

T.C.

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARET ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE’NİN YENİDEN ASYA GİRİŞİMİ KAPSAMINDA ASEAN
ÜLKELERİ İLE SAVUNMA SANAYİ TİCARETİ: SAVUNMA DİPLOMASİSİ
KAPSAMINDA ENDONEZYA’NIN YERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tuğçe AKOSMANOĞLU

Danışman

Doç. Dr. Tolga ÖZTÜRK

ALANYA

(2024)

T.C.
ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'NİN YENİDEN ASYA GİRİŞİMİ KAPSAMINDA ASEAN
ÜLKELERİ İLE SAVUNMA SANAYİ TİCARETİ: SAVUNMA DİPLOMASİSİ
KAPSAMINDA ENDONEZYA'NIN YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tuğçe AKOSMANOĞLU

Anabilim Dalı: Uluslararası Ticaret

Program Adı: Uluslararası Ticaret

Danışman

Doç. Dr. Tolga ÖZTÜRK

ALANYA

(2024)

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Tuğçe Akosmanoğlu'nun "Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi Kapsamında ASEAN Ülkeleri ile Savunma Sanayi Ticareti: Savunma Diplomasisi Kapsamında Endonezya'nın Yeri" başlıklı tezi 13/06/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

	Unvanı-Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) :	Doç. Dr. Tolga Öztürk	
Üye :	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bayırlı	
Üye :	Doç. Dr. Ramazan İzol	

Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

(İmza)

Tuğçe Akosmanoğlu

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca ve bu çalışmanın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÖZTÜRK'e sabrından ve bana kattığı değerli bilgilerden ötürü minnettarlarımı sunuyorum. Bu çalışma vasıtası ile tanıştığım ve bu yolda ufkumu genişleten, kendisini tanımaktan büyük onur duyduğum T.C. Endonezya Büyükelçisi Prof. Dr. Talip Küçükcan hocama, Diponegoro Üniversitesi'nin Sosyal ve Siyasal Bilimler Fakültesi Dekanı Doç. Dr. Marten Hanura hocama ve Sayın Marten hocamın değerli uluslararası ilişkiler 4.sınıf öğrencileri Cindy Ratna Kurniawati, Zennyra Cahya Imania, Nurhadini Kartini Syam, Rosa Alan Kristanto, Salsabilla Muthi'ah Sumpena'ya ve iki ay evinde ağırlayan UNNES Hukuk Fakültesi öğrencisi en yakın arkadaşım Camelia Annisya Marelza'ya ve değerli ailesine, Ankara Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler yüksek lisans öğrencisi olan, aynı zamanda Türkiye'de bulunan Endonezyalı Öğrenciler Derneği Başkanı Muhammad Fawwaz Syafiq Rizqullah'a, öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen ve hep yanımda olan anneme ve babama yürekten teşekkür ederim.

Tuğçe AKOSMANOĞLU

ÖZET

TÜRKİYE’NİN YENİDEN ASYA GİRİŞİMİ KAPSAMINDA ASEAN ÜLKELERİ İLE SAVUNMA SANAYİ TİCARETİ: SAVUNMA DİPLOMASİSİ KAPSAMINDA ENDONEZYA’NIN YERİ

Tuğçe AKOSMANOĞLU

Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

Haziran, 2024 (117 Sayfa)

Türkiye’nin 2019 yılının ağustos ayında, Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan’ın önderliğinde Yeniden Asya Girişimi’nin ilan edilmesiyle, Türkiye’nin ASEAN içerisindeki -özellikle Endonezya ile- savunma sanayi işbirliklerini analiz etmek adına bu tez kaleme alınmıştır. Endonezya Cumhuriyeti’nin ve Türkiye Cumhuriyeti’nin bölgesel güç olmalarının yanı sıra küresel arenada oyun değiştirici güçleri olan savunma sanayilerinin, savunma diplomasisi bağlamında Türkiye-Endonezya-ASEAN ilişkisini Joseph Nye’nin yumuşak güç kuramı ile analiz edilmiştir. Bu bağlamda ASEAN ülkelerinin birbirleriyle ve Asya Pasifik ülkeleriyle olan çalkantılı geçmişleri göz önünde bulundurularak, ayrıca Güneydoğu Asya’da yıllarca sömürge faaliyetleri gerçekleştiren Avrupalıların varlığından ötürü ASEAN birliğinin şu anki varlığını daha iyi anlamlandırmak, bununla birlikte Türkiye-ASEAN-Endonezya’nın gelecek ilişkilerinde savunma diplomasisi alanında yapıcı ve bütünleştirici yol izlenmesini kolaylaştırmak amaçlanmıştır. Türkiye’nin Güneydoğu Asya Bölgesi’ndeki varlığını ve bölgedeki ülkeler ile müttefikliği devam ettirmesi açısından Endonezya ile gerçekleştirdiği savunma sanayi ticareti ve işbirlikleri, savunma diplomasisi kavramının önemini sunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ile Endonezya’nın savunma sanayi ve askeri alanlardaki potansiyel işbirliklerinin savunma diplomasisi ışığında analizleri gerçekleştirilerek, iki bölgenin savunma çıkarımlarını ortaya koymaktır. Bu çalışma, her iki tarafında karşılıklı fayda sağlayacağı savunma diplomasisinin yumuşak güç kavramıyla bakış açısı sunmaktadır. Kendi bölgelerindeki ve küresel arenadaki askeri ve savunma varlıklarının önemiyle birlikte Türkiye’nin Yeniden Asya ile bu coğrafyadaki varlığı yumuşak güç teorisiyle analiz edilmiştir. Yazar tarafından kullanılan araştırma yöntemi, literatür çalışması, diplomasi forumu, çevrimiçi medya ve ilgili taraflarla yapılan yüz yüze görüşmelerden oluşan kaynakları içeren nitel bir yöntemdir.

Anahtar Sözcükler: Yeniden Asya, Savunma Diplomasisi, Savunma Sanayisi, ASEAN, Endonezya.

ABSTRACT

TÜRKİYE'S ASIA ANEW INITIATIVE DEFENSE INDUSTRY TRADE WITH ASEAN COUNTRIES: INDONESIA IN THE CONTEXT OF DEFENSE DIPLOMACY

Tuğçe AKOSMANOĞLU

Department of International Trade

Graduate School of Alanya Alaaddin Keykubat University,

June, 2024

With the announcement of Türkiye's Anew Asia Initiative in August 2019 under the leadership of President Recep Tayyip Erdoğan, this thesis was written to analyze Türkiye's defense industry cooperation within ASEAN, especially with Indonesia. In addition to the fact that the defense industries of the Republic of Indonesia and the Republic of Türkiye are regional powers and game changers in the global arena, the relationship between Türkiye-Indonesia-ASEAN in the context of defense diplomacy is analyzed with Joseph Nye's soft power theory. In this context, taking into account the turbulent past of ASEAN countries with each other and with Asia Pacific countries, as well as the presence of Europeans who carried out colonial activities in Southeast Asia for years, it is aimed to make better sense of the current existence of the ASEAN union, as well as to facilitate a constructive and integrative path in the field of defense diplomacy in the future relations of Türkiye-ASEAN-Indonesia. In terms of Türkiye's continued presence in the Southeast Asian region and alliance with the countries in the region, the defense industry trade and cooperation with Indonesia presents the importance of the concept of defense diplomacy.

The aim of this study is to analyze the potential cooperation between Türkiye and Indonesia in the defense industry and military fields in the light of defense diplomacy and to reveal the defense implications of the two regions. This study offers a soft power perspective of defense diplomacy that will mutually benefit both sides. Along with the importance of military and defense assets in their respective regions and in the global arena, Türkiye's presence in this geography with Asia Anew is analyzed with soft power theory. The research method used by the author is a qualitative one, which includes sources such as literature study, diplomacy forum, online media and face-to-face interviews with interested parties.

Keywords: Asia Anew, Defense Diplomacy, Defense Industry, ASEAN, Indonesia.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	I
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	II
TEŞEKKÜR.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
TABLOLAR LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR.....	XI
1. GİRİŞ	1
2. SAVUNMA DİPLOMASİSİ VE YUMUŞAK GÜÇ	4
2.1. Savunma Diplomasisi Bağlamında Endonezya'nın Stratejisi	9
2.2. Savunma Diplomasisi Bağlamında Türkiye'nin Stratejisi.....	14
3. YENİDEN ASYA GİRİŞİMİ	18
3.1. Türkiye'nin Savunma Sanayi Gelişimi.....	21
3.2. Türkiye'nin Önde Gelen Savunma Sanayi Şirketleri	24
3.3. Türkiye'nin Savunma Sanayi Harcamaları.....	27
3.4. IDEF Uluslararası Savunma Fuarı	29
4. ASEAN	31
4.1. ASEAN Deklarasyonu/Bangkok Deklarasyonu	33
4.2. ZOPFAN.....	36
4.3. ASEAN Ülkelerinin Birliğe Giriş Tarihleri.....	37
4.4. ASEAN Topluluk Konseyleri.....	38
4.5. ASEAN Zirvesi.....	38
4.6. ASEAN Sembolleri ve Anlamları.....	39

4.7. ASEAN Ülkelerinin Tarihi ve Askeri Güçleri.....	40
4.7.1. Endonezya.....	43
4.7.2. Tayland	53
4.7.3. Filipinler.....	54
4.7.4. Laos.....	55
4.7.5. Brunei Sultanlığı	56
4.7.6. Malezya.....	57
4.7.7. Singapur	59
4.7.8. Vietnam.....	60
4.7.9. Myanmar	61
4.7.10. Kamboçya	61
4.8. ASEAN Ülkelerinin Savunma İhracatı	63
4.9. Türkiye-Endonezya Arasındaki Diplomatik İlişkiler ve ASEAN	67
4.10. Türkiye-ASEAN İhracat ve İthalat Rakamları	68
4.10.1. Türkiye ve Endonezya Arasındaki Savunma Sanayi İşbirlikleri	70
4.10.2. Türkiye-Endonezya Savunma Sanayi Anlaşmalarının Türkiye'nin Savunma Sanayi İhracatına Etkileri.....	76
4.11. ASEAN ve RCEP	78
4.12. ASEAN ve Endonezya Çerçevesinde Türkiye'nin Savunma Sanayisinin Asya'ya Açılımı	81
5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	83
EKLER.....	88
KAYNAKÇA.....	107
ÖZGEÇMİŞ	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1 ASEAN Kurucu İsimleri	32
Şekil 4.2 ASEAN Haritası	37
Şekil 4.3 ASEAN Eski Logosu.....	40
Şekil 4.4 ASEAN Şimdiki Logosu	40
Şekil 4.5 ASEAN Bayrağı.....	40
Şekil 4.6 2017-2023 Türkiye'nin savunma sanayi ihracat grafiği	77

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1 2018-2022 Yılları arasındaki Türkiye'nin savunma harcamaları.....	27
Tablo 3.2 GSYİH içerisinde Türkiye'nin askeri harcamalarının yüzdesi	27
Tablo 3.3 2023 yılı Türk savunma şirketlerinin ihracat rakamları.....	28
Tablo 4.1 2023 ASEAN Ülkelerinin Asker Sayısı.....	41
Tablo 4.2 2024 Güneydoğu Asya askeri güç sıralaması	42
Tablo 4.3 2018-2022 Yılları Arasında ASEAN ülkelerinin Savunma Harcamaları	63
Tablo 4.4 ASEAN ülkelerinin toplam harcamaları içerisinde savunma sanayi yüzdesi	64
Tablo 4.5 2018-2022 Yılları Arasında Güneydoğu Asya Bölgesinin Askeri Harcamaları	66
Tablo 4.6 2023 yılında Türkiye'nin ASEAN ülkeleri ile gerçekleştirdiği ihracat rakamları	68
Tablo 4.7 2023 yılında Türkiye'nin ASEAN ülkeleri ile ithalat rakamlar	69
Tablo 4.8 2017-2023 Türkiye'nin savunma sanayi ihracatı	77
Tablo 4.9 ASEAN'ın diğer Asya ülkeleri ile yapmış olduğu serbest ticaret anlaşmaları	80

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADIC	ASEAN Savunma Sanayi İşbirliği
ADMM	ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı
AEC	ASEAN Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
APEC	Asya Pasifik İşbirliği
ARF	ASEAN Bölgesel Forumu
ASA	Güneydoğu Asya Birliği
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
CEPEA	Doğu Asya Kapsamlı Ekonomik İşbirliği
D-8	Gelişmekte Olan 8 Ülke
EAFTA	Doğu Asya Serbest Ticareti
G-20	20 Grubu
GÇD	Güney Çin Denizi
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
İHA	İnsansız Hava Aracı
IDEF	Uluslararası Savunma Sanayi Fuarı
MIKTA	Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye, Avustralya
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
RCEP	Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklığı
SIHA	Silahlı İnsansız Hava Aracı
SIPRI	Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TÜRKPA	Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi
TNI	Endonezya Ulusal Silahlı Kuvvetleri
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı
ZOPFAN	Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi

1. GİRİŞ

Çalışmanın amacı, Türkiye'nin 2019'da başlattığı "Yeniden Asya" girişimiyle Türkiye'nin savunma sanayi faaliyetlerinin Güneydoğu Asya bölgesine açılması ve bu bölgeyle entegrasyonunun önemini açıklığa kavuşturmasıdır. Türkiye'nin bu bölgede savunma sanayi faaliyetlerinin uzun vadeli olarak sürdürebilmesi açısından, Güneydoğu Asya bölgesindeki en büyük oluşum olan ASEAN, Türkiye için büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin savunma sanayi sektöründe Asya'ya yönelik açılımı için Güneydoğu Asya bölgesi, Türkiye için bir köprü işlevi görebilir. Türkiye'nin Güneydoğu Asya bölgesinde savunma sanayi alanında ilerlemesi ve bölgede uzun vadeli projeler gerçekleştirilmesi için, bölgenin en büyük ülkesi olan Endonezya ile gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek olan savunma sanayi işbirlikleri önem arz etmektedir. Türkiye'nin "Yeniden Asya" girişim insiyatifini sunması üzerine, Türkiye'nin neyi amaçladığını iyi anlamak ve nasıl bir yol izlemesi gerektiğini titizlikle planlaması gerekmektedir. Zira Asya dediğimiz kıta birçok ülkeye, medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca dünya nüfusunun %60 dan fazlası bu kıta üzerinde bulunmaktadır. Türkiye'nin 2019'da bu girişimi başlatmış olması aslında Asya ile var olan ilişkilerinin üzerine daha fazlasını inşa etme girişimi ve uzun vadeli bir perspektif olduğu söylenebilir. Türkiye Asya'ya sıfırdan bir giriş yapmamakta, var olan ilişkilerinin üzerine daha fazlasını eklemek ve güçlendirmek adına yola çıkmış bulunmaktadır. 21.yüzyılda ekonominin, ticaretin ve teknolojinin Batı'dan Asya ya doğru kaydığını ve burada yükseldiğini görmekteyiz. Türkiye de bunun farkına çok geç olmadan varmış ve hız kesmeden Asya bölgesinde ilişkilerini güçlendirme adına hem ikili hem çok taraflı hem de bölgede bulunan birlikler ile karşılıklı işbirliği içerisinde yer almaya özen göstermektedir. Ayrıca eğitim, kültür, güvenlik, sağlık, insani yardımlar gibi alanlarda bölge ülkelerinde faaliyetlerimiz olduğu gibi bu alanlarda Yeniden Asya ile daha fazla entegrasyonumuz gerçekleştirilecektir. Yeniden Asya Girişimi ile savunma diplomasisi başlığı altında, ASEAN içerisindeki askeri güç ve savunma sanayisi bakımından en güçlü ülke olan Endonezya ile yapılacak olan savunma diplomasisinin önemi iki ülke içinde stratejik öneme sahiptir. İki ülkenin de benzer sorunlarının (terörizm, dış tehditler, bölge sorunları vs.) olması ve askeri, savunma, savunma teknolojileri ve güvenlik, alanlarında kazan-kazan ilkesiyle, her iki ülke içinde savunma işbirlikleri bugün de önemini koruduğu gibi

gelecek açısından da büyük önem taşımaktadır. İki ülkenin de savunma işbirliklerinden büyük bir kazanım sağlayacağı öngörülebilir, bunlar; her iki ülke içinde stratejik ortaklığın güçlenmesine katkı sağlaması, ekonomik kazançlar sağlaması, savunma teknolojileri ve savunma endüstrilerinin güçlenmesi, savunma sanayi alanlarındaki kapasitelerinin artmasını teşvik etmesi, dış tehdit unsurlarının büyük oranda azalması, caydırıcılığı artırdığı için diplomatik ilişkilerin artması, bölgesel ve küresel güvenliğin korunmasında önemli katkılar sağlaması şeklinde sıralanabilir. Endonezya ve Türkiye arasındaki savunma işbirlikleri kazan-kazan ile iki ülke arasında uzun vadeli işbirliği fırsatlarını getirmesi ile birlikte, iki ülke arasındaki ilişkilerin derinleşmesini sağlayacaktır. Savunma diplomasinin iki ülke arasında artmasıyla bu alandaki eğitim ve teknoloji alanlarında da işbirliklerinin çoğalmasına vesile olabilir.

Bu çalışmanın amaç ve önemi, tezin iskeletini oluşturan kuram olan Joseph Nye'nin Yumuşak Güç teorisi üzerinde şekillenerek anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Türkiye ile Endonezya arasındaki savunma sanayi işbirliklerinin son 5 yılda büyük bir ivme kazanması ile iki ülke arasında oluşan kültürel ve savunma diplomasisindeki yumuşak güce açıklık getirilerek iki ülke arasındaki potansiyel işbirliklerini artırmada yol göstermesi amaçlanmıştır. Endonezya ve Türkiye arasındaki bağları güçlendirmek, Türkiye'nin ASEAN bölgesine entegrasyonunu hızlı ve güvenilir bir şekilde oluşturulmasına katkı sağlamak amacı ile ve ayrıca iki ülkenin uluslararası arenada benzer çıkarları vasıtası ile yakın ilişkiler kurup ikili ilişkileri güçlendirmesi şimdi ve gelecek adına iki ülke içinde umut vazedici sonuçlar doğurabilir. Güvenlik ve savunma sistemleri, ulusun ve ülkenin devamlılığının temel taşlarıdır. Güçlü bir savunma endüstrisine sahip olan ülkelerin uluslararası arenadaki diplomatik çevreye etkisi, siyasi yönleri kontrol etme becerisi daha fazladır. Ayrıca diğer ülkeler üzerinde caydırıcı etkisi olduğu gibi bir başka ülkeler üzerinde cezbedici bir etkiye de sahiptir. Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi Projesi ile ASEAN bölgesindeki varlığını, özellikle Endonezya ile savunma sanayisi alanındaki işbirlikleri, savunma diplomasisi çerçevesinde, Joseph Nye'nin yumuşak güç kuramı ile açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. İki ülkenin de savunma sanayisinde uyguladıkları savunma politikalarında daha uzun vadeli ilişkiler kurup, öncelikle kendi bölgelerinde bölgesel güçlerini genişletip, daha sonra küresel arenada söz sahipliğini artırmaya başlamışlardır. İki ülkenin de savunma sanayi alanlarında kazan-kazan politikasıyla savunma alanında ilerlemesi her iki ülke açısından uzun vadede kazançlı olacaktır. Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi ile birlikte savunma

sanayisinin ASEAN ülkelerine, özellikle Endonezya ülkesine entegre olmaya başlaması bizlere savunma diplomasisinin önemini göstermektedir. Bununla birlikte özellikle Endonezya ile savunma sanayisindeki işbirliklerimiz, güvenlik, askeri ve savunma teknolojileri alanlarında iki ülke arasında hem ürün hem de bilgi alışverişini güçlendirmektedir. Savunma sanayisinin bağımsız bir şekilde güçlendirilmesi ve savunma diplomasisi ile ilerletilirse diğer ülkeler üzerinde caydırıcı bir etki yaratmış olabilir. Çünkü söz konusu gelişmiş ve güçlü bir savunma sanayisine sahip olan ülkelerin diplomatik ilişkilerinde önemli bir etki yarattığını ve siyasi yönelimleri de kontrol etme marjına sahip olduğu belirtilebilir.

Bu çalışmanın yönetimi ve içeriğinde ele alınan temel konular şu şekildedir: Birinci bölümde, tez konusunun kavramsal çerçevesi ele alınmaktadır. Bu bölümde savunma diplomasisi ve yumuşak güç kuramı üzerinden metodolojik bir çerçeve oluşturulmuş ve savunma diplomasisi bağlamında Endonezya ve Türkiye'nin stratejileri incelenmiştir. İkinci bölümde, Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi detaylandırılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin savunma sanayisinin gelişimi, önde gelen savunma sanayi şirketleri ve savunma harcamaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, ASEAN birliğinin tarihsel gelişimi ve kuruluş amacı açıklanmış, ASEAN ülkelerinin tarihlerine kısaca değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca, Türkiye ve Endonezya arasındaki savunma sanayi işbirlikleri incelenmiştir. Son bölümde ise, elde edilen veriler ışığında yumuşak güç teorisi ile birlikte bir analiz gerçekleştirilmiş ve hipotez anlamlandırılmaya çalışılmıştır. İki ülke arasındaki potansiyel işbirliklerine ilişkin öneriler de bu bölümde sunulmuştur.

Bu bilgiler ışığında savunma diplomasisi başlığı altında Joseph Nye'nin yumuşak gücü ile iki ülke arasındaki savunma sanayi işbirliğini ve bu iki ülkenin potansiyel işbirliklerine değinilmiştir. Bu çalışmada doğru ve yerinde bilgiler edinmek adına Endonezya'nın seçkin üniversitelerinden biri olan Diponegoro Üniversitesi, Sosyal ve Siyasal Bilimler Fakültesinin Dekanı Sayın Marten Hanura ve uluslararası ilişkiler öğrencileri ile birlikte Diponegoro Üniversitesi'nin Sosyal ve Siyasal Bilimler Fakültesinin toplantı salonunda, tez konusu çerçevesinde yüz yüze konferans gerçekleştirerek bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Endonezya'da geçirilen iki aylık süre içerisinde, Dekan Marten ve Diponegoro Üniversitesi'nin değerli öğretim üyeleri ile bir araya gelerek iki ülke arasındaki savunma işbirlikleri istişare edilmiştir. Birçok kez Diponegoro Üniversite'sinin uluslararası ilişkiler öğrencileri ile bir araya gelerek,

Endonezya'nın tarihi, savunma sanayisi ve diplomatik ilişkileri hakkında güncel bilgi edinilmiştir. Ayrıca Marten Hocamızın, Avrupa dersine davet edilerek Türkiye'nin diplomatik ilişkileri hakkında 3.sınıf uluslararası ilişkiler öğrencilerine ders anlatımı gerçekleştirmiş olup, öğrencilerin Türkiye hakkındaki düşüncelerini ve sorularını karşılıklı istişare etme ortamı oluşmuştur. Endonezya'da geçirilen iki aylık dönem boyunca, başkent Cakarta ile Semarang gibi önemli şehirler ile turizm açısından önem arz eden Yogyakarta ziyaret edilmiştir. Bu şehirlerde, yerel halkla etkileşim içinde olunarak müzelere, geleneksel tiyatro oyunlarına, geleneksel pazarlara ve doğasına zaman ayrılmıştır. Ek olarak, Endonezya'nın kültürü, eğitim sistemi, sağlık sistemi, güvenlik ve kamu gibi alanların işleyiş usulleri hakkında tecrübe sahibi olunmuştur. Bu çalışmada kullanılan yöntem nitel bir yaklaşım olup, veri toplama, birincil veri kaynakları, ikincil veri kaynakları, yüz yüze gerçekleştirilen soru-cevap analizleri ve literatür taraması ile gerçekleştirilerek, yumuşak güç teorisi kullanılarak analiz edilmiştir.

2. SAVUNMA DİPLOMASİSİ VE YUMUŞAK GÜÇ

Savunma diplomasisinin çok yeni bir tarihe sahip olduğu söylenebilir. 1990 yılında İngiliz Hükümeti tarafından literatüre katılmıştır. 1990 ve önceki dönemlerde savunma diplomasisi “eski savunma diplomasisi” olarak adlandırılırken, 1990 yılından sonraki savunma diplomasisi “yeni savunma diplomasisi” olarak adlandırılmaktadır (Cottey & Forster, 2004). Eski savunma diplomasisi daha çok şiddet uygulamaya yönelik ikili ilişkilerin kurulması olarak tanımlanmaktaydı. Şimdi ise savunma diplomasisi günümüzde, şiddet içermeyen güçler olarak tanımlanmaktadır ve ülkeler arası diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesinde rol oynamaktadır. Soğuk Savaş öncesi ve sırasında Savunma Diplomasisinin sert güç tanımı söz konusuydu, fakat SSCB'nin dağılmasından sonra savunma diplomasisi kavramı içeriğinde değişiklikler meydana gelmiştir. Kavramdaki bu içerik değişikliği daha yumuşak ve şiddet içermeyen bir anlama dönüşmüştür. SSCB'nin çöküşünden sonra iç savaşların, bölgesel krizlerin, küresel güvenliği tehdit edecek birçok aktörün oluşmasıyla ve devletlerarası çatışmaların çoğaldığı dönemlerin artmasıyla aslında savunma diplomasisi oluşan güvensiz ortamı onarmak ve daha güvenli ortam için faaliyetlerini çeşitlendirmiştir. Bu dönemdeki faaliyetler yumuşak güç tanımı etrafında şekillenmiştir (Sobirzhanov, 2019, s. 5759-5760).

Savunma diplomasisinin literatürde evrensel tam bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun sebebi ise ülkelerin kendi ulusal güvenliklerine, ulusal çıkarlarına ve dış politikalarının ihtiyaçlarına göre değişiklik gösterdiği için tam bir tanımı da söz konusu değildir. Ortalama bir tanımlama yapmak gerekirse, savunma diplomasisi, ülkelerin; savunma, güvenlik ve askeri stratejilerini diğer ülkelere şiddet içermeyecek şekilde, yumuşak güç kavramıyla entegre etmesidir. Savunma diplomasisinin sürdürülebilir olması ve güven odaklı savunma ilişkilerinin tesis edilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda söz konusu kavram ortak çıkarlar üzerine ilişkileri güçlendirmek ve bu algıyı yumuşak güç kavramıyla doğrudan ya da dolaylı yollarla gerçekleştirmek olarak ön plana çıkmaktadır (Muniruzzaman, 2020).

Savunma diplomasisinin önemli bileşenlerinden biri de doğru kullanım söz konusu olduğunda caydırıcılığı yüksek olmasıdır. Ülkelerin bu konuda savunma sanayi alanlarındaki faaliyetleri çok önemlidir. Yüksek teknolojiye sahip savunma ürünleri, güçlü savunma politikaları ile her zaman dinamik bir yapıya sahip olmalıdır. Savunma diplomasisinin temel işlevlerine bakacak olursak, bunlardan ilki savunma diplomasisi devletin genel olarak diplomatik hedeflerini desteklemelidir. İkincisi, savunma diplomasisi silahlı kuvvetler hakkında ve güvenlik durumları hakkında sürekli bilgi toplayarak analiz etmelidir. Üçüncüsü, devletlerin silahlı kuvvetleri ile işbirliği gerçekleştirmek, iletişimi güçlendirmek ve karşılıklı ilişkileri teşvik etmektir. Dördüncüsü, ülkelerin karşılıklı savunma ilişkilerini düzenlemek ve sürdürmek. Beşincisi, karşılıklı olarak ülkelerin silah ve mühimmatlarının ihracatının desteklenmesi gerekmektedir. Altıncısı ise, resmi organizasyonlarda veya törenlerde ulusunu ve silahlı kuvvetlerini temsil etmek. Savunma diplomasisinin etkili olabilmesi için, siyasi ilişkilerin, yardımların, ticaretin ve kültürel temasların hükümetler tarafından senkronizasyonunun sağlanmasıyla amacına ulaşabilir. Savunma diplomasisinin temel işlevlerini Joseph Nye'nin yumuşak güç kuramına dayanarak açıklamak gerekirse, devletin genel diplomatik hedeflerini destekleyen savunma diplomasisi temel işlevleri bağlamında Joseph Nye'nin yumuşak güç kavramına göre, bir ülkenin etkileyciliğini ve uluslararası itibarını yalnızca askeri gücüyle değil, aynı zamanda kültürel çekiciliği, politik değerleri ve ekonomik güç gibi yumuşak unsurlarıyla da sağlayabilmektedir. Yumuşak güç, devletlerin hedeflerine ulaşmasını destekleyerek diplomatik etkilerini artırabilir ve diğer ülkelerle sağlıklı ilişkiler kurulmasına olanak sağlayabilir (Nye, 2004).

Diğer bir savunma diplomasisi temel işlevleri bağlamında, savunma diplomasisi, sürekli olarak silahlı kuvvetler ve güvenlik durumları hakkında bilgi toplayıp analiz etmelidir. Bu süreç, Joseph Nye'nin yumuşak güç teorisine göre, bir ülkenin etkileyciliğini ve çekiciliğini sadece askeri kapasitesi değil, aynı zamanda işbirliği, bilgi ve istihbarat gücüyle de sağlayabileceğini göstermektedir. Yumuşak güç, bilgi ve analiz yoluyla sağlanan sağlam bir temel oluşturarak diplomatik hedeflerin desteklenmesine yardımcı olduğu gibi uluslararası ilişkilerinde güçlenmesine katkı sağlayan stratejik bir araçtır. Bu bağlamda, etkili bir savunma diplomasisi için güvenlik konularında bilgi ve analiz yeteneklerinin iyileştirilmesi, silahlı kuvvetler aracılığı ile işbirliklerinin sağlanması yumuşak gücün etkisini artırarak uluslararası ilişkilerde olumlu etkiler yaratabilir (Nye, 2004).

Savunma diplomasisi ülkelerin devamlılığı için hayati önem taşımaktadır. Bunun önemi ve gerekliliği 21. yüzyılda çok net görülmektedir. Dünya her yıl yeni bir güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Karşılıklı güveni artırmak ve çatışmaları önlemek adına savunma diplomasisinin nüfuz alanı genişletilebilir. Savunma diplomasisinin temel rolleri şu şekilde sıralanabilir; eski ve potansiyel olarak görünen düşmanlar arasında çatışma olasılıklarını en aza indirmek için savunma diplomasisinden faydalanılır. Karşılıklı güven sağlama, askeri işbirliklerinin yapılması ve farklılıkların üstesinden gelmek adına faaliyet gösterir. Diğer devletlerin barışı korumak ve sürdürmek için savunma diplomasisi ile desteklemek. Ortak çıkarlara ilişkin algıların oluşturulması ve güçlendirilmesi için önemli bir araçtır. Kısaca çatışma önleme ve barışı sürdürme aracı olarak savunma diplomasisinin önemi büyüktür (Laksmana, 2011, s. 74-75).

Günümüz dünyasında çok kutuplu sistem içerisinde müttefik ülke sayısını çoğaltmak ve savunma alanında işbirliği kurmak, küresel sistem içerisinde devamlılığı sağlama açısından büyük önem taşımaktadır. Savunma alanında rekabetlerin çoğalması, teknolojinin her geçen gün daha da ilerlemesi ve hızla değişip gelişen sisteme ayak uydurmak ülkeler için hayati öneme sahiptir. Savunma diplomasisi dediğimizde aslında bizlere çok taraflılığı, modern teknolojiyi ve günümüz savaş stratejilerine nasıl uyum sağlamamız gerektiğini, güçlü ikili veya çok taraflı anlaşmalarla kurulmalıdır. Savunma diplomasisinin en temel hedefi, ülkelerin güvenlik politikalarını karşılıklı oluşturmak ve savunma alanlarında uzun vadeli ilişkiler kurmaktır. Bunu da yumuşak güç kavramı ile yapmaktadır (Balcı, 2018).

Tezin ana kuramını oluşturan ise Joseph Nye'nin yumuşak güç teorisidir. Amerikalı Siyaset Bilimci Joseph S. Nye Jr., yumuşak güç kavramını ilk olarak 1990 yılında yayımladığı *Bound to Lead (Önderlik Etmeye Mecbur)* adlı kitabında Amerikan'ın dünya üzerindeki sert güç unsurunun yanı sıra dünya üzerindeki yumuşak güç açısından da en güçlü ülke olduğunu ilk kez Joseph Nye belirtmiştir (Nye, 2004, s. 14). Daha sonra yumuşak güç kuramını daha ayrıntılı anlatmak için “Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Araçları” kitabını 2004 yılında yayımlayarak yumuşak gücün bölgesel ve küresel sistem içerisindeki önemini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Joseph Nye yumuşak güç kitabında öncelikle güç kavramlarını sert güç ve yumuşak güç olarak ikiye ayırmıştır, fakat sert güç ve yumuşak gücün birbirinden ayrılmayan güç kavramları olduğunu da vurgulamaktadır. Yumuşak güç nedir sorusuna verdiği cevap ise, bir ülkenin istedikleri doğrultusunda başka ülkelere zorlama veya karşılığını ödeme yerine cazibelerini kullanarak elde etme becerisi olarak tanımlamaktadır. Bir ülkenin politikaları başka ülkelerce meşru görüldüğü zaman yumuşak gücü artacaktır (Nye, 2004, s. 12). Diğer ülkelerin sizin ideallerinize hayranlık beslemesini ve istediğiniz şeyleri onlarında istemelerini sağladığınız zaman, onlarında sizinle aynı doğrultuda hareket etmeniz için ekstra çaba sağlamazsınız. Yumuşak gücün çekiciliği ve baştan çıkarma gücünün zor kullanmaktan her zaman daha etkili olduğunu belirtmektedir. Yumuşak gücü, devletlerin istedikleri sonuca varmasında, karşı tarafa zorlama veya baskı yolu olmadan cazibe yoluyla yaptırabilmesidir. Yani yumuşak gücün cezbedici ve çekici özelliğinin de olduğunu belirtmiştir. Yumuşak güç, sert gücün nüfuz edemediği yerlere kadar ulaşacağını savunsa da ölçülü bir şekilde kullanılmaz ise yumuşak güç cazibesi iticiliğe dönüşebilir. Bu yüzden yumuşak gücü de kullanırken doğru zamanlama ve planlama gerekmektedir (Nye, 2004, s. 13).

Joseph Nye, barışı kazanmanın savaşı kazanmaktan daha zor olduğunu ve barışı kazanmak yolunda yumuşak gücün önemini vurgulamıştır. Ayrıca savaşı kazanmak ne kadar baş döndürücü bir zafer olsa da uzun vadede diğer ülkeler üzerinde yumuşak güç unsurunu kullanmak maliyeti artırmaktadır. Savaş yani sert güç kısa zamanda yıkıcı bir etki gösterse de yumuşak gücün etkisi zaman alacak, emek harcanacak ve maliyetli bir işlem olarak sürecektir. Bu yüzden ülkeler daha kalıcı ve uzun vadeli ilişkiler sürdürmek için yumuşak güçlerini her alanda kullanabilirler. 21. yüzyılda gerçekleşen Amerika-Irak, Rusya-Ukrayna, Azerbaycan-Ermenistan ve İsrail-Gaza savaşlarından dolayı, sert gücün unsuru olan savaşa tüm insanlık aşınadır. Fakat sert gücün somut etkileri bazen istenilen

sonuçlara ulaşmada yardımcı olmaz. Bu yüzden istenileni elde etmenin diğer bir yolu ise “gücün ikinci yüzü” olarak adlandırılan yumuşak güç unsurlarıdır. Diğer ülkelerin sizin istediğiniz sonuçları istemesini sağlamak ve tercihlerini şekillendirmek için, insanları zorlamak yerine ikna etme kabiliyetidir (Nye, 2004, s. 24).

Joseph Nye, yumuşak güç unsurunu açıklarken yumuşak gücün cazibesinden bahsetmektedir. Yumuşak güç içerisindeki cazibe unsurunu, “soyut çekici” unsur olarak tanımlamaktadır. Soyut bir çekici unsur olan cazibe, bir ülkenin başka bir ülkeyi çekici kıldığı unsurlar olarak açıklamaktadır. Bu unsurlar iki ülke arasındaki ortak değer kavramını güçlendirmektedir. Joseph Nye, yumuşak güç unsuru içerisinde bulunan cazibe etkisini, ikna edici soyut cazibe olarak tanımlamaktadır (Nye, 2004, s. 57). Tezin konusu olan savunma diplomasisi iki ülke arasında istenilen sonuca varmakta kullanılmaktadır. Joseph Nye güç kavramı başlığı altında yumuşak güç unsurlarını davranış yelpazesi ve en muhtemel kaynaklar olarak iki şekilde incelemiştir. Davranış yelpazesinde yer alanlar, gündem belirleme, cazibe ve ikna etmedir. En muhtemel kaynaklar da ise, kurumlar, değerler, kültür ve politikalar yer almaktadır. Ulusal menfaatlerin içerisinde ekonomik yardımlar ve arabuluculuk faaliyetleri bir ülkenin yumuşak güç kullanımını ve bunlar vasıtasıyla çekicilik kazanabilir (Özel, 2018, s. 19).

Joseph Nye yumuşak güç kaynaklarını üç gruba ayırmıştır. Bunlar; Kültür (başkalarına çekici gelmek amacı taşımaktadır), siyasi değerler (yurtiçi ve yurtdışındaki siyasi değerlerine bağlılık göstermesi) ve dış politikaları olarak sıralanmaktadır (Nye, 2004, s. 32). Yumuşak güç unsuru diğer ülkelerin kültür ve değerlerini göz önüne alarak dikkatli bir şekilde uygulanması gereken bir alandır. Hiçbir ülke, yumuşak güçle bile olsa manipüle edildiğini hissetmekten hoşlanmamaktadır. Bu yüzden yumuşak gücün kullanımını karşı tarafı cezbeden, albenisi yüksek değerler ile sağlanmalıdır. Tezin konusu üzerinden örnek vermek gerekirse, bir ülkenin savunma sanayisindeki gelişmiş teknolojiler ile donatılmış savunma ürünleri ve teçhizatları bir diğer ülkeyi cezbedebilir ve savunma diplomasisi altında savunma işbirlikleri sağlanabilir. Bir diğer etken olarak, bir ülkenin savunma sanayisinin güçlü olması diğer ülkeler üzerinde caydırıcılık etkisini gösterdiği belirtilebilir. Böylelikle savunma sanayisindeki sürekli gelişen teknoloji ve güncellemeler bir ülkenin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumada karşı tarafa caydırıcılık sağlamaktadır (Nye, 2004, s. 49).

Joseph Nye, gücün üç biçimini ele alarak açıklamıştır. Bunlar; Askeri güç, ekonomik güç ve yumuşak güçtür. Askeri gücü, davranış çerçevesinde zorlama, caydırma ve koruma olarak tanımlamaktadır. Temel araçları ise tehdit ve baskıdır. Hükümet politikaları ise, zorlayıcı diplomasi, savaş ve ittifaktır. Ekonomik gücü, davranış çerçevesinde teşvik ve zorlama olarak tanımlamaktadır. Temel araçları ise karşılıklı yaptırımlardır. Hükümet politikaları ise, yardımlar, rüşvetler ve yaptırımlardır. Yumuşak gücün, davranış çerçevesi ise cazibe ve gündem belirlemedir. Temel araçları, değerler, kültürler, politikalar ve kurumlardır. Hükümet politikaları ise, kamu diplomasisi, iki taraflı ve çok taraflı diplomasi olarak tanımlamaktadır (Nye, 2004, s. 57).

Devlet politikalarını en iyi şekilde kullanmak için yumuşak güç unsuruna her alanda çokça rastlamak mümkündür. Bunlardan biri olan ve tezin içeriğinde yer alan, savunma sanayisi, savunma politikaları ve savunma işbirlikleri de buna dahildir. Teknoloji geliştikçe savunma sanayi ürünlerindeki teknolojik gelişimlerde doğru orantılı olarak gelişmektedir. Bu yüzden ülkelerin geliştirmiş olduğu savunma sanayi ürünleri başka ülkeler tarafından çekici hale gelebilir ve bu alanda savunma sanayi ticareti gerçekleştirilirken ikili savunma işbirliklerinin yumuşak güç çerçevesinde gerçekleşmesi de iki ülkeye kazan-kazan politikasını uygulatmış olacaktır.

“Akıllı güç ne sert ne de yumuşak güçtür, her ikisidir.” (Nye, 2004, s. 16).

2.1. Savunma Diplomasisi Bağlamında Endonezya'nın Stratejisi

Endonezya savunma diplomasisini iki şekilde gerçekleştirmektedir; birincisi, Güneydoğu Asya Ülkeleri ile ikili savunma diplomasisi oluşturmak, ikincisi ise, çok taraflı savunma diplomasisini ASEAN ve ARF ile gerçekleştirerek hayata geçirmektedir. Güneydoğu Asya Devletleri arasındaki ikili anlaşmalar genellikle ofis değişimleri, ortak tatbikatlar ve devriyeler şeklinde gerçekleşmektedir. ARF, 1994 yılında kurularak ASEAN'ın çok taraflı savunma diplomasisi kapsamında ihtiyaçlarını gidermeye yönelik kurularak faaliyetlerini yürütmektedir. ASEAN Plus 1 ve ASEAN Plus 3 gibi organizasyonlarında içerisinde yer aldığı çok taraflı savunma diplomasisi görüşmeleri gerçekleşmektedir. ASEAN ve ARF yılda birkaç kez toplantılar düzenleyerek, bölge ülkeleri ve bölge dışı ülkeler ile savunma ve güvenlik yetkililerinin de katılımıyla toplantılar düzenlenmektedir. Çok taraflı savunma diplomasisi daha çok büyük güçleri

yumuşak güç kavramıyla şekillendirerek dengelemeye çalışmaktadır ve bölgesel düzene dahil etmeye odaklıdır (Laksmana, 2011, s. 74-75).

Bir diğer oluşum ise ADMM; 9 Mayıs 2006 tarihinde kurulmuştur ve amacı bölgesel güvenliğin devamlılığı konusunda ASEAN ülkelerinin savunma bakanlarının bir araya gelerek bölgenin güvenliği için her türlü sorunu masaya koyarak çözüm bulma aracı olarak nitelendirilebilir. ADMM, ASEAN'daki en yüksek savunma işbirliği ve danışma mekanizmasıdır. ADMM, savunma ve güvenlikle ilgili sorunların daha iyi anlaşılması ve şeffaflık yoluyla karşılıklı güveni teşvik etmek amaçlanmaktadır. ADMM'in hedefleri ise; bölgesel barışı ve istikrarı teşvik etme konusunda savunma ve güvenlik diyaloglarının, işbirliği yoluyla gerçekleştirilmesi, ASEAN içerisindeki diyalog ortakları arasında savunma ve güvenlik ile ilgili üst düzey savunma ve askeri yetkililerin işbirliklerine rehberlik etme, karşılıklı güveni teşvik etmek ve artırmaya yönelik çalışmalara öncülük etmektir. ADMM şu alanlarda faaliyet göstermektedir; Deniz Güvenliği (MS), İnsani ve Afet Yardımı (HADR), Terörle Mücadele (CT), Barış Koruma Operasyonu (PKO), Askeri Tıp (MM), Siber Güvenlik (CS), Sınır Yönetimi, Savunma Endüstrisi, Savunma Eğitimi, ASEAN'ın savunma kuruluşları ve sivil toplum örgütleri arasında işbirliği gerçekleştirmektedir (ADMM, 2024).

11 Mayıs 2010 tarihinde Vietnam'da düzenlenen 4. ADMM toplantısında, ASEAN üye devletlerinin arasında savunma sanayi işbirliğini geliştirmek üzere girişimde bulunularak ADIC kurulması önerilmiştir. ASEAN ülkeleri arasında gerçekleşen ADMM toplantısında, ADIC kurulmasına ilişkin çalışmalar yürütülmüştür. ADIC kuruluşunun ASEAN içerisindeki savunma sanayi işbirliklerinin artırılması, savunma ambargolarının olumsuz etkilerini en aza indirmek ve dışa bağımlılığı azaltmak için kurulmuştur. Bu birlik içerisinde rekabet halinde değil karşılıklı işbirliği içerisinde, karşılıklı güven, şeffaflık temelinde ve ulusal yasalar çerçevesinde, kurallara ve yönetmeliğe uygun hareket edecekleri belirtilmektedir (ADIC, 2010). ADIC, ASEAN'ın güven artırıcı faaliyetlerde bulunmasına, bölgede barışı destekleyip, istikrara katkıda bulunma gibi amaçlar taşımaktadır. Ortak girişimler, ortak projeler, ortak üretimler gerçekleştirerek ölçek ekonomileri için fırsatlarda sunmaktadır. Böylelikle ASEAN içindeki savunma ticaretini teşvik edici savunma ürünleri ve hizmetlerinin de çoğaltılması amaçlanmıştır. ASEAN birliği içerisindeki ülkelerde bulunan savunma fuarları bu kuruluş altında desteklenmektedir. Ayrıca savunma sanayi sektörlerinde her daim gelişebilmek adına bu

alandanda eğitim ve öğretime destek vermektedir. ADIC'in hedefi, ASEAN ülkeleri arasında sürekli çok taraflı işbirliğinin gerçekleşmesini sağlama, savunma sanayi kabiliyetini ve kapasitesini artırma, savunma sanayisinin tüm faaliyetlerine yönelik işbirliklerini oluşturma, savunma sanayi ürünlerini ve hizmetlerini bölge içinde ve küresel pazarda ortak pazar yaratabilmektir (Aurora, 2023, s. 92).

ASEAN içerisindeki bu oluşum ile birlikte, savunma sanayisindeki işbirlikleri Endonezya'nın savunma diplomasisini, savunma işbirliklerini doğrudan şekillendiren etkenlerden bir diğeri haline gelmiştir. ADIC birliğinin kurulmasıyla ASEAN üye ülkelerinin savunma ve güvenlik ekipmanlarının 10 ülke arasında ulusların ve birliğin güvenliği için büyük öneme sahiptir (ADIC, 2010).

Sonuç olarak ADIC, ASEAN ülkelere savunma sanayi alanında işbirliğini kurmak için büyük bir fırsat sunmaktadır. Bu bölgede savunma sanayi teknolojilerinin gelişmesine ve savunma üslerinin oluşmasında büyük katkı sağlamaktadır. Ayrıca ASEAN ülkelerinin savunma sanayisinde dışa olan bağımlılığını azaltmada ve kendi aralarındaki savunma işbirlikleri ile kendi kapasitelerini geliştirme ve bu yolda ilerlemeleri için büyük fırsat sunmaktadır (ADIC, 2010). ASEAN birliğinin ADIC ile sağlamaya çalıştığı savunma diplomasisi çok net görülmektedir. Bu birlik sayesinde yumuşak güçlerini dış müdahalelere karşı, ambargolara karşı caydırıcılık olarak kullanmakla birlikte, savunma diplomasisi alanındaki işbirliklerini de artırmaktadır. ASEAN ülkeleri içerisinde yapılan savunma işbirlikleri ve bu minvalde gerçekleştirilen tüm faaliyetler yumuşak güç kuramının ASEAN bölgesindeki faaliyetini çok açık göstermektedir.

Endonezya'nın savunma diplomasisi anlayışına baktığımızda bunlar; ikili ilişkilerde güven artırıcı önlemler ile bölgesel istikrarı ve huzuru devam ettirmek için savunma diplomasisi, savunma olanaklarını artırmak ve güçlendirmek için savunma diplomasisi, ülkelerin toprak ve ulusal bütünlüğünün korunmasına yönelik savunma diplomasisi, savunma sanayisinin gelişmesi için savunma diplomasisi anlayışlarını benimsemiştir. Bu faaliyetler ise TNI ve Endonezya Savunma Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir (Hanura, 2023).

ASEAN'a göre savunma diplomasisi; üst düzey askeri ve savunma yetkilileri arasında ikili veya çok taraflı işbirlikleri, yabancı ülkelere savunma ataşelerinin

atanması, yabancı askeri personellerine ve sivil savunma personellerine eğitim verilmesi, eğitim amaçlı ikili veya çok taraflı askeri tatbikatların gerçekleştirilmesi, ikili savunma işbirliği anlaşmaları, ASEAN bölgesinde yer alan silahlı kuvvetlerinin, savunma yönetimi ve askeri teknik alanlarında uzmanlık ve tavsiyeler sağlaması, askeri personeller ve birimleri arasında bilgi alışverişi ve değişimler sağlanması, gemi ziyaretlerinin gerçekleştirilmesi, eğitim ekipmanlarının sağlanması, askeri teçhizat ve maddi desteklerin sağlanması, askeri ve sivil personellerin ortak ülkelerdeki savunma bakanlıklarının bünyesinde veya ordularında görevlendirilmesiyle gerçekleştirmektedir (Laksmana, 2011).

ASEAN'ın kuruluş amacı ilk başta savunma ve güvenlik kurumu olarak oluşturulmadığı için bu görevi ARF'nin üstlenmesiyle, güvenlik ve işbirliklerini genişletmiştir. ASEAN topluluğunun güvenlik ve savunma alanlarındaki sınırlı yetkisi sebebiyle hareket alanının kısıtlı olması sonucunda ASEAN içerisinde bir güvenlik birliği oluşumuna ihtiyaç doğmuştur. Böylelikle çok taraflı savunma diplomasisi gerçekleştirmek üzerine, bu sorumluluğu ARF topluluğuna vermiştir. ARF'nin ikili savunma diplomasisinde temel de güven artırıcı önlemler ön plandadır. Endonezya'nın savunma diplomasisi genel olarak bölgesel barışı destekleyici, bölgesel istikrarı sağlama, ikili ya da çok taraflı işbirliklerini güçlendirmeye yöneliktir. Bölgenin en önemli aktörü olan Endonezya, ASEAN birliği içindeki Malezya, Singapur ve Filipinler ile daha fazla işbirliği içerisinde ve bölgeyi güvenli tutmak adına güven artırıcı faaliyetler geliştirmektedir, bunu da askeri işbirlikleri ve savunma anlaşmaları ile gerçekleştirmektedir (Laksmana, 2011).

Endonezya'nın ASEAN içerisindeki savunma sanayisindeki konumuna ve stratejisine bakacak olursak, öncelikle Endonezya ASEAN'ın kurucu üyesidir ve 1967'deki kuruluşundan bu yana ASEAN içerisinde önemli bir rol oynamaktadır. Endonezya'nın başkenti Cakarta'da ASEAN Sekretaryasının kurulması, ASEAN Topluluğu önerisi ve çeşitli ASEAN Zirvelerinin düzenlenmesi de dahil olmak üzere çeşitli ASEAN faaliyetlerinde aktif olarak yer almaktadır. Endonezya özellikle Güneydoğu Asya Bölgesinde kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik etmek üzere ASEAN'ın kurumsal kapasitesini ve etkinliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Endonezya'nın ASEAN içerisindeki savunma sanayisindeki konumu oldukça güçlü ve rekabetçidir. CNBC Endonezya'nın bir raporuna göre Endonezya,

Malezya, Singapur ve Tayland gibi diğer ülkeleri geride bırakarak ASEAN bölgesindeki en güçlü orduya sahiptir. Raporunda ayrıca Endonezya'nın savunma gücünün küçümsenemeyeceği, Almanya'nın ve İsrail'in savunma gücünü bile geride bıraktığı belirtilmiştir (Hanura, 2023).

Endonezya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı'nın raporunda da belirtildiği üzere, Endonezya hükümeti savunma sanayisinin geliştirilmesini öncelik haline getirmiştir. Hükümet ulusal savunmayı ve ekonomik büyümeyi destekleyecek güçlü, bağımsız ve rekabetçi bir savunma sanayi kurmayı hedeflemiştir. Endonezya Hükümeti ayrıca BAE ve Güney Kore gibi diğer ülkelerle de çeşitli savunma sanayi anlaşmaları imzalamıştır. Başta Endonezya, kendi savunma sanayi fuarı olan Indo Defence Expo & Forum gibi çeşitli birçok savunma fuarlarına da katılım göstermektedir. Endonezya'nın 7.Cumhurbaşkanı olan Joko Widodo, devlete ait savunma sanayi şirketi PT. Pindad'ın hızlı gelişimini takdir etmekte ve desteklemektedir. Endonezya'nın savunma sanayisinin 2025 yılına kadar dünyanın ilk 50'si arasına gireceğine inandığını ifade etmiştir (KementerianPertahanan, 2023). Genel olarak Endonezya'nın ASEAN içerisinde savunma sanayisindeki konumu güçlüdür, hükümet rekabetçi ve bağımsız bir savunma sanayi geliştirme konusunda kararlı olup, bu anlamda işbirliklerini her zaman güçlendirmek adına sıkı çalışmaktadır.

Endonezya'nın bölge için en önem verdiği siyasi ve güvenlik gündemi Güneydoğu Asya' da kurdukları ZOPFAN'dır. Çünkü Endonezya'nın ZOPFAN konusundaki tutumunu göz önüne aldığımızda, ülke yabancı askeri üslerin varlığına ve dış güçlerle (özellikle ABD, Çin, Rusya ve Güçlü Avrupa ülkeleriyle) güvenlik ittifaklarına şiddetle karşı çıkmaktadır. Endonezya dış güçlerle askeri ittifaklara karşı olmakla birlikte, ASEAN üyeleri arasında savunma ilişkilerinin kurulmasına yönelik desteği her geçen gün artmaktadır. Endonezya'nın diğer tüm ASEAN ülkeleriyle ortak askeri tatbikatları bulunmaktadır ve ayrıca ASEAN içindeki en yoğun güvenlik işbirliği Endonezya, Malezya ve Singapur arasında gerçekleşmektedir. Bahsedilen bu işbirliğinin tamamı ikili bazda yürütülmektedir (ZOPFAN, 1971).

Endonezya ve diğer ASEAN ülkeleri, Çin, Japonya, Hindistan, ABD ve Rusya gibi küresel ve bölgesel dev güçlerle barış içinde yaşamak ve yakın işbirliğini sürdürmek için çaba sarf etmektedir. Çünkü bu güçlü ülkelere gelebilecek her türlü tehdit ve saldırılara karşı tetiktedir. Bölgesel güven artırmanın bir yolu olarak bölge ülkelerin her

türlü dış müdahalelere veya tehditlere karşı birlikte hareket etme bilincine sahiptirler. Ayrıca Endonezya ulusal ve bölgesel direnci kuvvetli tutmak için çaba sarf etmektedir ve daha geniş Asya-Pasifik bölgesinde bölgesel güvenliği korumanın bir başka yolu olarak çok taraflı güvenlik diyalogları da gerçekleştirmektedir (Hanura, 2023).

2.2. Savunma Diplomasisi Bağlamında Türkiye'nin Stratejisi

Türkiye'nin savunma diplomasisini şekillendiren önemli olaylardan biri; Kore Savaşı'na askeri desteği göndermesidir. Bu nedenle Türkiye 1952 yılında NATO'ya tam üye olarak kabul edilmiştir. Böylece Türkiye, NATO'nun en doğusundaki konumunu almış ve Batı ittifakının bir parçası haline gelmiştir. Bu da Türkiye'nin savunma diplomasisindeki rolünü NATO'ya göre şekillenmesine neden olmuştur. Türkiye savunma diplomasisini iki ya da çoklu ilişkiler ile yürütmektedir ve bunda da TSK'nın askeri eğitimleri, gittikleri bölgelerde barışı destekleyici faaliyetleriyle aktif rol oynamaktadır. Türkiye'nin üyesi olduğu BM, NATO ve AGİT kuruluşlarıyla, savunma diplomasisi de bu kuruluşlar çerçevesinde şekillenmektedir. Türkiye, bölgesel krizlere ve çatışma ortamlarında yumuşak gücünü bu kuruluşlar nezdinde kullanarak o bölgelerde küresel barış ve güvenliğinde önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye, savunma diplomasisi anlamında TSK'ni yönlendirmektedir. Böylece askeri eğitimler kapsamında birçok ülkede faaliyetlerini gerçekleştirmektedir (TSK, 2024).

Türkiye'nin savunma sanayi alanındaki gelişmeleri de savunma diplomasisini önemli ölçüde değiştirmiştir. Türkiye'nin savunma sanayisinde dünya çapında tercih edilen birçok firmaya sahip olması, ikili ya da çok taraflı savunma diplomasisini genişletmektedir. Bu da ikili ya da çok taraflı ilişkiler bazında güven artırıcı, bölgesel-küresel barışı destekleyici, askeri eğitimlerin verilmesi gibi alanlarda aktif bir şekilde savunma diplomasisini geniş alanda kullanılmasına imkân vermektedir. Türkiye, NATO içerisinde ABD'den sonra en fazla yurt dışında aktif olarak ordu bulunduran ikinci ülkedir. Ayrıca Türkiye, NATO içerisinde Amerika'dan sonra en fazla asker bulunduran ikinci ülkedir (Usnews, 2024).

Türkiye, savunma politikalarını uluslararası mecrada etkin biçimde kullandığı için dünya çapında önemi giderek artmaktadır. Türkiye'nin küresel çapta yumuşak güç unsurunu savunma diplomasisi ve savunma işbirliklerinde karşılıklı kazan-kazan ilişkisinde de çok net göstermektedir. Gerek savunma sanayisi ile gerek yürüttüğü dış

politika ile Türkiye bölgesel ve küresel alanda önemli bir aktör olmaya devam etmektedir (T.C.NatoDaimiTemsilciliği, 2024).

Birkaç tarihi olayla Türkiye'nin savunma diplomasisinin önemli dönüm noktalarından bahsetmek gerekirse, bunlardan biri; Kıbrıs Barış Harekatıdır. Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra Türkiye de savunma sanayi alanında önemli kararlar alınmıştır. 1975 yılında Kıbrıs Barış Harekatı'nı gerçekleştirmeyi planlayan Türkiye, bu amaçla aldığı silahların kullanımını desteklemeyen ve ardından Türkiye'ye silah ambargosu uygulayan ABD ve Avrupa ülkeleri ile karşılaştı. Joseph Nye'nin yumuşak güç kuramıyla ilişkilendirdiğimizde, savunma sanayisinde söz sahibi olan ülkelerin sert güç kullanmadan rahatlıkla karşı tarafı istedikleri sonuca varmak amacı ile caydırıcı gücünü kullanabilmektedirler. Bu bağlamda karşı tarafa silah ambargosu ve buna benzer engelleyici politikalarını öne sürerek istediklerini karşı tarafa sert ve yumuşak güç bağlamında uygulamaya çalıştıkları gözlemlenebilir (Nye, 2004).

ABD ve Avrupa ülkeleri, Türkiye'nin ulusal çıkarları konusunda yanında olmadıkları gibi savunma ürünlerinde ambargo uygulayarak Türkiye'yi bu konuda yalnız bırakmışlardır. Bu gelişmelerden sonra Türkiye savunma sanayisine büyük önem vermiş ve savunma sanayi ürünlerinde yerlilik kavramının önemini daha net anlayarak savunma sanayisinde dışarı bağımlılığın ulusal çıkarları büyük ölçüde etkilemiştir (İzgi, 2007). Bir diğer önemli savunma diplomasisi çerçevesindeki gelişme ise 2019 yılında Türkiye ve Libya arasında, askeri varlığın da bulunduğu bir mutabakat imzalanmasıdır. Bunun sebebi de Libya' da bulunan ve BM nezdinde de tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin ayakta tutulması için Türkiye ve Libya arasında stratejik bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma "Güvenlik ve Askeri İşbirliği Antlaşması" olarak geçmektedir. Ardından "Akdeniz'de Deniz ve Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Antlaşması" imzalanmıştır. Bu iki antlaşma, Türkiye açısından bölgesel ve Akdeniz' deki varlığımız açısından büyük öneme sahiptir. Akdeniz' deki yetki alanlarımızı Libya ile genişletmek, enerji kaynaklarını arama ve kullanma hususunda geniş yetki alanları açmıştır ve Türkiye'nin Libya'daki askeri varlığı ile beraber sınır ötesi barışı sağlama konusunda savunma diplomasisini bu alanda da en iyi şekilde kullanmıştır (Paralı, 2020). Yumuşak gücün sert güçten ayrı düşünülemeyeceği kalıbını da bu olayla birlikte net bir şekilde gözlemleyebilmekteyiz. Libya ile yapılan bu antlaşmalarla Türkiye, savunma diplomasisi ile birlikte hem yumuşak gücü etkili bir şekilde kullanmakta hem de Libya'da barışı korumak için askeri

desteğin Libya'ya sağlanmasıyla sert gücünü de göstermektedir. Ayrıca Türkiye'nin Akdeniz' deki haklarını korumada ve Akdeniz' deki faaliyet alanlarını genişletirken Libya içinde barışı koruma ve sürdürme açısından her iki ülke için de kazan-kazan politikası başarılı bir şekilde uygulanmıştır (Altun, 2020, s. 37-38).

2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlatmış olduğu savaşta, Türkiye arabulucu rolünü kullanarak hem Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski ile hem de Rusya Devlet Başkanı Putin ile ikili görüşmeler gerçekleştirmiş. Savaşın başladığı ilk zamandan bu zamana kadar Türkiye tarafsız bir şekilde savaşın barış yoluyla sonlanması ve savaşın yol açtığı küresel krizlere son vermek amacıyla savunma diplomasisinin yumuşak gücünü doğru ve etkili bir şekilde uygulamıştır. Bunu da iki tarafın yetkililerini Türkiye' de buluşturarak biri Antalya Diplomasi Forumu bir diğeri de Dolmabahçe' de olmak üzere iki kez bir araya getirip çözüm süreci için yol açmıştır. Bunun sonucunda rehinelere tahıl takası gerçekleşmiş ve küresel çapta yaşanan tahıl krizine Türkiye'nin öncü olması vesilesiyle tahıl krizi çözüme kavuşturulmuştur. Buradaki arabuluculuk faktörünün bir yumuşak güç olduğunu da belirtmeliyiz. Türkiye Cumhuriyeti Devleti arabuluculuk faaliyetlerini en etkili şekilde kullanan ülkelerden biridir. Gerek coğrafi konumun getirisi olsun gerekse dış politikamızın yapıcı ve barışçıl bir yol izlemesinden kaynaklı, Türkiye arabuluculuk deneyimi en fazla olan ülkedir (Yumuşak, 2023, s. 177-179).

Bir diğer önemli olay ise İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'dır. Ermenistan'ın Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ bölgesine 2020 yılında işgal etmesiyle başlayan İkinci Dağlık Karabağ Savaşı olarak tarihe geçmiştir. Savaş boyunca Azerbaycan'a en büyük desteği veren ülke yalnızca Türkiye olmuştur. Türkiye, kardeş ülke olarak tanımladığı Azerbaycan'a desteğini, diplomatik, siyasi, askeri ve savunma ürünleri ile sağlamıştır. Türkiye, Ermenistan'ı işgalci bir devlet olarak tanımlayan ve sınırlarını Ermenistan'a kapatarak Azerbaycan'a desteğini somut ve soyut şekilde dünyaya gösteren tek ülke olmuştur. Türkiye doğrudan savaşa Türk askeri yollanmasa da Azerbaycan ile yıllarca ortak askeri eğitimler ve askeri tatbikatlar düzenlemektedir. Böylelikle Azerbaycan ordusunu daha iyi konuma getirmiştir. Savaşta Türk yapımı S/İHA'lar kullanan Azerbaycan ordusu, savaşın 44. gününde zafer elde etmiştir. İkili savunma diplomasisi olarak Türkiye ve Azerbaycan'ın 2010 yılında imzaladıkları "Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Antlaşması" askeri işbirliğinin ve savunma diplomasisinin önemli bir

göstergesidir. Türkiye'nin Azerbaycan'a karşı göstermiş olduğu hem diplomatik desteği hem de savunma sanayi teçhizatlarının desteği ile savaşın kazanılması kolaylaşmıştır. Karabağ Savaşında Azerbaycan'ın Türk yapımı SİHA kullanmış olması düşmana karşı caydırıcı ve ezici bir üstünlük de sağlamıştır (Erarslan & Özdemir, 2021).

Türkiye, jeopolitik açıdan gergin bir coğrafya üzerinde yer almaktadır. Türkiye'nin komşu ülkeleriyle yaşadığı ve komşu ülkelerde yaşanan olaylara baktığımızda Türkiye'nin sorunlu bir coğrafya içerisinde yer aldığını söyleyebiliriz. Türkiye'nin sınır komşusu olan Irak'ta, Türkiye'yi tehdit eden ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yıllardır saldıran PKK terör örgütü ile mücadelesini sürdürmektedir. Ayrıca Irak'ın Kuzeyindeki PKK'lı teröristlerin o bölgede özerlik kurma çabaları Türkiye açısından büyük tehdit unsurudur. Irak'ın kuzeyinde barınan terör unsuru PKK yüzünden Irak ile Türkiye ilişkileri çoğu zaman gergin bir hal almaktadır. Türkiye güvenliğini korumak ve sürdürmek için bu bölgede sınır ötesi operasyonlar düzenlemektedir. Güneyindeki sınır komşusu olan Suriye' de ise 2011 yılında başlayan iç savaş giderek büyümüştür, bunun neticesinde Türkiye mülteci kriziyle karşı karşıya kalmış ve Suriye'nin Kuzeyinde yer alan YPG, PKK, DEAŞ (İŞİD) gibi terör unsurlarıyla mücadelesini sınır ötesi operasyonlarla yürütmektedir. Türkiye'nin Doğusunda yer alan ve kara sınırı bulunan komşusu Ermenistan, 2020 yılında Azerbaycan'a saldırmıştır. Türkiye'nin kuzeyin de deniz sınır komşusu olduğu Rusya ve Ukrayna ülkeleri arasında, 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna' ya saldırmasıyla küresel ve bölgesel çapta tahıl ve enerji krizlerine sebep olmuştur. Türkiye'nin Batısında bulunan Yunanistan ile Adalar Denizi üzerinde zaman zaman gerginlikler yaşanmaktadır. Gerginliklerin sebebi ise Yunanistan'ın silahlandırmaması gereken adaları askeri üs haline getirmesi, Türkiye'yi sürekli bu alanda kışkırtması ve Türkiye'yi kendi karasularına hapsedmek için MEB bölgesini kendisine göre genişletmeye çalışması olarak gösterilebilir. Bir diğer sorun ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz' deki anlaşmazlıklarıdır. Yunanistan, Kuzey Kıbrıs ve Mısır'ın uluslararası deniz hukukuna uymayan deniz yetki alanları ve kıta sahanlığı belirlemeleri, bölgede anlaşmazlıklara sebebiyet vermektedir. Böylece bölgedeki enerji kaynaklarının sondaj çalışma faaliyet alanları üzerinde anlaşmazlıklara sebep olmaktadır. Bölgedeki bir diğer ve en yeni sorun ise İsrail'in Gazze'ye savaş açarak soykırımlara aralıksız devam etmesidir. Türkiye'nin İsrail'e kara sınırı bulunmasa da coğrafi olarak bölgeye yakınlığı tehdit unsuru oluşturmaktadır. Türkiye'nin bu alandaki yumuşak gücünü dengede tutan unsur ise savunma sanayi ürünlerine yaptığı yatırımlar ve savunma

sanayisindeki gelişmiş teknolojiler ile savunma teçhizatlarını her zaman güncel tutmasıdır. Böylelikle egemenliğini ve toprak bütünlüğünü koruma konusunda da diplomatik olarak elini güçlenmektedir (Aslan, 2019).

3. YENİDEN ASYA GİRİŞİMİ

Türkiye, Yeniden Asya (Asia Anew) Girişimi'ni 5 Ağustos 2019 tarihinde, Ankara'da gerçekleştirilen 11.Büyükelçiler Konferansı'nda, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde, o dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu tarafından ilan etmiştir. 2019 yılının Aralık ayında "Yeniden Asya" açılımı altında ilk toplantı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü tarafından Ankara'da gerçekleşmiştir. "Yeniden" kelimesi kullanılsa da aslında Türkiye'nin Asya ile var olan ilişkilerini her alanda daha da güçlendirmek ve geliştirmek için Asya'nın önemine dikkat çekilmektedir. Türkiye Asya ülkelerinin büyük bir çoğunluğu ile zaten etkileşim içerisinde olmuştur. Türkiye'nin kökeninin Asya'dan gelmesi, aslında bu bölgeye hiç de yabancı olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Ve Osmanlı yıllarından beri bu coğrafyada birçok ayak izimize rastlamak da mümkündür. Yani kısacası Asya kıtasına yeniden bir giriş yapılmıyor, eskisinden daha da güçlü bağlarla hem diplomatik hem de saha da olma yolunun "Yeniden Asya" ile geliştirilip güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Yeniden Asya Girişimi sayesinde Asya ile var olan birikimlerimizin üzerine daha sağlam ve uzun vadeli ilişkiler, projeler inşa etmeye başlanmaktadır. Yeniden Asya ile güçlü bağlar kurmamız amacıyla bize yol haritası göstermektedir. Yeniden Asya ile sadece ekonomik ve diplomasi anlamında değil; akademik, sivil toplum kuruluşları, savunma sanayi, askeri eğitim projeleri gibi mecralarda da atılımlar gösterilmektedir. Bu yeni dış politikamızın en temel amacı, ikili ya da çok taraflı ilişkilerde, siyasi, askeri, savunma sanayi, savunma teknolojileri, ticaret, ekonomik, kültürel ve insani vb. alanlarda bölgesel ilişkiler geliştirip iş birliğini artırmaktır. Bu amaçlar karşılıklı yarar ve ortak öncelikleri gözetilerek gerçekleştirilmelidir (Darama, 2023).

Asya kıtası dünyanın en büyük kıtası olup, bu kıta 48 ülkeye ev sahipliği yapmaktadır. Asya kıtası dünyanın en kalabalık nüfusunu barındırmakta, dünya nüfusunun beşte üçü bu kıta üzerinde yaşamaktadır. Ve ayrıca dünyanın en kalabalık 30 şehrinin 21 şehri Asya kıtasında bulunmaktadır (Yücel, 2019). Kültürel çeşitliliğin ve

pazar çeşitliliğinin bol olduğu bu kıtayla her alanda kazan-kazan ilkesi uygulanabilir. Yer üstü ve yer altı kaynakları bakımından zengin olan bu kıtayla iş birliklerinin çoğaltılması, işbirliği yapılan ülkelerin çeşitlenmesi her zaman ticari, ekonomik ve diplomasi açısından büyük güç kazandıracaktır. Böyle devasa bir kıtadan ve nüfustan söz ederken, içinde bulunduğumuz 21.yüzyılda Asya dünyanın küresel ekonomik merkezi haline dönüştüğü rahatlıkla söylenebilir (Dündar A. M., 2021).

Son beş yıla baktığımızda güvenlik, savunma ve ekonomik ihtiyaçların artmasıyla birlikte ve dünyanın çok kutuplu sistem içerisine girmesiyle Asya ülkeleri ile diplomatik, ekonomik, ticari, kültürel, teknolojik, savunma ve güvenlik gibi işbirliğini de çeşitlendirmek verilebilecek en doğru kararlardandır. Bu sebeple Yeniden Asya Girişimi, Türkiye'nin Asya ülkeleri ile olan ilişkilerini ve bundan sonra sağlanacak olan tüm ikili veya çoklu işbirlikleri açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye burada kendine yeni bir konum arayışı içerisinde değildir. Türkiye zaten Asya'daki tüm ülkelerle ve Asya'daki tüm organizasyonlar ile diplomatik ilişkileri yakından takip etmektedir. Türkiye'nin Asya kıtasında çok fazla fırsata sahip olması stratejik açıdan büyük öneme sahiptir. Türkiye'nin dış politikasında Asya ülkelerine yönelik artan önemi ve değeri vurgulamak amacıyla geliştirilen stratejinin bir parçası olarak Yeniden Asya açılımı ifade edilebilir. Yeniden Asya'nın farkı ilk kez Asya Kıtası'nın tamamına yönelik, kapsamlı, bütüncül, sistematik ve uzun vadeli bir Asya politikamızın hayata geçmiş olmasıdır. Gerek konum yakınlığı itibariyle gerekse uzun yıllar aynı coğrafi bölgede komşuluğumuzun devam etmesi hasebiyle, Türkiye'nin en geniş temsil ağının ilki Avrupa'dadır, ikicisi ise Asya'dadır (T.C.Dışişleri Bakanlığı, 2023, s. 32).

2010 yılından bu yana Türkiye, Asya-Pasifik ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmekte olup, bunun sürekliliğini devam ettiren bir diğer proje olarak 2019 da "Yeniden Asya" projesi de Asya'nın tamamına yönelik ilişkileri geliştirme yolunda atılan önemli bir stratejik adımdır. Yeniden Asya projesi, Asya pazarına daha fazla açılma imkanı sumaktadır (Zhanaltay, 2021). Bu girişimi en verimli şekilde sürdürmek için bu bölgedeki her ülkenin ekonomisini, kültürel ilişkilerini, güvenlik algılarını, tehdit unsurlarını iyi anlamak gerekmektedir. Sadece ülkelerin değil bu bölgedeki ekonomik ve ticari organizasyonların/birliklerin amaçlarını yakından takip etmek ve entegre olmak gerekmektedir. Yeniden Asya ile Asya-Pasifik stratejisinin yanında ASEAN ile de her alanda işbirliğini güçlendirmektedir. Bölgenin ana aktör ülkeleri olan Çin, Japonya,

Güney Kore, Hindistan, Endonezya, Malezya ve Singapur'dan bahsedilse de Türkiye bunlara ek olarak ASEAN organizasyonu içerisinde ve ASEAN ülkeleri ile çok sayıda girişimlerini bu proje altında gerçekleştirmeye hız kesmeden devam etmektedir (Zhanaltay, 2021). Yeniden Asya Girişimi ile Güneydoğu Asya Ülkelerinde faaliyetlerimiz artmış, ASEAN üyesi ülkelerin her birinde Türk büyükelçilikleri faaliyet göstermekte olup 2017 yılında ASEAN ile Sektörel Diyalog Ortaklığı imzalanmıştır. Bununla birlikte ASEAN üyesi ülkeler ile ortak projeler geliştirme ve gerçekleştirme açısından görünürlüğümüz bölgede daha fazla artmıştır (T.C.Dışişleri Bakanlığı, 2020, s. 33).

Türkiye, G-20 ülkelerinin içerisinde Asya ülkelerinden olan Çin ve Japonya üzerinden ilişkilere ağırlık vermektedir. Diğer yandan ASEAN içerisinde ise Endonezya ile ilişkilerine daha fazla ağırlık vermektedir. Bunun en temel sebeplerinden biri, bu ülkelerin nüfus yoğunluğu, ekonomileri, ticaret hacimleri, diplomatik ilişkileri gibi açılardan buldukları bölgelerin dinamik ülkeleri olmalarıdır. Yeniden Asya Girişimi ile birlikte Türkiye, Asya ülkelerinin tamamına yönelik faaliyetlerini genişletme yolundadır. Türkiye, Asya Bölgesi ile başta BM, G-20, İİT ve MIKTA gibi kuruluşlarla bölgedeki ülkeler ile işbirliğini yakından sağlamaktadır. 2010 yılında Türkiye, ASEAN'ın Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasına taraf ülke olmuştur. 2012 yılında Türkiye, Şangay İşbirliği Örgütüne (ŞİÇ-SCO) Diyalog Ortağı olmuştur. 2013 Eylül ayında Türkiye, Asya İşbirliği Diyaloğuna (ACD) üye olmuştur. 2014 yılında Pasifik Adalar Forumuna (PAF) Diyalog Ortağı olarak bulunmaktadır. 2017 yılında ise Türkiye, ASEAN Sektörel Diyalog Ortaklığını kurmuştur (T.C.Dışişler Bakanlığı, 2022).

2010 yılı itibariyle Çin'in yükselişini gözlemledik ve küresel ölçekte üretim merkezi konumuna erişmeyi başarmıştır. Çin'in bu çarpıcı yükselişi, ekonomik, ticari ve güvenlik odaklı dinamiklerin bu bölgeye yönelmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Coğrafi açıdan bölgeyi değerlendirmek istediğimizde, ASEAN'ın Çin'i Güneydoğu Asya'dan çevreleyen önemli bir ekonomik aktör olduğunu unutmamak gerekmektedir. Çin'in başlatmış olduğu, Kuşak ve Yol Projesi'nde Türkiye'nin konumu ve önemi çok kıymetlidir. Çünkü Türkiye, Asya kıtasının en batıdaki ülkesi olmakla birlikte, Asya'nın Avrupa'ya açılan kapısı olarak, önemli jeopolitik konuma sahiptir. "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" ya da "21.yüzyıl Deniz İpek Yolu" olarak adlandırılan projeler, Çin ile işbirliği içerisinde olduğumuz ekonomik projelerdir. Asya Parlamenterler, ekonomik işbirliği

örgütüne kadar Türkiye her alanda Asya ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmaktadır (T.C.Dışişleri Bakanlığı, 2024).

Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi kapsamında bu coğrafya üzerinde 30 büyükelçiliği bulunmakta ve 24 başkonsolosluğu yer almaktadır. ASEAN içerisindeki 10 ülkenin her birinde Türkiye'nin büyükelçiliği bulunmaktadır, fakat Türkiye'de Brunei ve Laos'un büyükelçiliği bulunmamaktadır (T.C.Dışişler Bakanlığı, 2022).

Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi Projesi ile Asya bölgesinin tamamına yönelik ekonomik, ticari, güvenlik, askeri, savunma sanayi, eğitim ve yardım kuruluşları gibi alanlarda aktif olarak yumuşak gücünü kullandığını söyleyebiliriz. Türkiye'nin yukarıda bahsedilen alanlarda organizasyonlarının ve entegrasyon girişimlerinin çoğalması yönünde girişimleri bulunmaktadır. Bunu her iki taraf için de kazan kazan ilkesine dayanarak uygulamaktadır. TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, YTB, TÜRKSOY, TÜRKPA gibi kuruluşlarımız Asya bölgesinde faaliyetlerini artırarak Türkiye'nin yumuşak gücüne yön veren kuruluşlardır. Türkiye açısından, yukarıda bahsedilen organizasyonların artmasının ve Asya ülkelerine entegrasyonunun potansiyel olarak mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Eğitim, kültür, savunma ve teknolojik gelişmeler gibi alanlarda Türkiye'nin yukarıda bahsedilen toplulukları entegre edilebilir ve ikili ya da çok taraflı işbirliklerinin sağlanması hedeflenebilir.

3.1. Türkiye'nin Savunma Sanayi Gelişimi

Türkiye'nin jeopolitik konumu ile birlikte, yerüstü ve yeraltı kaynakları bakımından zengin bir coğrafyada bulunuyor olması sebebiyle, tarih boyunca sürekli dış müdahalelere ve dış tehditlere maruz kalmıştır. Türkiye'nin savunma anlamında tam bağımsız bir ülke olabilmesi için savunma sanayisindeki yerlilik oranının yüksek olması ve caydırıcı sistemler ile donatılması hem ihtiyaç hem de zorunluluk olarak görülmektedir. Dünya da savunma sanayi alanındaki rekabet ortamı her geçen gün yükselmekle birlikte, bu yükseliş her zaman savunma sistemlerinin son teknolojiler ile donatılması gereken dinamik bir yapıya sahiptir.

Türkiye'nin savunma sanayi tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Osmanlı Devleti zamanlarında Fatih Sultan Mehmet döneminde Tophane-i Hümayun kurulmuştur ve bununla birlikte Edirne, İstanbul, Bilecik ve Erzurum illerinde bulunan silah üretim tesislerinin geliştirilmesi için araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin yürütülmesine

olanaklar sağlanmıştır. Osmanlı Devleti döneminde en son teknolojiye sahip topraklar, silahlar ve savaş gemileri üreten tek İmparatorluk olmuştur. Avrupa ve diğer ülkelere nazaran Osmanlı Devleti, teknolojik silah üretim ve mühimmat depolarının faaliyetlerine büyük önem vermiştir. Sanayi devriminden sonra ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik sıkıntılar sebebiyle, gelişen teknolojiyi takip etmekte zorlanan Osmanlı Devleti, savunma sanayisinde durma noktasına gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına yakın, 1921 tarihinde Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Özlu, 2021, s. 4). Böylelikle yerli savunma sanayisi için ilk adımlar atılmıştır. Bu kuruluş sayesinde barut, top, silah, askeri mühimmatlar, mermi, kapsül ve hafif silahların üretimi yapılmaya başlanmıştır. 29 Ekim 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, savunma sanayi kollarının gelişimine önem verilmesi gerektiği gündeme getirilmiş ve hemen ardından savunma sanayi faaliyetlerine ağırlık verilmesi sürdürülmüştür. Bununla beraber, özel sektöründe savunma sanayisine destek için top ve mühimmat üretimi başlamış, böylelikle teker teker fabrikalar kurulmaya başlamıştır. Gemilerin bakımı için 1924 tarihinde Gölcük Tersanesi faaliyete girmiştir (Atabey, 2023). Osmanlı'nın son zamanlarında ekonomik ve teknolojik gerilemeden dolayı kapatılan Taşkızak Tersanesi de 1941 tarihinde tekrardan faaliyete başlamıştır (Doğaner, 2014, s. 80). Yine Cumhuriyet Döneminde Eskişehir' de ve Kayseri' de havacılık faaliyetlerine başlanmıştır (Yalçın, 2010, s. 581).

Türkiye, 18 Şubat 1952 yılında NATO üyesi olduktan sonra, müttefikleri Amerika ve Avrupa ülkelerinden savunma sanayi ürünlerinin alımı kolaylaşmıştır. O dönem savunma sanayi ürünlerinin müttefik devletlerden ithal edilmesi Türkiye'nin yerli savunma sanayisini sektöre uğratarak üretimin yok denecek kadar azalmasına sebep olmuştur. Ve bu durum birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, savunma anlamında dışarıya bağımlı olmak, ulusal güvenliğimizi ve ulusal çıkarlarımızı olumsuz yönde etkilemiştir (Ermiş & Canbolat, 2022). Bağımsız ve yerli savunma sanayisine sahip olmak ülkelere kendi ulusal güvenliklerini ve ulusal çıkarlarını korumada önemli bir güç unsurudur (Akıncı, 2007, s. 42,105).

Türkiye savunma sanayi anlamında ilk bağımsızlık adımını 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtı'n dan sonra atmıştır. Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtı için müttefik devletlerden olan Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinden aldığı mühimmatları kullanma girişiminde bulunmak istemiştir, fakat başta Amerika Birleşik

Devletleri olmak üzere batılı devletler bu duruma engel olmuştur, askeri yardımlar kesilmiştir ve Türkiye'ye karşı ambargo uygulamışlardır (Öztürk, 2022). Kısacası Türkiye kendi ulusal çıkarları doğrultusunda müttefik ülkelerden ithal ettiği savunma sanayi mühimmatlarını kullanamamış ve savunma ürünlerinde ambargoya maruz kalmıştır. Bu ambargolar karşısında o dönem hükümette olan Süleyman Demirel, Türkiye'deki 21 Amerikan üssünün kapatılması kararını vermiştir. 21 Amerikan üssünün kapatılmasından sonra iki müttefik devlet arasında diplomatik gerginlikler yaşanmıştır. Ve Türkiye üç sene boyunca ambargoya maruz kalmıştır (Malumatfurusorg, 2022). Türkiye için kritik öneme sahip olan Kıbrıs Barış Harekâtı'n dan hemen önce yaşanan bu durum Türkiye'ye yerli savunma sanayisinin önemini çok net göstermiştir. 1975 tarihinde ASELSAN kurularak savunma sanayisinin temelleri atılmış olup, daha sonra 1985 tarihinde savunma sanayi politikaları başlatılmış ve bununla birlikte 7 Kasım 1985 tarihinde Savunma Sanayi Bakanlığı kurulmuştur (Öztürk, 2022). 1974' deki Kıbrıs Barış Harekâtı öncesi ve sonrasında da Türkiye birçok kez hem ekonomik hem de savunma sanayi mühimmatları konusunda ambargolarla karşı karşıya kalmıştır, bu durum birçok kez diplomatik ilişkilerde gerginliğe sebebiyet vermiştir. Türkiye'nin yaşadığı krizlerden; U-2 Krizi, Johnson Mektubu, Afyon Sorunu, 1 Mart Tezkeresi, Çuval Olayı, Rahip Brunson Vakası, PYD/YPG sorunu, S-400 ve F-35 Krizi gibi Türkiye'nin yaşadığı bu krizler ekonomik, savunma ve diplomatik sorunlarla karşı karşıya kaldığı olaylardan bazılarıdır (Ömerci, 2020). Yaşanan bu krizlerin temel sebepleri arasında; ulusal çıkarların, demokratik rejimlerin, siyasal, kültür ve gelenek farklılıklarının Amerika Birleşik Devletleri, AB ve Rusya gibi devletlerle örtüşmemesi bulunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'ye savunma sanayi mühimmatları bakımından ambargolar uygulanmıştır. Bu ambargolar, Türkiye'nin ulusal güvenliğini ve ulusal çıkarlarını koruma çabalarını olumsuz etkilemiş ve diplomatik ilişkilerde sıkıntılara yol açmıştır.

Türkiye'nin savunma sanayisinin gelişmesinde rol oynayan faktörler, kamu, askeri, sanayi ve araştırma bileşenleridir. TÜBİTAK, 1963 yılında kurulmuş olup, Türk savunma sanayisinin önemli oyuncularından biridir. TÜBİTAK içerisinde binlerce araştırmacıyla birlikte askeri araştırmalar da gerçekleştirilmektedir. Çeşitli kuruluşlar, üniversiteler ve şirketlerle birlikte yürütülen araştırmaları finanse etmekte ve önemli sayıda projeler yürütülmektedir. ARMERKOM/TNRCC (Araştırma Merkezi Komutanlığı), 1998 yılında kurularak Türkiye'nin donanmasının bir araştırma kurulu olarak, savunma hizmetleri de sağlayarak birçok uygulamalı araştırmalar

gerçekleştirmektedir. SaSaD (Türk Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği), 1990 yılında kurulmuş olup hükümet ve savunma bakanlığı tarafından desteklenerek Türk havacılık ve savunma sanayisinin ana derneğidir. Türkiye'nin savunma, havacılık, uzay ve güvenlik alanlarında katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin savunma ve güvenlik sanayisindeki çıkarlarını iyi bir şekilde sürdürmesi için, üyelerinin sorunsuz bir şekilde iş yapmaları adına onlara en iyi ortamı sunmak için çalışmaktadır. Savunma sanayi sektörünün yararına olacak anlaşmalar ve işbirlikleri yürüterek, hem iç hem de dış pazardaki fırsatları en iyi şekilde değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Savunma sanayi ürünlerinde ABD ve Avrupa Türkiye'nin ana alıcılarıdır. (Demir, Caymaz, & Erenel, 2016, s. 10).

2000'li yıllara gelindiğinde savunma alanında uzun vadeli yatırımlar gerçekleştirilerek, Türkiye, diğer ülkelere çeşitli silah sistemlerini ihraç edebilir konuma gelmiştir ve hızlıca savunma sanayi teknolojilerinde büyük bir ivme kazanmıştır. Son 20 yılda önemli ölçüde savunma sanayi gelişimi artmış olup, Türk Silahlı Kuvvetlerini yerli ve milli savunma sistemleriyle destekleyebilmektedir. Şu an Türkiye küresel pazar içerisinde önde gelen birçok firmaya sahiptir. Türkiye yıllar içerisinde helikopterler, İHA'lar, SİHA'lar, tanklar, eğitim uçakların büyük bir gelişim göstermiştir ve 2023 yılına gelindiğinde ise Türkiye, yerli ve milli imkanlarla ürettiği ilk Milli Muharip Uçağı KAAN'ı geliştirerek uluslararası arenada 5.nesil savaş uçağına sahip 5.ülke olmuştur (TBMM, 2023, s. 60).

3.2. Türkiye'nin Önde Gelen Savunma Sanayi Şirketleri

Türkiye'nin savunma sanayi şirketlerinin küresel çaptaki gücünü görmek açısından ilk olarak ABD merkezli askeri yayın kuruluşu olan Defense News dergisinin her yıl analiz yaptığı "Defense News Top 100" şirketlerinin sıralamasını yayınlamaktadır. Yayınladığı en güçlü 100 savunma şirketlerinin "Defense News Top 100" 2023 sonuçlarına baktığımızda ise 100 savunma şirketi içerisinde 4 tane Türk savunma şirketi bulunmaktadır. Bunlar; ASELSAN, TUSAŞ, ROKETSAN ve ASFAT'tır (DefenseNews, 2023). Savunma Sanayi Başkanlığı'nın yayınlamış olduğu ihracat rakamlarına baktığımızda, Türkiye 2023 yılında gerçekleştirmiş olduğu savunma sanayi ihracatında yer alan ülkelerin sayısı 185'dir ve ihraç ettiği savunma sanayi ürün çeşitliliği 230'dur. Toplamda Türkiye 2023 yılında gerçekleştirdiği savunma sanayi ihracat rakamı ise 5,545

milyar ABD dolarıdır. Ayrıca savunma sanayi alanındaki projeler 2023 yılında 850 projeye yükselmiştir (SSB, 2023).

ASELSAN, 1975 yılında kurulmuş ve TSK için iletişim ve haberleşme ihtiyaçlarını gidermek adına yerli ve milli kaynaklarla yola çıkmıştır. Savunma sanayi alanında küresel çapta satışlar gerçekleştirmektedir. ASELSAN, kara savunma teknolojileri, hava savunma teknolojileri, deniz savunma teknolojileri, uzay teknolojileri, siber teknolojileri, ulaşım teknolojileri, enerji sistemleri, sağlık sistemleri ve akıllı sistemler gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'na (TSKCV) bağlı anonim bir şirkettir. ASELSAN'ın faaliyet alanlarına baktığımızda ise Savunma Teknolojileri altında, kara, hava, deniz, uzay ve siber teknolojiler olmak üzere bölümlere ayrılmıştır, bir diğeri ise Sivil Teknolojiler altında, ulaşım, enerji, sağlık, güvenlik ve akıllı sistemler olmak üzere bölümlere ayrılmıştır ve 700'den fazla ürün çeşitliliği bulunmaktadır. 2022 yılında açıklanan ciro rakamı ise 35,3 milyar Türk lirasıdır (Aselsan, 2023, s. 2). 2023 yılında yaptığı ihracat rakamı ise 108 milyon ABD dolarıdır (Yıldırım, 2024). ASELSAN 2023 yılı itibari ile ihracat yaptığı ülke sayısı 87'dir (Aselsan, 2023). 2023 TOP 100 savunma şirketleri arasında ASELSAN 47.sırada yer almaktadır (DefenseNews, 2023).

TUSAŞ (TAI), 1973 yılında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesi altında, Türkiye'nin savunma sanayisindeki dışa bağımlılığını en aza indirmek amacıyla kurulmuştur. 1984 yılında ABD-Türk ortak yatırım şirketi olarak 25 yıl faaliyet gösterecek TUSAŞ A.Ş. kurulmuştur. Bu 25 yılın ardından yabancı hisselerin hepsi Türk hissedarları tarafından satın alınarak TUSAŞ şirketi yeniden yapılandırılmıştır. Bununla birlikte TUSAŞ ve TAI birleşerek Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş. çatısı altında faaliyetlerini sürdürmektedir (TUSAŞ, 1984). 2023 yılında yaptığı ihracat rakamı ise 864 milyon ABD dolarıdır (SavunmaSanayiST, 2024). Ayrıca Endonezya da "Turkish Aerospace Indonesia" (TUSAŞ, 2022) ve Malezya da "Turkish Aerospace Malaysia" bulunmaktadır (TUSAŞ, 2019). 2023 TOP 100 savunma şirketleri arasında 58.sırada yer almaktadır (DefenseNews, 2023).

ROKETSAN, 14 Haziran 1988 tarihinde kurulmuştur. ROKETSAN A.Ş. TSKGV'nin bir kuruluşudur. Roket Sanayi ve Ticaret A.Ş. olarak, yerli roket ve füze üretimi gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin küresel güç olma yolunda TSK'nın roket ve füze ihtiyacını karşılamak için ve roket, füze tasarımlarını geliştirerek son teknolojiler ile

donatmak üzere faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. ROKETSAN'ın ürün kategorisinde bulunanlar, kara sistemleri, hava savunma sistemleri, deniz sistemleri, hassas güdümlü sistemler, uzay projeleri, balistik koruma sistemleri ve alt sistemler bulunmakla birlikte Ar-Ge faaliyetlerine büyük önem veren savunma şirketlerimizden biridir. 2023 yılında 30'un üzerinde ülke ile 161 milyon ABD dolar ihracat gerçekleştirmiştir (Yıldırım, 2024). 2023 TOP 100 savunma şirketleri arasında 80.sırada yer almaktadır (DefenseNews, 2023).

ASFAT, 12 Ocak 2018 tarihinde MSB tarafından kurulmuştur. Askeri fabrikalara yönelik, tersanelerin kapasitesini artırmaya ve operasyonel kabiliyetleri geliştirmeye yönelik çalışmaktadır. Türkiye'nin savunma sanayi endüstrisinin gelişmesine ve ihracatına katkı sağlamak amacı da taşımaktadır. TSK'nin ihtiyacını en hızlı ve verimli şekilde karşılama amacı taşımasının yanı sıra uluslararası savunma sanayi pazarında ürünleri en iyi şekilde tanıtarak ve ihracat gerçekleştirerek Türkiye'nin ekonomisine katkı sağlama amacı da taşımaktadır. 3 ana ürün kategorisi bulunmaktadır; hava kategorisi içerisinde hassas güdüm kiti, uçak çeker aracı, bomba yükleme aracı, yangın söndürme kiti, elektro mekanik tapa sistemleri, A400M uçaklarının bakım hizmeti bulunmaktadır, Kara kategorisi içerisinde mekanik mayın temizleme teçhizatı, balistik koruyucu başlığı, taktik tekerlekli araca monteli obüs bulunmaktadır ve son olarak deniz kategorisi içerisinde asayiş ve emniyet botu, korvet, açık deniz karakol gemisi, denizaltılar için yüzer havuz, sert karinalı şişme bot, suüstü katlanabilir özel hareket botu, 10.000 tonluk yüzer havuz bulunmaktadır. Ayrıca, bakım, onarım, modernizasyon, iyileştirme ve yenileme hizmetleri de sunmaktadır. Bünyesinde 27 Askeri Fabrika ve 3 Askeri Tersane bulunmaktadır. İhracatı yalnızca devletten devlete modeli ile gerçekleşmektedir. 2022 yılında 5 uluslararası savunma fuarında yer almıştır. 2022 yılında 629 milyon Türk lirası kar elde etmiştir (Asfat, 2022). 2023 TOP 100 savunma şirketleri arasında 100.sırada yer almaktadır (DefenseNews, 2023). Türkiye'nin diğer önemli savunma şirketleri ise, BAYKAR, HAVELSAN, TEI, FNSS, BMC DEFENCE, PRAT&WHITNEY THY TEK., RAM DIŞ TİC. A.Ş., ANADOLU DENİZ İNŞAAT, NUROL MAKİNA, ALP HAVACILIK, SAMSUN YURT SAVUNMA, OTOKAR, NETAŞ, KATMERCİLER olarak sıralanabilir (Midas, 2023).

3.3. Türkiye'nin Savunma Sanayi Harcamaları

SIPRI'nin her yıl dünyadaki tüm ülkelerin savunma harcamalarını analiz ederek verileri paylaşmaktadır. Aşağıda Türkiye'nin son 5 yıldaki savunma harcamalarını göstermektedir. Harcamalar ABD doları (milyar) cincinden verilmiştir (Sipri, 2023).

Tablo 3.1 2018-2022 Yılları arasındaki Türkiye'nin savunma harcamaları

	2018	2019	2020	2021	2022
Türkiye	16,592	17,638	16,603	15,567	11,515

Son beş yıl içerisinde Türkiye'nin savunma harcamalarında önemli değişiklikler gözlenmiştir. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) verilerine göre, Türkiye'nin savunma harcamaları 2018 yılında 16 milyar ABD doları iken, 2019 yılında bu rakam 17 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Ancak, 2020 yılında savunma harcamalarında gerileme gözlenmiştir. En belirgin düşüş ise 2022 yılında gerçekleşmiş ve savunma harcamaları 11 milyar ABD doları olarak kaydedilmiştir. Bu veriler, Türkiye'nin savunma harcamalarında dalgalanmalar yaşandığını ve son yıllarda belirgin bir azalma trendi olduğunu göstermektedir. 2020 yılında savunma harcamalarının azalması 2019 yılının sonunda baş gösteren Kovid-19 pandemi süreci savunma sanayi üretiminde ve harcamalarında etkisi olduğu söylenebilir. Bir diğer savunma harcamalarındaki azalmanın sebepleri arasında, ekonomik koşullar, bütçe kısıtlamaları veya savunma stratejilerinde yapılan değişikliklerden kaynaklanabilir. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, küresel ve ulusal ekonomik dalgalanmaların savunma bütçesine yansımaları da dikkate alınmalıdır.

Savunma diplomasisi bağlamında, Türkiye'nin bölgesel ve küresel aktörler ile olan ilişkileri, savunma harcamalarının planlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin NATO üyeliği, bölgesel güvenlik tehditleri ve uluslararası işbirliği anlaşmaları, savunma politikalarının şekillendirmesinde etkili olmaktadır.

Tablo 3.2 GSYİH içerisinde Türkiye'nin askeri harcamalarının yüzdesi (Sipri, 2023).

	2018	2019	2020	2021	2022
Türkiye	%2,52	%2,69	%2,43	%1,90	%1,23

2018-2022 yılları arasında Türkiye'nin GSYİH içindeki askeri harcamalarının yüzdelerinde belirgin değişiklikler gözlemlenmiştir. 2018 yılında Türkiye'nin askeri harcamaları GSYİH'nin %2,52'sini oluştururken, 2019 yılında bu oran %2,69'a

yükselmiştir. Ancak, 2020 yılı itibarıyla askeri harcamaların GSYİH içindeki payı %2,43'e gerilemiştir. 2021 yılında bu oran %1,90 olarak kaydedilmiş ve 2022 yılında ise %1,23 gibi daha düşük bir seviyeye gerilemiştir. Bu veriler Türkiye'nin askeri harcamalarının ülke ekonomisi içindeki payında son yıllarda belirgin bir azalma eğilimi olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, savunma politikalarında yapılan stratejik değişiklikler ve savunma diplomasisine verilen önemin artması, askeri harcamaların azalması yönünde kararların alınmasında etkili olabilir.

Tablo 3.3 2023 yılı Türk savunma şirketlerinin ihracat rakamları (Yıldırım, 2024).

1	BAYKAR	1 milyar 766 milyon ABD doları
2	TUSAŞ	864 milyon ABD doları
3	MKE	439 milyon ABD doları
4	TEI	337 milyon ABD doları
5	BMC	255 milyon ABD doları
6	ROKETSAN	161 milyon ABD doları
7	RAM Dış Ticaret	160 milyon ABD doları
8	PRATT&WHITNEY THY TEK.	111 milyon ABD doları
9	ASELSAN	108 milyon ABD doları
10	SYS	104 milyon ABD doları

2023 yılında Türk savunma sanayisinde ihracat rakamları incelendiğinde, Türk savunma sanayi sektörünün uluslararası alanda önemli bir aktör haline geldiği görülmektedir. Baykar, 1 milyar 766 milyon ABD doları ile en yüksek ihracat rakamına ulaşarak sektörün lideri konumundadır. Tusaş, 864 milyon ABD doları, MKE 439 milyon ABD doları, TEI 337 milyon ABD doları ve BMC 255 milyon ABD doları ihracat gerçekleştirerek önemli katkılar sağlamışlardır. Ayrıca, Roketsan 161 milyon ABD doları, RAM Dış Ticaret 160 milyon ABD doları, PRATT&WHITNEY THY TEK. 111 milyon ABD doları, Aselsan 108 milyon ABD doları ve SYS 104 milyon ABD doları ihracat yaparak Türk savunma sanayisinin geniş ürün yelpazesıyla uluslararası pazarda rekabetçi olduğunu göstermiştir.

Bu ihracat rakamları, Türkiye'nin savunma diplomasisi bağlamında stratejik hedeflerine ulaşma çabalarının bir göstergesidir. Savunma sanayisindeki bu güçlü performans, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki konumunu güçlendirmekte ve ülkenin bağımsız savunma kapasitesini artırmaktadır. Savunma diplomasisi, sadece askeri güçle

değil, aynı zamanda savunma teknolojilerinin ihracatı yoluyla da ülkeler arasındaki ilişkileri şekillendirmektedir. Bu noktada, Joseph Nye'nin yumuşak güç kuramı açıkça gözlemlenebilir. Nye'nin yumuşak güç teorisine göre, bir ülkenin çekiciliği ve diğer ülkeler üzerindeki ikna edici kabiliyeti, askeri veya ekonomik zorlamalar olmaksızın ideolojik ve teknolojik başarılarında bir yansıması olduğunu ve ulusal güvenlik stratejilerine ekonomik bir boyut kazandırmaktadır.

Savunma sanayi ürünleri, Türkiye'nin yumuşak güç unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer ülkelerle olan ilişkileri olumlu yönde etkilemektedir ve iş birliği fırsatlarını artırmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin diplomatik manevra alanını genişletmekle beraber uluslararası alanda daha güçlü bir savunma ve diplomasi politikaları izleyebilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, Türk savunma sanayisinin ihracat başarıları, sadece askeri gücün değil, aynı zamanda yumuşak gücün de etkili bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Türkiye'nin uluslararası arenada prestijini ve yumuşak güç etkisini artırmaktadır.

3.4. IDEF Uluslararası Savunma Fuarı

T.C. Cumhurbaşkanlığı, T.C. Milli Savunma Bakanlığı, T.C. Savunma Sanayii Bakanlığı ve TSKGV'nin oluşturduğu bir uluslararası savunma fuarıdır. 1993 yılında kurulmuştur ve ilk kez 13-19 Eylül 1993 tarihinde 7 gün sürmüştür. IDEF her iki yıl da bir gerçekleşmektedir. 2023 yılında gerçekleşen IDEF 25-28 Temmuz tarihleri arasında İstanbul'da bulunan TÜYAP Fuar ve Kongre Merkezinde gerçekleşmiştir. 2023 yılında 107 ülkeden 94.198 ziyaretçi katılım göstermiş olup 55 ülkeden ise 1.461 firma katılım göstermiş, 78 ülke ve 3 uluslararası kuruluştan 187 heyet ile birlikte 738 heyet üyesi katılım sağlamıştır. 141 imza töreni gerçekleştirilerek ulusal ve uluslararası anlaşmalar ile işbirlikleri gerçekleşmiştir. ASEAN ülkelerinden yalnızca 3'ü fuara katılım göstermiştir. Bunlar; Endonezya, Singapur ve Malezya'dır. Endonezya'dan katılan bakanlıklar ve firmalar şu şekildedir; DEFEND ID (LEN, PINDAD, DAHANA, PT DI, PAL), Endonezya Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı, INDO DEFENCE 2024 EXPO&FORUM, PT BATANGHARI SUKSES MAKMUR, PT DIRGANTARA INDONESIA (hava araçları, uçaklar ve helikopterler, hizmetler, sabit ve döner kanatlı platformlar, simülatör ve eğitim sistemleri, uçak, gövde, motor ve alt sistemleri), PT FLYON AERO INDONESIA (dronlar, insansız hava, kara, deniz araçları, İHA, İKA, İSA), PT INDONESIA DEFENSE AND SECURITY TECHNOLOGIES (haberleşme ve muharebe destek sistemleri, mühimmat ve roketler, operasyonel kişisel ekipmanlar,

dronlar, askeri teknik, iş tekstili ürünleri), PT INFOGLOBAL TEKNOLOGI SEMESTA (haberleşme ve muharebe destek sistemleri, hava ve füze savunma sistemleri, elektronik harp sistemleri, radar sensorlar ve alt sistemleri), PT LEN, PT PAL (deniz araçları, gemiler, denizaltılar ve botlar), PT PINDAD (istihkam araç ve malzemesi, muharebe ve zırhlı kara araçları, mühimmat ve roketler, namlulu silahlar ve alt sistemleri, siber güvenlik bilgi sistemleri ve data güvenliği), PT RIDHO AGUNG MITRA ABADI (muharebe ve zırhlı kara araçları, operasyonel kişisel ekipmanlar, dronlar, askeri teknik, iş tekstili ürünleri, ilgili dernekler, kurumlar, kuruluşlar), PT SENTRA SURYA EKAJAYA, PT TEKNIK TADAKARA SUMBERKARYA ile birlikte toplam 14 tane Endonezya kuruluşu yer almıştır. Singapur'dan ise iki kuruluş yer almıştır; GLOBAL BUSINESS PRESS PTE. LTD., VOLTBRICKS PTE. LTD. Malezya'dan DSA EXHIBITION AND CONFERENCE SDN BHD katılım sağlamıştır (IDEF'23, 2023).

Uluslararası savunma fuarları, savunma diplomasisinin temel unsurlarını iletirmek için önemli bir platform oluşturmaktadır. Bu fuarlar, devletler arasındaki güven ve stratejik işbirliklerinin pekiştirilmesi için kritik bir rol oynamaktadır. Uluslararası savunma fuarlarında yer alan askeri yetkililer, savunma sanayi temsilcileri, akademisyenler, savunma bakanlığı yetkilileri ve ilgili makamlar arasında doğrudan iletişim ve temasın oluşmasına ortam sunarak, işbirliklerin artırmasına yönelik potansiyele sahiptir. Ayrıca, uluslararası savunma fuarlarının bir diğer önemli işlevi, askeri donanımların ve savunma teknolojilerinin satışını teşvik etmektedir. Böylece, uluslararası savunma ticaretini doğrudan etkilemektedir. Savunma diplomasisinin bir aracı olarak, uluslararası savunma fuarları, devletler arasındaki askeri boyutu güçlendirir ve işbirliklerini artırarak ikili ilişkilerin derinleşmesine olanak sağlamaktadır. Uluslararası savunma platformları, savunma teknolojilerinin diplomatik amaçlarla kullanımının somut bir örneğini temsil etmektedir. Bu platformlar, savunma diplomasisinin uygulama alanlarını ve etkilerini incelemeye doğrudan olanak tanımaktadır.

4. ASEAN

Güneydoğu Asya bölgesinde ASEAN' dan önce bölgede birlik kurma girişimleri gerçekleşmiştir. Bunlardan biri de ASA (Association of Southeast Asia), Güneydoğu Asya Birliği'dir. ASA, Temmuz 1961 tarihinde Malaya Federasyonu, Filipinler ve Tayland ülkelerinin bir araya gelerek oluşturdukları bir birliktir. Bu birlik, Ağustos 1967'ye kadar varlığını sürdürebilmiştir. ASA'nın içerisinde yer alan bu üç ülkenin Batı ile ideolojik olarak yakınlığı, Güneydoğu Asya bölgesindeki beklentileri karşılamaya yetmemiştir. Güneydoğu Asya ülkelerinin uzun süre Batılı ülkeler tarafından sömürge altında kalması nedeniyle ASA, bölgede ideolojik anlamda zayıf kalmıştır (Pollard, 1970, s. 244-245). Ayrıca, Güneydoğu Asya bölgesinde ASA'nın zayıf kalmasındaki bir diğer neden ise 8 Eylül 1954 yılında kurulan SEATO paktının bölgedeki varlığıdır. SEATO, komünizmin ilerlemesini durdurmak ve bölgede barışı korumak amacıyla, Avustralya, Fransa, Yeni Zelanda, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Pakistan, Filipinler ve Tayland'ın bir araya geldiği askeri bir ittifaktır. Bu nedenle, bölgede var olan SEATO nedeniyle ASA'nın varlığını anlamsız bulan Çin, ASA'yı tanımamıştır. Bu da ASA'nın Güneydoğu Asya'da varlığını istediği düzeyde sürdürememiş ve yok olmaya mahkûm kalmıştır. Ayrıca, SEATO askeri ittifakı, Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgeden çekilmesi, komünizmin bölgede yayılması ve ASEAN'ın kurulması nedeniyle sona ermiştir. Güneydoğu Asya bölgesindeki ülkelerin ideolojik olarak daha güçlü bir birliğe ihtiyaçları vardı. O dönemde bölgede güçlü bir birlik olarak ASEAN doğmuştur. Çünkü SEATO'nun amacı, komünizmin ilerlemesini durdurmaktı, ASEAN'ın amacı ise bölgede barışı ve kalkınmayı amaç edinen siyasi ve ekonomik bir işbirliğini oluşturmaktır (Pollard, 1970, s. 245).

ASEAN, "*The Association of Southeast Asian Nations*" kelimelerinin baş harfleri birleşiminden oluşmaktadır (ASEAN, 2020). Türkçesi "*Güneydoğu Asya Uluslar Birliği*"dir. ASEAN, 8 Ağustos 1967 yılında, beş ülkenin (Endonezya, Tayland, Malezya, Singapur, Filipinler) devlet bakanlarının Tayland'ın başkenti Bangkok'taki Dışişleri Bakanlığı binasının ana salonunda bir araya gelerek imzaladıkları belge sayesinde kurulmuştur. Belgeyi imzalayan devlet bakanları; Endonezya'nın Dışişleri / Cumhurbaşkanlığı Siyasi İlişkiler Bakanı Adam Malik, Tayland'ın Dışişleri Bakanı Thanat Khoman, Malezya'nın Başkan Yardımcısı/Savunma Bakanı Tun Abdul Razak, Singapur'un Dışişleri Bakanı Sinnathamby Rajaratnam ve Filipinler'in Dışişleri Bakanı Narciso Rueda Ramos'tur (ASEAN A. , 1967).

Şekil 4.1 ASEAN Kurucu İsimleri

Bu beş bakan, bugün ASEAN'ın kurucu isimleri olarak bilinmektedirler. İmzaladıkları bu belge "ASEAN Deklarasyonu" ya da "Bangkok Deklarasyonu" olarak bilinmektedir. Deklarasyon beş maddeden oluşan kısa ve net bir belgedir. ASEAN'ın kurulma amaçlarına baktığımızda bunlardan biri de komünizmden Güneydoğu Asya Bölgesini korumaktır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra komünizm Güneydoğu Asya Bölgesinde ciddi bir tehdit ve endişe unsuru olarak görülmüştür. Sovyetler Birliği'nin ve Çin'in komünist rejimleri, Güneydoğu Asya bölgesinde de komünist partilerin kurulmasına yardım etmişlerdir. Güneydoğu Asya bölgesinde bulunan komünist partilerin hedefleri, bu bölgenin siyasi yapısına nüfuz ederek komünist ideolojiyi hâkim kılmaktır. Çin'in desteği ile Güneydoğu Asya bölgesinde güçlenen komünist partiler, bu coğrafya üzerinde birçok karışıklığa sebebiyet vermiştir. Güneydoğu Asya bölgesindeki komünist partiler; çatışmalar, isyanlar, ayaklanmalar, orman yangınları ve trenlerin raydan çıkması gibi birçok karışıklığa ve can kayıplarına neden olmuşlardır. Çin buradaki komünist hareketlere mali destek vererek bölgeyi olumsuz anlamda hareketli tutmuştur. Bu nedenle, Güneydoğu Asya bölgesinin bağımsızlığı ve güvenliği tehlike altındaydı. Komünist partiler nedeniyle bölge ülkeleri birbirleriyle çatışma halindeydi (Singh &

Fook, 2021). ASEAN'ın zorlu bir tarihsel evrede doğduğu söylenebilir. 1967 tarihi bizlere Soğuk Savaşın (1947-1991) devam ettiği yılları göstermektedir. Güneydoğu Asya Ülkeleri, tam da bu tarihlerde hareketli bir ortama sahipti, çünkü Güneydoğu Asya Ülkelerinin bağımsızlık hareketleri bu yıllarda gerçekleşmekteydi. Soğuk Savaşın etkilerini Güneydoğu Asya Bölgesi'nde en aza indirmek için; kültürel gelişmelerini, ekonomik büyümelerini, sosyal ilerlemelerini hızlandırmak için; halklarının refah ve barış içinde yaşamaları için; kendi birliklerini, uluslarını, bağımsızlıklarını korumak ve sürdürmek için dış etmenlere karşı kendilerini koruyabilmek amacı ile ASEAN doğmuştur. Güneydoğu Asya Bölgesinin dış güçlerin hakimiyetine girmemesi ve sömürgeye uğramaması için bağımsız bir bloğun oluşturulması amacıyla çaba sarf edilmiştir (ASEAN, 2020).

ASEAN, bölgesel bir birlik olarak kurulmuştur. Bu birlik, üye ülkeleri ile birlikte çok taraflı işbirliği sayesinde Güneydoğu Asya bölgesinde ekonomik büyümeyi, sosyal ilerlemeyi ve kültürel kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Güneydoğu Asya Ülkeleri, gerek tarihsel gerekse kültürel benzerlikleri, iyi komşuluk anlamında işbirliklerinin her daim sağlanması gerektiği, ulusların kimliklerini korumak için herhangi bir dış tehdit ve dış müdahalelere karşı güvenliklerini sağlamaya kararlı olacaklarını barışçıl politika altında açıkça belirtilmektedir. Ayrıca ASEAN Deklarasyonunu imzalamak için bir araya geldikleri zaman Endonezya'nın Dışişleri Bakanı Adam Malik, Güneydoğu Asya'nın dışarıdan gelebilecek tüm tehditlere karşı üye ülkeler ile birlikte kendini savunabilecek kadar güçlü bir konuma gelmesi için ASEAN'ın savunma ve güvenlik rolüne dikkat çekmiştir (ASEAN, 2020, s. (part 2)).

4.1. ASEAN Deklarasyonu/Bangkok Deklarasyonu

ASEAN Deklarasyonunda/Bangkok Deklarasyonunda ilk olarak ASEAN'ın kurulma amacı ve politikası anlatılmaktadır. Bu amaç; Güneydoğu Asya ülkeleri arasındaki barışı, istikrarı, güvenliği, refahı ve birlikteliği vurgulamaktadır. Güneydoğu Asya ülkelerinin işbirliği içerisinde olmaları ve ortak sorunların çözümü için birlikte hareket etmeleri gerektiği, karşılıklı menfaat ilişkilerinin güçlendirilmesi gerektiği, bölgesel dayanışmanın bilincinde olunması gerektiği, kalkınmanın, ilerlemenin ve ortak eylemler için birlik olmanın; barış, özgürlük, sosyal, adalet ve ekonomik refah için işbirliklerin en iyi şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (ASEAN A. , 1967).

Birinci madde: Güneydoğu Asya'daki ülkeler arasında kurulması planlanan bölgesel işbirliği örgütü, "Güneydoğu Asya Uluslar Birliği" olarak bilinen "ASEAN", bölgesel entegrasyon ve işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla kurulmaktadır.

İkinci madde: ASEAN'ın amaç ve hedefleri; barışçıl, eşitlik ve ortaklık ilkelerine dayanarak sosyal ve kültürel ilerleme ile ekonomik refahı sağlamaktır. Ayrıca, teknik ve bilimsel alanlarda işbirliği yaparak bölgesel barışı desteklemeyi ve hukukun üstünlüğüne saygıyı teşvik etmeyi hedeflemektedir. ASEAN'ın bir diğer öncelikleri arasında bulunan konular ise; eğitim ve araştırma olanaklarına karşılıklı faydalar sağlamak, tarım, sanayileşme, ticaret, ulaşım ve iletişim konularında etkili işbirliğini artırmak da birliğin öncelikleri arasındadır. Güneydoğu Asya bölgesindeki çalışmalarını desteklemek ve benzer amaç taşıyan uluslararası ve bölgesel birlikler ile yakın ilişki içerisinde olmayı vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, Güneydoğu Asya ülkelerinin kendi aralarında daha da yakın işbirliği içerisinde bulunmaları gerektiğini de vurgulamaktadır (ASEAN A. , 1967).

Üçüncü madde: Bu bahsedilen amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik kurulacak mekanizmalar sıralanmıştır. Bu mekanizmalar, üye ülkelerin her yıl ASEAN ve Dışişleri Bakanları Yıllık Toplantısı gerçekleştirilecek ve ev sahipliğini her yıl üye ülkelerden biri üstlenecek, bu döngü alfabetik sıra halinde devam ettirilecek. Bu toplantılardaki çalışmalarını yürütmek adına Dışişleri Bakanları ve temsilcileri ile birlikte, üye ülkelerin akredite büyükelçilerinden oluşan Daimî Komite kurulacaktır. Birliğin çalışmalarını yürütmek, dışişleri bakanlarının yıllık ve özel toplantılarının kesintisiz ve düzenli ilerlemesi için Daimi Komite ve bundan sonra oluşturulacak komiteler için hizmet verilmesi adına her ülkede bir ulusal sekreterlik kurulacaktır (ASEAN A. , 1967).

Dördüncü madde: Yukarıda bahsedilen birliğin amaç, ilke ve hedeflerini benimseyerek diğer Güneydoğu Asya ülkelerinin de katılımına açık olduğu belirtilmiştir (ASEAN A. , 1967).

Beşinci madde: ASEAN, Güneydoğu Asya ülkeleri arasında, barış, dostluk ve işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan hedeflerle birlikte, bölge halklarının refahını, dostluğunu ve ortak çabalarını temsil etmektedir (ASEAN A. , 1967).

ASEAN Deklarasyonu, diğer bir adıyla Bangkok Deklarasyonu 1967 yılında Güneydoğu Asya'da bir bölgesel birlik kurulması amacıyla kabul edilmiş olup, bu birliğin

amaçları şu şekilde belirtmektedir: Bölgede ekonomik büyümeyi, sosyal ilerlemeyi, refahı teşvik etmeyi ve kültürel gelişmeyi hızlandırmak amacı ile serbest ticaret anlaşmaları, yatırım teşvikleri ve altyapı projeleri gibi çeşitli alanlarda girişimler başlatılmıştır. Birleşmiş Milletler Şartı ilkelerine bağlılık ve bölgede ülkeler arasındaki ilişkilerde adalet ve hukukun üstünlüğüne saygı göstererek bölgesel barış ve istikrarı teşvik ederek ASEAN'ın uluslararası barış ve güvenliğe katkıda bulunmaya ve bölgesel çatışmaları barışçıl yollarla çözmeye kararlı olduklarını belirtmektedir. Bu amaçla birlikte üye ülkeler arasında diyalog ve işbirliğini teşvik edecek mekanizmalar kurulmuştur. ASEAN'ın 30. Yıldönümünde, ASEAN Liderleri tarafından kabul edilen ASEAN 2020 Vizyonu, ASEAN'ın dışa dönük, barış, istikrar ve refah içinde yaşayan, dinamik kalkınmada ortaklık içinde birbirine bağlı bir toplumlar topluluğu olarak paylaşılan bir vizyonu öngörmüştür. Bu vizyon, ASEAN'ın bölgesel ve küresel düzeyde daha aktif ve etkili bir rol oynamasını amaçlamaktadır. 2003 yılında ASEAN Liderleri, ASEAN Güvenlik Topluluğu, ASEAN Ekonomik Topluluğu ve ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu olmak üzere üç sütundan oluşan bir ASEAN Topluluğu kurulmasına karar vermişlerdir. ASEAN Güvenlik Topluluğu'nun amacı, ASEAN ülkeleri arasında barışı ve istikrarı korumak, güvenliği artırmak ve bölgesel savunma işbirliğini geliştirmektir. ASEAN Ekonomik Topluluğu'nun amacı, ASEAN ülkeleri arasında serbest ticaret ve yatırımı teşvik etmek, ekonomik entegrasyonu derinleştirmek ve bölgesel refahı artırmaktır. ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu'nun amacı, ASEAN ülkeleri arasında kültürel işbirliğini ve halklar arasındaki ilişkileri geliştirmek, sosyal kalkınmayı teşvik etmek ve insan haklarını korumaktır (Europarl, 2009).

ASEAN Deklarasyonu, ASEAN 2020 Vizyonu ve ASEAN Topluluğu, Güneydoğu Asya'da bölgesel işbirliği ve kalkınma için önemli bir temel oluşturmaktadır. ASEAN, bu temel doğrultusunda önemli ilerlemeler kaydetmiş olmasına rağmen, önünde hala birçok zorlukla karşı karşıyadır. Bölgesel barışı ve istikrarı korumak, ekonomik eşitsizlikleri azaltmak ve sosyal kalkınmayı teşvik etmek, ASEAN'ın önümüzdeki yıllarda ele alması gereken başlıca meseleler arasında yer almaktadır.

ASEAN üye devletleri, Güneydoğu Asya'da Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın (TAC) temel ilkelerini kabul ederek, bu ilkeler doğrultusunda, uluslar arasında bağımsızlık, egemenlik, eşitlik, toprak bütünlüğü ve ulusal kimliklere saygı içermektedir. Ayrıca, her bir devletin ulusal varlığını dış müdahale, yıkıcı faaliyetler veya baskıdan

uzak olarak sürdürme hakkını tanımaktadır. İçişlerine karışılmaması, çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesini, güç kullanımından veya tehdidinden kaçınılmasını ve etkili bir işbirliği ortamının tesis edilmesini de öngörmektedir. Temmuz 2023 yılı itibari ile TAC'ye taraf olan 51 Yüksek Akit Taraf bulunmaktadır (ASEAN, 2023).

ASEAN Güvenlik Topluluğu, ASEAN üye devletleri arasında silahlı çatışmaların önlenmesi için siyasi diyalog ve güven artırıcı önlemleri bir çerçeve içerisinde uygulamaktadır. ASEAN Liderleri bu bilinci daha da güçlendirmek amacıyla ASEAN Güvenlik Topluluğu'nun (ASC) kuruluşuna karar vermişlerdir. ASC' nin temel hedefi, bölgedeki ülkelerin adil, demokratik ve uyumlu bir ortamda hem birbirleriyle hem de uluslararası toplumla barış içinde yaşamalarını sağlamaktır. Topluluk üyeleri, bölgesel sorunların barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğine ve güvenliklerinin ortak coğrafi bağlara, vizyonlara ve hedeflere dayandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. ASC' nin kapsamlı, siyasi gelişimi, normların oluşturulması ve paylaşılması, çatışma önleme, çözümleme sonrası barış inşası ve uygulama mekanizmalarını içermektedir. Bu çerçeve, ASEAN süreçleri doğrultusunda, bölgesel barış ve istikrarı sağlamak amacıyla sürdürülebilir güvenlik işbirliği ve koordinasyonunu desteklemektedir (ASEAN, 2012).

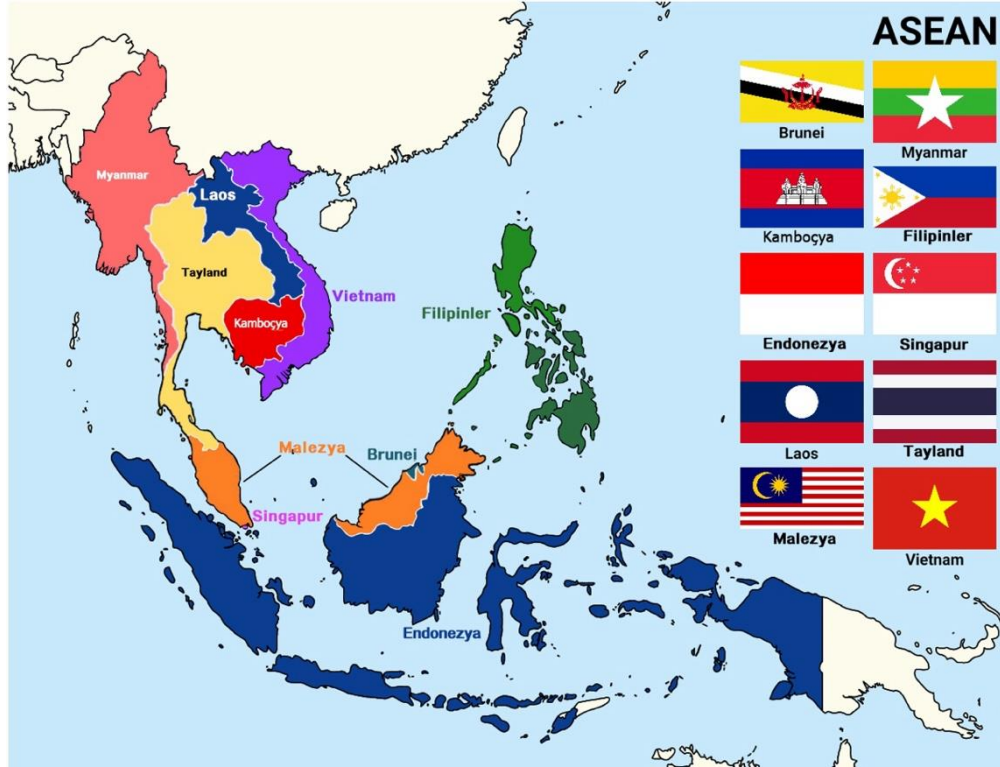
4.2. ZOPFAN

Soğuk Savaş yılları devam ederken ASEAN birliği kurulduktan kısa bir süre sonra, Malezya'da 27 Kasım 1971 yılında "Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi Deklarasyonu" (ZOPFAN), Endonezya, Malezya, Filipinler ve Singapur'un Dışişleri Bakanları tarafından imzalanarak kurulmuştur. Kurulmasındaki amaç ise Güneydoğu Asya bölgesinde barışı ve istikrarı kalıcı hale getirme arzusudur. BM'nin değerli amaç ve hedeflerini baz alarak tüm ülkelerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması, güç tehditlerinden veya kullanımından kaçınılması, uluslararası anlaşmazlıklarla barışçıl çözüm yolları izlenmesi, eşit haklara sahip olunması, devletlerin içişlerine karışılmaması, devletin barış içerisinde yaşaması, ulusal kimliklerin korunması için dış tehditlere ve dış müdahalelere karşı istikrar ve birlik içerisinde güvenliğin sağlanması gerektiği hususlarda mutabık olunması gerektiğini temel alan bir birlik oluşturulmuştur. Güneydoğu Asya'nın dış güçlerin her türlü müdahalesinden uzak tutulacağı, Güneydoğu Asya ülkelerinin her zaman dayanışma içerisinde olacağını, yakın işbirliği alanlarını genişletmek için çaba sarf edeceklerini bu deklarasyon ile beyan etmişlerdir (ZOPFAN, 1971).

ZOPFAN'ın kurulmasındaki en önemli etkenin ulusların birliğini ve ülkelerin toprak bütünlüğünü korumak için birlikte hareket edeceklerini yani savunma diplomalarını bu çerçevede geliştirdikleri görülmektedir. Joseph Nye'nin yumuşak güç kuramında da belirttiği gibi burada da diğer ülkelere karşı caydırıcı bir yol izlemektedirler. Birlik içerisinde bulunup, savunma anlamında birlikte dış tehditlere karşı hareket edeceklerini bildirmeleri hem kendi aralarındaki yumuşak gücü aktif halde bulunduklarını göstermekte hem de dışarıdan gelebilecek her türlü tehdidin en aza indirilerek savunma diplomasi bağlamında ilişkilerin artacağını göstermektedir.

4.3. ASEAN Ülkelerinin Birliğe Giriş Tarihleri

1967 yılında Tayland, Endonezya, Filipinler, Malezya ve Singapur'un ASEAN'ı oluşturduktan sonra sırasıyla; 7 Ocak 1984'te Brunei Sultanlığı, 28 Temmuz 1995'de Vietnam, 23 Temmuz 1997'de Lao PDR (Lao People's Democratic Republic) ve Myanmar, 30 Nisan 1999'da Kamboçya'nın da birliğe katılmasıyla ASEAN üye sayısı on ülkeye çıkmıştır (ASEAN, ASEAN, 2020, s. ASEAN Member States). Papua Yeni Gine ve Doğu Timor, ASEAN'ın iki gözlemci devletleridir. Doğu Timor'a 2022 yılında ASEAN'ın 11.üyesi olabilmesine yönelik şartlar Kamboçya'da gerçekleşen 40. ve 41. ASEAN Zirvesinde görüşülmüştür (ASEAN, 2022).

Şekil 4.2. ASEAN Haritası

4.4. ASEAN Topluluk Konseyleri

ASEAN'ın üç tane topluluk konseyi bulunmaktadır, bunlar; APSC Konseyi, AEC Konseyi, ASCC Konseyi. APSC: ASEAN Political Security Community (ASEAN Siyasi-Güvenlik Topluluğu Konseyi), AEC: ASEAN Economic Community (ASEAN Ekonomik Topluluğu Konseyi), ASCC: ASEAN Socio Cultural Community (ASEAN Sosyo Kültürel Topluluğu Konseyi). ASEAN Siyasi-Güvenlik Topluluğu'nun amacı, ASEAN üye devletlerinin birbirleri ve tüm dünya ülkeleri ile adil, demokratik ve barış içerisinde yaşamayı sağlamaktır. Bu topluluğun faaliyetleri barış ve güvenlik unsurları içerisinde işbirliği sağlamaktır. ASEAN'ın dış ortaklar ile güçlü ilişkiler kurması, insan hakları ve iyi yönetim gibi siyasi gelişmeleri desteklemektedir. Savunma sanayi gibi konularda özel toplantılara yer verilmektedir. ASEAN Ekonomik Topluluğu'nun amacı, ASEAN bölge ülkeleri arasında malların, hizmetlerin, yatırımların, işgücünün ve sermayenin serbest dolaşımını sağlamak için bölgeyi serbest dolaşıma uygun hale getirmektir. ASEAN'ın bir diğer amacı ise, ASEAN bölgesini tek bir pazar haline getirmek ve uluslararası platformda rekabet gücünü artırmak amacıyla AEC çatısı altında faaliyetler yürütmek için görevlendirmesidir. AEC kapsamında, ASEAN Serbest Ticaret Alanı, ASEAN Yatırım Alanı bulunmaktadır ve bunlar bilişim, telekomünikasyon, madenler, enerji, ormancılık, tarım, finans, ulaştırma ve turizm alanlarındaki sektörlerle iş birliklerini kapsamaktadır. ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu'nun temel amacı, ASEAN üye ülkelerindeki halkların arasında ortak bir kimlik duygusu yaratmak, sürekli birlik ve dayanışma içerisinde bir arada olmalarını teşvik etmektir. Bunun yanında, halkların refahını artırmak için, bölgenin zengin kaynaklarının en verimli şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla, insan odaklı girişimler gerçekleştirilmektedir. ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu, eğitim, kültür, sağlık, sanat, çevre koruma, yoksullukla mücadele, kırsal kalkınma, afet yönetimi, gençlik faaliyetleri ve kamu hizmetleri gibi alanlarda işbirliği sağlamaktadır (ASEAN, 2020).

4.5. ASEAN Zirvesi

ASEAN Zirvesi, ASEAN'ın üye devletlerinin belirledikleri devlet ve hükümet başkanlarından oluşmaktadır. Ayrıca, ASEAN'ın en yüksek politika belirleyen organıdır. ASEAN yılda iki kez ASEAN Zirvesi düzenlemektedir. Bu zirvenin amacı ise, Güneydoğu Asya Ülkeleri'nin güvenlik, ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel gelişmelerini ele aldıkları bir toplantıdır. Bu zirve ASEAN dönem başkanlığını yürüten üye devlet yılda

iki kez ASEAN Zirvesi'ne ev sahipliği yapmaktadır. İlk ASEAN Zirvesi Endonezya'nın Bali Adası'nda 23-24 Şubat 1976 tarihinde gerçekleşmiştir. 2023 yılında ASEAN Zirvesi'ne ev sahipliğini Endonezya gerçekleştirmiştir. 42.ASEAN Zirvesi 9-11 Mayıs tarihinde Endonezya'nın Labuan Bajo, Nusa Tenggara Timur bölgesinde gerçekleşmiştir. 43.ASEAN Zirvesi ise 4-7 Eylül tarihinde Endonezya'nın başkenti Cakarta'da gerçekleşmiştir (ASEAN, 2020).

4.6. ASEAN Sembolleri ve Anlamları

ASEAN sloganı, “*Tek Vizyon, Tek Kimlik, Tek Topluluk*” olarak belirlenmiştir. İlk ASEAN logosu üzerinde beş tane kahverengi padi¹ sapları bulunmaktadır. Bu beş kahverengi padi sapları kurucu beş devleti temsil etmektedir. Kahverengi beş padi sapı demetleri altında mavi renkle ASEAN yazılmaktadır. Bunlar sarı bir zemine yerleştirilmiş, mavi bir çemberle çevrilmiştir. Kahverengi, gücü ve istikrarı temsil etmekteydi. Sarı renk, refahı, mavi renk, samimiyet ruhunu temsil etmektedir (ASEAN, 2020, s. (part 2)). ASEAN on üye devlete yükseldikten sonra, ASEAN logosu da değişmiştir. Güneydoğu Asya'daki ülkelerin tamamını temsil eden on padi sapı bulunmaktadır. ASEAN ambleminin anlamı ise, ASEAN'ın istikrarlı, barışçıl, bütünleştirici ve dinamik bir yapıya sahip olduğu anlamı taşımaktadır. Ayrıca, bu logonun renkleri de her on ülkenin devlet armalarında bulunan ana renkleri temsil edecek şekilde tasarlanmıştır. Mavi renk, barışı ve istikrarı, sarı renk, refahı, kırmızı renk, cesaret ve dinamizmi, beyaz renk, saflığı temsil etmektedir. Logonun tam ortasında bulunan iki padi sapı ise ASEAN'ın kurucu babalarının hayali olan, Güneydoğu Asya'daki tüm ülkeleri kapsayıcı, dostluk ve dayanışma içerisinde birbirlerine bağlılığı temsil etmektedir. Mavi daire içerisinde olması ise, ASEAN'ın birliğini temsil etmektedir (ASEAN, 2020, s. ASEAN Emblem).

---

¹ Padi, Endonezce de pirinç anlamına gelmektedir. Padi sapı ise, pirincin bitki formunda iken pirinç bitkisinin sapıdır.

Şekil 4.3 ASEAN Eski Logosu

Şekil 4.4 ASEAN Şimdiki Logosu

Şekil 4.5 ASEAN Bayrağı

ASEAN bayrağı, ASEAN üye devletlerinin birlik ve beraberlik içerisinde, ASEAN ilke ve kurallarına bağlılığı simgeleyen, dinamik, barışçıl, istikrarlı ve bütünleşmeyi temsil etmektedir. ASEAN bayrağındaki renkler ve on adet bulunan padi saplarının varlığı ise ASEAN logosunda olduğu gibi üye ülkelerin bayraklarındaki ana renklerden oluşmakta ve aynı anlamları taşımaktadırlar (ASEAN, 2020, s. ASEAN Flag).

4.7. ASEAN Ülkelerinin Tarihi ve Askeri Güçleri

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin on üyesi bulunmaktadır. Bu on üye ülkenin kuruluşundan, soğuk savaş döneminde yaşadıkları sorunlara ve geçmişte aralarında gerçekleşen çalkantılı dönemlerin sebeplerine ve sonuçlarına değinilmiştir. ASEAN'ın nasıl zor şartlar altında kurulduğunu ve bölgedeki ülkelerin ittifak kurduğu devletleri de daha yakından anlamak ve Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi kapsamında atacağı adımlara yol göstermesi amacıyla ASEAN'ın on üyesinden de bahsedilmiştir. ASEAN üyelerinin Türkiye ile ne zaman ikili ilişkiler kurulduğuna ve ayrıca savunma bütçeleri de dahil olmak üzere savunma ürünlerini ve savunma teknolojilerini hangi ülkelerden

tedarik ettikleri açıkça belirtilmiştir. ASEAN üye ülkelerinin 2024 yılının nisan ayındaki güncel nüfusları şu şekildedir; Endonezya 279 milyon, Filipinler 119 milyon, Vietnam 99 milyon, Tayland 71 milyon, Myanmar 54 milyon, Malezya 34 milyon, Kamboçya 17 milyon, Laos 7 milyon, Singapur 6 milyon, Brunei 455 bindir ve böylece ASEAN'ın toplam nüfusu 678 milyondan fazladır (DataBase, 2024).

Tablo 4.1 2023 ASEAN Ülkelerinin Asker Sayısı (GlobalFirepower, 2024).

Ülke	Aktif Asker	Yedek Asker	Paramiliter	Toplam
Vietnam	600.000	5.000.000	250.000	5.850.000
Filipinler	150.000	1.200.000	35.000	1.385.000
Endonezya	400.000	400.000	250.000	1.050.000
Tayland	360.850	200.000	25.000	585.850
Singapur	51.000	252.000	12.000	315.500
Malezya	113.000	51.600	100.000	264.600
Laos	100.000	30.000	120.000	250.000
Kamboçya	221.000	0	10.000	231.000
Myanmar	150.000	20.00	55.000	225.000
Brunei ²	7.000	0	0	7.000

ASEAN ülkelerinin askeri güç sıralaması incelendiğinde, her bir ülkenin askeri kapasitesi ve stratejik yaklaşımlarında belirgin farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Vietnam, toplamda 5.850.000 kişilik askeri güç ile bölgedeki en büyük askeri kapasiteye sahiptir. Bu yüksek rakam, özellikle 5.000.000 yedek asker ve 250.000 paramiliter kuvvetin varlığıyla desteklenmektedir. Vietnam'ın bu geniş askeri kapasitesi, ülkenin tarihi ve bölgesel güvenlik dinamiklerine dayanan stratejik bir tercihi yansıtmaktadır. Filipinler, toplam 1.385.000 kişilik askeri gücüyle ikinci sırada yer almakta olup, 150.000 aktif asker ve 1.200.000 yedek asker kapasitesine sahiptir. Bu yüksek yedek asker sayısı, ülkenin deniz aşırı tehditlere karşı hazırlıklı olma çabasının bir göstergesidir. Endonezya ise 1.050.000 kişilik toplam askeri güç ile üçüncü sırada yer almakta olup, 400.000 aktif ve 400.000 yedek askeri ile dengeli bir askeri yapı sergilemektedir. Tayland, 585.850 toplam askeri güç ile dördüncü sırada yer almakta olup, 360.850 aktif askeri kapasitesiyle dikkat çekmektedir. Tayland'ın askeri gücü, bölgesel istikrar ve iç güvenlik açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Singapur, 315.500 kişilik toplam askeri gücüyle beşinci

² Brunei Sultanlığı'nın askeri veri kaynağı CIA'dir ve 2023 yılına aittir. Geriye kalan tüm ülkelerin veri kaynağı Global FirePower 2024'e aittir.

sırada yer almakta olup, 51.000 aktif askeri ile etkili ve profesyonel bir orduya sahip olduğunu göstermektedir. Malezya, toplam 264.600 kişilik askeri gücü ile altıncı sırada yer almakta olup, 113.000 aktif asker kapasitesine sahiptir. Malezya'nın askeri gücü, bölgesel savunma işbirlikleri ve iç güvenlik politikaları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Laos, 250.000 kişilik toplam askeri güç ile yedinci sırada yer almakta olup, bu kapasitenin büyük bir kısmı 120.000 kişilik paramiliter kuvvetlerden oluşmaktadır. Kamboçya, 231.000 kişilik toplam askeri gücü ile sekizinci sırada yer almakta olup, tamamen aktif ve paramiliter kuvvetlerden oluşan bir yapıya sahiptir. Myanmar, 225.000 kişilik toplam askeri güç ile dokuzuncu sırada yer almakta olup, 150.000 aktif askeri ile bölgesel güvenlik dinamiklerinde önemli bir aktör olarak değerlendirilmektedir. Son olarak, Brunei 7.000 kişilik aktif asker gücü ile onuncu sırada yer almakta olup, diğer ASEAN ülkelerine kıyasla daha küçük bir askeri kapasiteye sahiptir.

Bu veriler ışığında, ASEAN ülkelerinin askeri güçlerinin birbirinden farklı stratejik önceliklere ve güvenlik ihtiyaçlarına göre şekillendiği anlaşılmaktadır. Bölgedeki ülkelerin askeri kapasiteleri hem iç güvenlik hem de bölgesel istikrar açısından önemli bir rol oynamaktadır. ASEAN Güvenlik Topluluğu (ASC) çerçevesinde yürütülen güven artırıcı önlemler ve siyasi diyalog süreçleri, bu farklı askeri kapasitelerin barışçıl ve işbirlikçi bir şekilde yönetilmesine olanak tanımaktadır.

Tablo 4.2 2024 Güneydoğu Asya askeri güç sıralaması (GlobalFirepower, 2024).

	Ülkeler
1	Endonezya
2	Vietnam
3	Tayland
4	Singapur
5	Filipinler
6	Myanmar
7	Malezya
8	Kamboçya
9	Laos

Tablo 4.2 de gösterilen, 2024 yılına ait Güneydoğu Asya bölgesindeki askeri güç sıralaması, çeşitli kriterlere dayanarak ülkelerin askeri kapasitelerini karşılaştırmaktadır.

Global Firepower (GFP) listesine göre, bu sıralama en güçlüden en zayıfa doğru şu şekildedir: Endonezya, Vietnam, Tayland, Singapur, Filipinler, Myanmar, Malezya, Kamboçya ve Laos. GFP'nin hesaplamalarında 60'tan fazla faktör dikkate alınmakta olup, bunlar arasında askeri personel sayısı, savunma bütçesi, silah çeşitliliği ve teknolojik yetenekler gibi unsurlar bulunmaktadır (GlobalFirepower, 2024). Bu sıralamaya göre, Güneydoğu Asya'nın askeri açıdan en güçlü ülkesi Endonezya'dır. Brunei'nin bu tabloda yer almamasının nedeni ise, küçük nüfusu ve sınırlı askeri kapasitesi nedeniyle askeri güç açısından diğer ülkelerle kıyaslanabilir olmamasıdır. Brunei'nin askeri harcamaları ve kuvvetleri, bölgedeki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşüktür ve bu nedenle genellikle bu tür sıralamalarda değerlendirme dışı bırakılmaktadır. Bu bağlamda, savunma diplomasisi çerçevesinde, bölgedeki ülkelerin askeri güçlerini artırma ve stratejik işbirliklerini geliştirme çabaları, bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması için büyük önem taşımaktadır.

4.7.1. Endonezya

Endonezya, doğu batı uzantılı adalar ülkesidir. Doğudan batıya yaklaşık olarak 5.100km uzunluğundadır. Kuzeyden güneye ise yaklaşık 1.800km uzunluğa sahiptir. 5,8 milyon m³ su alanına ve 1,9 milyon km² yüzölçümüne sahiptir. Endonezya kıyı şeridi yaklaşık 81.000km uzunluğundadır ve dünyanın en büyük takımadası olarak Endonezya'yı en büyük deniz ülkelerinden biri haline getirmektedir. Endonezya üç büyük denizle çevrilidir, bunlar; Java Denizi, Flores Denizi ve Banda Denizi'dir. Güneydoğu Asya ülkeleri içerisinde yüzölçümü en büyük ve nüfus bakımından en kalabalık ülkedir. Endonezya yaklaşık olarak 17.508 adadan oluşmaktadır (Kompas, 2023). Sınır komşuları; Kuzeybatı yönünde Malezya, Doğu kısmında Papua Yeni Gine ve Doğu Timor bulunmaktadır. Endonezya dünyanın en kalabalık dördüncü ülkesidir. 2023 yılında nüfusu 278 milyondan fazladır. Dünya'nın en kalabalık Müslüman nüfusuna sahiptir. Yaklaşık %88'i Müslüman, geriye kalan dinler ise, Protestanlık, Katolik, Hindu ve diğerleridir. Endonezya'nın yönetim şekli Cumhuriyettir (Detik, 2024). Endonezya'da yaşayan Türk nüfusu yaklaşık olarak 450'dir (T.C.TicaretBakanlığı, 2024).

Endonezya'yı daha iyi anlamak için geçmişinde yaşadığı değişimlere bakmak gerekir. 14.yüzyıldan önce Endonezya'da Budizm inancı hakim olmuştur. Daha sonra Avrupa ve Orta Doğu Devletleri ile sıkı ticari ilişki içinde bulunmuşlar ve ticaret sayesinde Endonezya İslam ile tanışmıştır. Endonezyalıların İslam'a geçmeleriyle birlikte, bu durumun hem ticari hem de manevi faydaları olduğunu savunmaktadırlar. En

önemli ticari ürün ise Endonezya'nın baharatlarıdır. Endonezya, o dönemin bir numaralı dünya gücü olan Osmanlı İmparatorluğu ile doğrudan ticari ilişkiler geliştirmiştir. Kısaca dünya ticaret yollarının söz konusu zamanda Müslümanların elinde olduğu söylenebilir. Kızıldeniz'in ve Levant Bölgesi'nin Müslümanlar tarafından kontrol altında olması Avrupa ülkeleri tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu yüzden 1511 yılında Portekizliler o bölgedeki Müslüman tüccarlarını kaçırmak için önce Malezya'da bulunan Malakka bölgesini ele geçirmiş, ardından Endonezya'nın Kuzeydoğusunda bulunan Maluku adalarını 1512 yılında ele geçirmiş ve Ambon adasında üs kurmuşlardır. Böylece Portekizliler bölgedeki ilk Avrupalılar olarak yer almışlardır. Ticarete tekel olma çabaları ve baharat toplamaya hakim olma hırsları ile birlikte yerel halkı Katolik inancına dönüştürmeye çalışmışlardır. Portekizlerin arkasından bölgeye İspanyol, Hollanda ve İngiliz tüccarlar gelmiştir. Hollandalılar bu Avrupalı ülkelerin içerisindeki en baskın olanlardır. Böylece Hollandalılar, Endonezya bölgesini yavaş yavaş sömürge altına almaya başlamışlardır. Ayrıca Hollandalıların yerli halkı acımasızca katlettiği zamanlar da olmuştur. Hollanda'nın sömürgeciliği 19.yüzyıla kadar devam etmiştir. Hollanda, Endonezya topraklarını 350 yıl boyunca sömürge altında bırakmıştır (Brown, 2003). Hollanda sömürge etkisinin azaldığı sırada, 1942 yılında Japonlar Endonezya'ya gelerek Hollanda yönetimine son vermişlerdir. Fakat yaklaşık üç yıl kadar da Endonezya Japon sömürgesi altında kalmıştır. Hollanda sömürgesi Avrupa medeniyeti imajı yaratmaya çalışmış, Japonlar ise tüm Asya'nın Hollanda, İngiliz ve Amerikan emperyalizminden kurtaracak bir kurtarıcı rolüne bürünmüştür. Endonezya'nın doğal kaynaklarının ve insan gücünün diğer uluslar tarafından sömürülmesi, Endonezya halkına sefalet ve acı yarattığı ileri sürülmektedir (Mahayana, 2013).

Endonezya bağımsızlığını 17 Ağustos 1945 yılında kazanmıştır. Bu tarihte ulusal liderleri Ir. Soekarno ve Drs. Mohammad Hatta, Endonezya'nın bağımsızlığını ilan etmişlerdir. 18 Ağustos 1945 tarihinde ise Endonezya Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı olarak Ir. Soekarno başa geçmiştir. Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak da Drs. Mohammad Hatta geçmiştir. Bu iki isim Endonezya'nın kurucu isimleri olarak da bilinir (Setiawan, 2018). Hızlı bir şekilde geçici anayasa hazırlanmış, bir hükümet ve parlamento kurulmuş, hemen arkasından bir Endonezya Ordusu da kurulmuştur. Hollanda sömürgeciliği tamamen yok olmasa da geri çekilmeler başlamıştı. Bağımsızlığını ilan etseler bile üç sene boyunca Hollanda birlikleri ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Kısaca bu dönemde Endonezya'nın milliyetçi hareketleri çok şey başarmışlardır (Setiawan, 2018).

Endonezya bağımsızlığını ilan ettiği zamandan bu yana sürekli terör olaylarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu terör eylemleri genellikle intihar saldırıları ve birçok yerde bombalama faaliyetlerini gerçekleştirerek çok sayıda sivil ve polis memurlarının ölümüne ve yaralanmasına sebebiyet vermiştir. Endonezya'nın dünyaca ünlü Bali adasında yaşanan birkaç bombalı terör olayı yüzünden birçok yerli ve turistin ölmesiyle uluslararası kamuoyunda dikkat çekmiştir ve turizm gelirleri bir dönem düşmüştür. Endonezya, gerçekleşen bu terör eylemlerinin, IŞID terör örgütü ile bağlantılı olduğu ileri sürmektedir. Ayrıca, Endonezya' da bu terör eylemlerinin, küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıktığını iddia etmektedir. Endonezya' da gerçekleşen terör eylemleri ve saldırılarının, küreselleşmenin yurtdışındaki terör ağlarıyla iletişimi kolaylaştırmasıyla desteklendiği savunulmaktadır. Bu durum, teröristlerin sınır ötesi koordinasyonunu ve lojistik desteğini artırarak, ülke içerisinde terör faaliyetlerinin yoğunlaşmasına sebep olduğu öne sürülmektedir. Terörle mücadele kapsamında BNPT (Ulusal Terörle Mücadele Ajansı) kurulmuş, bununla birlikte TNI (Endonezya Ulusal Ordusu) ve Polri (Endonezya Ulusal Polisi) terörle ve dışardan gelebilecek her türlü saldırıya birlikte mücadele edilmesi için sıkı çalışmaktadırlar (Maulida, 2017).

Endonezya, Soğuk Savaş yılları sırasında ve sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu dünyada Sovyetlerin Komünizmi ve Amerikan'ın Kapitalist bloklarından birinin yanında yer almayarak, 1948 yılında “özgür ve aktif” bir dış politika benimseyip yoluna devam etmiştir (Weatherbee, 2005, s. 155). Bunun sebebi Endonezya'nın uzun yıllar dış büyük güçlerin sömürgesi altında kaldığı için onların süper güç politikalarına da güvensizlik oluşturduğunun bir yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Endonezya, Soğuk Savaş döneminde askeri ittifaklara katılmayarak savunma düzenlemelerinden uzak durmuştur. Bu tutumun bir diğer boyutu, Endonezya'nın milliyetçilik duygusundaki özgürlük ve direnişi yansıtmaktadır (Kroef, 1960, s. 89-92).

Endonezya, ulusal düzeyde hedefleri ve çıkarları doğrultusunda güçlü bir tutum sergilemektedir. Ancak, ASEAN içinde güçlü fikirlerini savunmaktan kaçınmakta ve iddialı ya da aktivist bir rol oynamak için sınırlı bir alana sahiptir. Bunun sebebi, Endonezya'nın ASEAN içindeki en büyük ülke olması ve geçmişte Malezya, Singapur ile çeşitli sorunlar yaşamış olmasıdır. Bu sorunlar arasında ülke sınırları, adalar üzerindeki hak iddiaları ve kültürel anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Endonezya, bu geçmiş anlaşmazlıklar ve birlik içerisindeki üye ülkelerin hassasiyetlerini göz önünde

bulundurarak, alçakgönüllü bir duruş sergilemektedir. Bu nedenle ASEAN içinde daha temkinli bir politika izlemektedir. Endonezya'nın özgür ve aktif bir dış politika anlayışını ASEAN içerisinde sürdürmesi oldukça zordur, çünkü ASEAN daha çok tüm konularda uzlaşmacı politikaya uyum sağlamaktadır. ASEAN Endonezya'nın dış politikasına yön veren temel etken haline dönüşmüştür. ASEAN üye ülkelerinin Çin'e yönelik tehdit algıları ve bu yöndeki tutumları birlik içerisindeki ülkeler arasında bölgesel politikalar açısından farklılıklara sebep olmaktadır. Çin ve Kamboçya arasındaki ortak politikalar nedeniyle Çin'in ASEAN'a etkisinin artacağından en çok Endonezya endişe duymaktadır. Endonezya bir yandan ASEAN birliğini koruma ihtiyacı ile bölgede aktif rol oynama arzusu isteğiyle, bölgesel yaklaşımlarının daha çok çeşitlenmesine yol açmıştır. Güney Çin Denizi üzerindeki yapay Spratly Adaları üzerinde anlaşmazlık yaşayan ülkeler olan; Çin, Tayvan, Vietnam, Brunei, Malezya ve Filipinler'dir. Bu ülkeler arasındaki anlaşmazlığın çözüm bulması için GÇD üzerinde birçok çalışmaya ev sahipliğini Endonezya üstlenmiştir. Endonezya'nın bu bölgelerde hak iddia etmemesi ve dürüst bir arabuluculuk rolünü üstlenmesiyle Çin ile ilişkilerini 1990 yılında normalleştirmiştir. Endonezya'nın dürüst ve arabulucu bir ülke olarak itibarı bölgede daha fazla artmıştır. Endonezya, ülkesinin ekonomi ve sanayi alanlarında kalkınması için komünist olmayan sanayileşmiş ülkeler ve benzer düşüncelere sahip, gelişmekte olan ülkeler ile ilişkiler kurmuştur. ASEAN içerisindeki en büyük pazar Endonezya'dır ve diğer ASEAN ülkelerine geniş bir ticaret ağı sunmaktadır (Anwar, 1994).

14 Şubat 2024 tarihinde yapılan, Endonezya'nın 8.Cumhurbaşkanı ve Başkan Yardımcısı seçimlerinde yaklaşık olarak 164 milyon geçerli oy içerisinde 96 milyon oy alarak, %58 oy oranıyla Endonezya'nın 8.Cumhurbaşkanı Prabowo Subianto, Başkan Yardımcısı ise Joko Widodo'nun (Endonezya'nın 7.Cumhurbaşkanı) oğlu Gibran Rakabuming Raka seçilmiştir (KPU, 2024). Prabowo Subianto, 2019-2024 yılları arasında Endonezya'nın Savunma Bakanı olarak Joko Widodo tarafından görevlendirilmiştir (KPRI, 2019). Devlet başkanı olarak Savunma Bakanının başa gelmesi, Türkiye ve Endonezya arasındaki savunma ve askeri alanlarda sürdürülecek ve yenilerini oluşturmada kritik öneme sahip olduğunu belirtmeliyiz. Uzun yıllar diplomatik ve savunma anlamında iyi ilişkiler yürüttüğümüz bu coğrafya da ilişkilerimizi daha ileri boyuta taşıma öncelikli hedeflerimiz arasında yer almalıdır. Bu bağlamda savunma ve askeri işbirliklerimizin derinleşmesi, hem bölgesel güvenlik açısından önemlidir hem de ülkelerin stratejik çıkarlarını konuma konusunda önemli bir rol oynayacaktır. Bu

bağlamda Savunma Bakanı'nın devlet başkanı olarak görev almaya başlamasıyla birlikte Türkiye-Endonezya arasındaki mevcut savunma işbirliklerinin güçlenmesi ve yeni alanlarda ortaklıkların geliştirilmesi açısından kritik bir fırsat sunmaktadır.

4.7.1.1. Endonezya'nın Savunma Sanayi Tarihi ve Gelişimi

Endonezya'nın savunma sanayisindeki stratejik endüstrilerin Hollanda sömürge yönetimine kadar dayanmaktadır. Hollanda sömürgesi altındayken Hollandalıların silah ve askeri teçhizat ihtiyaçlarını karşılamak için savunma endüstrileri kurmuşlardır. Hollanda sömürge hükümetinin o dönemde sahip olduğu silah şirketleri; NV de Broom (1856), NV de Industrie (1887), NV Braat (1901), NV de Vulcan (1913), NV Molenvliet (1920), bu şirketler Hollanda sömürgesi sona erdikten sonra Endonezya Hükümeti çatısı altında toplanarak ulusal şirketlere dönüştürülmüş olup Endonezya hükümetinin savunma sanayisinde ve savunma diplomasisinde stratejik gelişmeleri teşvik etmiştir (Achmad Dirwan, 2011, s. 10). Endonezya'nın Savunma Sanayisi 2012 tarihli 16 sayılı Kanununun 1. Maddesine göre yer alan savunma sanayi;

”Endonezya Cumhuriyeti Üniter Devleti topraklarında bulunan savunma ve güvenlik alanındaki stratejik çıkarları karşılaştırmak için kısmen veya tamamen savunma ve güvenlik teçhizatı, bakım hizmetleri üretmek üzere tek tek veya hükümet tarafından belirlenen gruplar halinde devlete ait işletmelerden ve özel sektöre ait işletmelerden oluşan ulusal bir sanayidir” (KementarianPertahanan, 2012).

Endonezya'nın savunma sanayisinin geliştirilmesinde ve üretiminde Savunma Bakanlığı ve TNI doğrudan görev almaktadır. Çünkü bu iki kurumda savunma ekipmanlarının üretiminden, savunma sanayisinin bağımsızlığını gerçekleştirmek adına savunma sanayileri ve kullanıcı birimler arasında köprü konumundadırlar. Endonezya'daki savunma tesislerinin geliştirilmesi ve ulusal savunma sanayisinin güçlenmesi için çok taraflı işbirliği içerisinde. Bunlar, Araştırma ve Geliştirme Ajansı, Savunma Bakanlığı, TNI ve üniversitelerin işbirliği içerisinde güncel ve aktif bir şekilde bilgi ve projelerin alışverişi sayesinde Endonezya'nın iç piyasasında geliştirilen ürünlerin kullanılmasında ulusal politikalarla yönlendirmektedirler (KPRI, 2015). Endonezya da savunma sanayisinde faaliyet gösteren yaklaşık olarak 102 şirket bulunmaktadır. 2012 tarihli 16 sayılı kanuna göre Endonezya'nın savunma sanayi şirketlerinden olan PT

Dirgantara Indonesia (PT DI) savunma ve güvenlik için helikopterler, savaş uçakları için direktör olacaktır. PT PINDAD tank, savaş araçları, mühimmat ve silah ürünleri için direktör olacaktır. PT PAL deniz ve sualtı savaş gemileri için direktör olacaktır. PT LEN savunma elektroniği ve iletişim ekipmanları alanlarında uçaklar ve deniz gemileri için radar sistemleri, roketler ve kontrol füzeleri için kontrol sistemleri, gemiler içinde silah sistemleri üretecektir. PT INTI iletişim ve bilgi teknolojileri alanında ürünler üretecektir ve uçaklar için, denizcilik için radyo iletişim ekipmanları üretecektir. PT DAHANA patlayıcı ürünler üretecektir. Yerli Savunma Sanayinin, devletin savunma sistemini bağımsız bir şekilde ilerletmesinde aktif rol oynamalıdır ilkesiyle hareket etmektedirler (Ekwandono, 2022).

Endonezya'nın son üç yıldaki savunma bütçesine baktığımızda ise 2021 yılında 9,4 milyar dolar iken, 2022 yılında 10,2 milyar dolara yükseltilmiştir, 2023 yılında ise 8,8 milyar dolara düşmüştür. 2024 yılı için tahmin edilen savunma bütçesi ise 8,9 milyar dolardır. Veri analizi şirketi olan GlobalData'ya göre Endonezya 2028 yılında savunma harcamalarının 9,7 milyar dolar olacağını ön görmektedir (APDR, 2023). Amerikan merkezli olan Global Firepower kuruluşu her yıl veri tabanları aracılığı ile hesaplayıp yayınladığı "Dünya'nın En Güçlü Orduları" başlığı ile 2024 yılının tablosunda Endonezya 13.sırada yer aldı. Bu analiz, ülkelerin sahip olduğu askeri güç, hava, kara ve deniz araçlarının varlığı ile hesaplanmaktadır (GlobalFirepower, 2024).

Endonezya'nın savunma sanayisindeki dönüm noktalarından biri olan olay ise Amerika'nın 1999-2005 yılları arasında Endonezya'ya uyguladığı silah ambargosudur. Bu ambargonun sebebi ise Endonezya'nın Doğu Timor' da insan hakları ihlali nedeniyle uyguladığını öne sürmüştür. Endonezya, kendisine uygulanan bu ambargo karşısında, savunma sanayi alanında yeni tedarikçiler bulmaya yönelmiştir ve savunma sanayisini kendi imkanlarıyla da geliştirmeye itmiştir. Böylelikle Endonezya'nın savunma tedarikçileri, dünya çapından savunma şirketlerini oluşturur. Amerika'nın Endonezya'ya uyguladığı silah ambargosu 2005 yılında, Bush yönetimi tarafından kaldırılmıştır. Endonezya Ulusal Ordusunun envanterinde yer alan savunma ürünleri daha çok; Çin, Rusya, Batı Ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşmaktadır. Endonezya'nın son on yıldaki en büyük savunma tedarikçileri ise; Çin, Fransa, Almanya, Hollanda, Güney Kore ve ABD yer almaktadır (CIA, 2023). Endonezya, teknoloji transferleri ve çeşitli ülkeler ile yaptığı savunma işbirlikleri çerçevesinde büyüyen bir savunma

sanayisine sahiptir. Bu yüzden Endonezya'nın savunma sanayisindeki yerlilik oranı %50'dir (Hanura, 2023).

Endonezya savunma sanayisinde birkaç eksiklik bulunmaktadır. Bu eksikliklerden biri, sınırlı teknolojidir. Askeri teknoloji açısından sınırlı teknolojiye sahip olması. AR-GE için büyük fonlara ihtiyaç duyulmaktadır. Endonezya'nın savunma sanayi teknolojilerinde, yabancı ülkelere bağımlılığı oldukça yüksektir ve bu durum Endonezya'nın uzun vadeli savunma geliştirme planlarında zorluk yaşatmaktadır. Bu nedenle Endonezya'nın savunma teknolojilerine olan bağımlılığı, siyaset ve ekonomi gibi engelleyici faktörlere karşı savunmasız hale gelmektedir. Bağımsız olmayan savunma sanayisi Endonezya'nın caydırıcılık kabiliyetlerini de zayıflatmaktadır. İkinci eksiklik ise sermaye yetersizliğidir. Endonezya'nın savunma harcamaları, ASEAN ülkeleri de dahil olmak üzere dünyadaki diğer ülkelerle kıyaslandığı zaman hala düşük bir orana sahiptir. SIPRI tarafından yayınlanan rapora göre 2020 yılında Endonezya'nın askeri harcamaları GSYİH'nin sadece 0,86'sını oluşturmaktadır. Üçüncü olarak, Endonezya'nın savunma tedarik sürecinde sıkıntılar yaşamaktadır. Yaşanan bu eksiklikleri ortadan kaldırmak için başta TNI, Savunma Bakanlığı ve yerli savunma teçhizat üreticileri olmak üzere doğrudan ilgili kurumlar ile işbirliğinin azami düzeye çıkartılmasıyla gerçekleştirilebilir (Ekwandono, 2022). Endonezya'nın savunma sanayi alanında faaliyet gösteren birçok firma bulunmaktadır. Burada Endonezya'nın devlete ait savunma şirketleri açıklanmıştır. Devlete ait olan savunma şirketleri DefendID Holding'inin bir parçasıdır (DefendID, 2022).

4.7.1.2. Endonezya'nın Önde Gelen Savunma Sanayileri

PT PINDAD (PERSERO); 1808 yılında Hollanda sömürgesi altında yer alan Endonezya topraklarında, Hollandalılar silah ve aletlerin tedariki, bakımı ve onarımı için Constructie Winkel (CW) adında bir atölye kurmuşlardır. Bu atölye, günümüzdeki PINDAD (PERSERO)'nun Endonezya'daki savunma sanayisinin başlangıcıdır. Bunun dışında ülkenin farklı şehirlerinde kalibreli mühimmat atölyesi, kimyasal laboratuvar, mühimmat, patlayıcı üretim ve onarım atölyesi, üretim malzemeleri ve ürünleri araştırma laboratuvarları kurulmuştur. Endonezya, 29 Nisan 1983 yılında tüm Hollanda savunma sanayi firmalarını tek çatı altında birleştirerek, adını PT PINDAD olarak değiştirmiş olup, Endonezya Cumhuriyeti Devletine ait savunma şirketi olarak günümüze kadar faaliyeti devam etmektedir. PT PINDAD, askeri, endüstriyel ürünler ve savunma sanayi

alanlarında uzmanlaşmış bir şirkettir. Ürünleri; silahlar, mühimmatlar, özel araçlar, ağır ekipmanlar endüstriyel ekipmanlar ve hizmetler, ulaşım altyapısı, madencilik hizmetleri ve siber güvenlidir (PT.Pindad, s. Sejarah). PT PINDAD'ın silah kategorisinde bulunan ürünler; tüfekler, keskin nişancı tüfekleri, makineli tüfekler, el bombası fırlatıcı, havan topu, tabancalar, av tüfeği ve hafif makineli tüfekler olmak üzere toplam 41 silah çeşidi bulunmaktadır. Mühimmatlar kategorisinde bulunan ürünler; küçük kalibre, büyük kalibre ve özel mühimmat olmak üzere toplamda 84 cephaneye çeşidi bulunmaktadır. Özel araç kategorisinde bulunan ürünler; 4×4 Komodo ve 6×6 Anoa olmak üzere 13 araç çeşidi bulunmaktadır. Ağır ekipman kategorisinde bulunan ürünler; tarımsal ekipmanlar, elektrikli makineler, ekskavatör olmak üzere toplamda 13 çeşit ağır ekipman ürünleri bulunmaktadır. Ulaşım altyapısı kategorisinde bulunan ürünler; demiryolu ekipmanları, gemi ekipmanları, döküm malzemeleri, demir dövme malzemesi olmak üzere 33 çeşit ulaşım altyapı malzemeleri bulunmaktadır. Madencilik hizmetleri kategorisinde bulunan ürünler; patlayıcılar olmak üzere 11 çeşit patlayıcı ürün bulunmaktadır (PT.Pindad, 2024, s. Produk&Jasa).

PT LEN INDUSTRI (PERSERO); 1965 yılında sadece bir araştırma kurumu olarak, Endonezya Bilimler Enstitüsü ve Ulusal Elektronik Enstitüsü olarak kurulmuş, daha sonra 1991 yılında, askeri elektronik ekipman, elektrik enerjisi, yenilebilir enerji, telekomünikasyon ve bileşenleri, savunma elektroniği ve kontrol sistemleri üreticisi olarak ticari varlığına başlamıştır. PT LEN, küresel pazarda rekabet gücünü artırmak için raporlama, bakım, üretim ve veri yönetimi konularında çeşitli uluslararası standartları uygulamaktadır. Endonezya Cumhuriyeti Devletine aittir (PT.Len, 2024).

PT PAL INDONESIA; Endonezya, Hollanda sömürgesi altındayken, Hollandalılar tarafından Marine Establishment (ME) adı ile 1939 da kurulmuştur ve Endonezya bağımsızlığını ilan ettikten sonra 1980 yılında adını PT PAL INDONESIA olarak değiştirerek, Endonezya Cumhuriyeti Devletine ait bir şirkete dönüşmüştür. Ana faaliyet alanı savaş gemileri, ticari gemiler, deniz savunma silahları, gemi inşaatı üretimleri ile birlikte gemi onarım-bakım gibi mühendislik hizmetleri sağlamaktadır. PT PAL, Endonezya'nın deniz savunmasında adeta bel kemiğidir ve ulusal denizcilik sanayisinin gelişiminin ana merkezidir. Endonezya, 80.791km uzunluğundaki kıyı şeridine sahip olması, en büyük denizcilik ülkesinden biri haline getirmiştir. CIA'in, Eylül 2023 tarihinde yayınladığı rapora göre, dünya çapında en büyük deniz ticareti

filosuna sahip 10 ülke arasında, Endonezya 10,427 filosuyla ilk sırada yer almaktadır (CIA, 2023). PT PAL hem bölgesel hem de küresel bir oyuncu olarak konumunu güçlendirmeye devam etmektedir. PT PAL'ın dünya çapındaki müşterileri; Almanya, İtalya, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan, Hindistan, Hongkong, Güney Kore, Japonya, Tayland, Filipinler ve ABD (PT.Pal, 2017).

PT DIRGANTARA INDONESIA (PT DI); 5 Nisan 1976 yılında, Endonezya'nın uçak endüstrisinin hazırlıklarına başlanmıştır ve 23 Ağustos 1976 yılında kurulmuştur. Endonezya'nın havacılık ve uzay faaliyetlerini yürüttüğü şirkettir. Endonezya Cumhuriyeti Devletine aittir. Ürünleri; ağır, orta ve hafif ağırlıklarda olmak üzere helikopterler ve çok amaçlı taşıma uçakları bulunmaktadır (PT.Dirgantara, 2023).

PT DAHANA; 22 Ekim 1966 yılında kurulmuştur. Ticari amaçlar için genel madencilik, taş ocağı, inşaat, petrol ve doğalgaz sondaj çalışması ve savunma alanında patlayıcı malzemeler üretmektedir. Endonezya Cumhuriyeti Devletine aittir. DAHANA'nın ürünleri iç pazara hitap ederken aynı zamanda dış pazardaki ASEAN ülkelerine; Avustralya, Çin, Kanada, Mısır, Katar, Umman ve diğer ülkelere ihracatını gerçekleştirmektedir. PT DAHANA çeşitli kalite ve güvenlik sertifikaları alarak tanınmış, performansı yüksek bir şirket olarak bilinmektedir (PT.Dahana, 2023).

4.7.1.3. Endonezya'nın "VISI INDONESIA 2045" Projesi

Endonezya'nın Ulusal Kalkınma Planlaması Bakanlığı ve Ulusal Kalkınma Planlama Ajansı ile birlikte geliştirdikleri bir projedir. Visi Indonesia 2045 projesi, ekonomi, sağlık, eğitim, ticaret, turizm, savunma ve güvenlik gibi alanlardan oluşan kategorilerin halkın refahını artırmak ve devletin gücüne güç katmak amacıyla, birçok projelerin yer aldığı, yol gösterici haritadır. "Visi Indonesia 2045" projesini Türkiye'deki "Türkiye Yüzyılı" projesi ile benzeri bir projedir. Visi Indonesia 2045'in sloganı ise "*Egemen, İleri, Adil ve Refah İçinde*"dir. 2045 yılını hedef alan bir proje olmasının temelinde, Endonezya'nın 2045 yılında 100.yılıni dolduracak olmasıdır. Hem Endonezya halkının refahını artırmak için hem de Endonezya ülkesinin hedeflerine ulaştırılmasında, güçlendirmek ve hızlandırmak amacıyla bu proje gerçekleştirilmektedir. Visi Indonesia 2045 projesi Endonezya'nın 7. Cumhurbaşkanı (2014-2024) Joko Widodo önderliğinde başlatılmıştır. 2045 yılına kadar refahı artırmak, bilim ve teknoloji alanında ustalaşmak, iyi ve adil bir halk refahı oluşturmak, ulusal direnci ve ulusal gücü güçlendirmek bu

projenin temel amaçlarıdır. Ayrıca Endonezya, 2045'te dünyanın beş ekonomik gücünden biri olmayı hedeflemektedir (Visi-Indonesia-2045, 2019). 2045 yılında Endonezya'nın tahmini nüfusu 319 milyon olması beklenmektedir. Başkent Cakarta'nın artan nüfusu ile birlikte şehrin taşıma kapasitesinin yetersiz kalacağı ve altyapı eksikliğinden ötürü şehrin sürekli su altında kalması ve çarpık kentleşmeyle birlikte trafik sorunlarının bir türlü bitmediği, hava kirliliği gibi sebepler yüzünden Cakarta'nın Cava dışındaki Borneo Adasında bulunan Nusantara şehrine taşınması uygun görülmüş ve çalışmalarda sona doğru yaklaşılmıştır (Indonesia.Baik.id, 2022).

Visi Indonesia Projesi'nde "Ulusal Dayanıklılığın Güçlendirilmesi ve Yönetişim" başlığı altında Endonezya'nın iç ve dış politikasını, yüksek savunma ve teknoloji ile güvenlik kabiliyetlerini küresel boyutta güçlendirme yolunda ilerlemektedir. Endonezya'nın ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek ve Asya Pasifikteki rolünü daha fazla artırmak için özgürlükçü ve aktif bir dış politika benimsemiştir. Özgürlükçü ve aktif dış politikası ile birlikte dünya da barışı ve güvenliği sağlama konusunda ve bununla birlikte ASEAN'ın bölgesel ve küresel merkeziliğini korumak üzere şekillenmektedir. Gelecekte karşı karşıya kalacağı somut veya soyut tehditler ve zorluklar karşısında savunma ve güvenliğin güncel bir şekilde, zamana uygun olarak yenilenmesi ve güçlendirilmesi benimsenmiştir. GSYİH'nin %1,5 oranında bir savunma bütçesiyle desteklenen, modern teknoloji ürünleri ve savunma ekipmanlarıyla donatılmış güçlü bir TNI bulunmaktadır (Visi-Indonesia-2045, 2019).

4.7.1.4. INDO Defence Expo & Forum

2004 yılından beri faaliyet gösteren, Endonezya'nın Savunma Bakanlığı tarafından düzenlenmekte olan uluslararası savunma sanayi alanındaki ürünlerin ve güvenlik ekipmanlarının sergilendiği bir fuardır. En son üretilen askeri ekipmanlar, havacılık, deniz savunması ve güvenlik teknolojilerinin yer aldığı bu fuar, dünya çapından savunma yetkililerinin, şirket sahiplerinin ve karar verici yetkililerin buluşma noktası haline gelmiştir. Fuar sadece ürünlerin sergilenmesi için değil aynı zamanda satışının ve tanıtım etkinliklerinin düzenlendiği bir organizasyon sunmaktadır. Ayrıca bu fuar Indo Aerospace Expo & Forum ve Indo Marine Expo & Forum ile eş zamanlı olarak düzenlenmektedir. Ticari faaliyetleri artırmasının yanı sıra fuarda uluslararası seminerler, sempozyumlar, canlı savunma ürünlerinin gösterimi, katılımcı ülkeler arasında bilgi alışverişi ve ücretsiz teknik ürünlerin sunumları gerçekleştirilmektedir. Bu fuar iki yılda bir

Endonezya'nın başkenti Cakarta'da bulunan JIExpo Kemayoran'da gerçekleşmektedir ve Güneydoğu Asya'nın en büyük savunma fuarıdır (Indo-Defence, 2004). 2022 yılında 2-5 Kasım tarihleri arasında IndoDefence Fuarı gerçekleşmiştir. Bu fuar da Türkiye'den, T.C. Savunma Sanayi Bakanlığı, HAVELSAN, ROKETSAN, FNSS Savunma Sistemleri, CANİK, Sarsılmaz Silah Sanayi A.Ş. ile birlikte 30'dan fazla Türk savunma şirketleri yer almıştır. 2024 yılında yapılacak olan IndoDefence Expo 6-9 Kasım tarihleri arasında Cakarta'da gerçekleşecektir (Indo-Defence, 2024).

4.7.2. Tayland

1939 yılına kadar ismi Sisam olarak bilinen “Özgürlerin ülkesi” anlamına gelen Tayland, Güneydoğu Asya Bölgesi'nin bir parçasıdır. Tayland'ın doğusunda ve kuzeydoğusunda Laos ve Kamboçya ülkesi ile kara sınırı bulunmaktadır. Batısında ise Myanmar ülkesi ile kara sınırı yer alırken Güney kısmında Malezya ile kara sınır komşusudur. Resmi ismi Tayland Krallığı'dır. Ülkenin lideri kraldır. Ayrıca ülke hiçbir zaman Avrupalı bir ülke tarafından ele geçirilmemiş ve sömürgeye uğramamıştır. Tayland geçmişte birçok krallık tarafından yönetilmiştir. Bunlardan ilki ve Tayland'ın da kuruluş tarihi olarak kabul ettiği 1238 yılıdır. 1238 yılında Sukhothai Krallığı kurulmuş olup, Tayland'ın kuruluş tarihi 1238 yılı olarak bilinmektedir. 1238-1767 yıllarında Sukhothai ve Ayutthaya Krallıkları tarafından yönetilmiştir. Sukhothai Krallığı Tayland'ın ilk krallığı olarak bilinmektedir. Ayutthaya Krallığı zamanında 1717 yılında Kamboçya'yı işgal etmiştir (ITA, 2024).

Tayland'ın Savunma Bakanlığı bünyesi altında bulunan, Tayland Kraliyet Silahlı Kuvvetleri Karargâhı bünyesinde üç savunma birliği bulunmaktadır, bunlar; Tayland Kraliyet Donanması, Tayland Kraliyet Ordusu, Tayland Kraliyet Hava Kuvvetleri (Thailand'sMinistryofDefence, 2024). Tayland'ın son üç yıldaki savunma sanayi bütçesine baktığımızda ise her geçen yıl savunma bütçesine ayrılan miktarın düştüğünü görülmektedir. Uluslararası Ticaret İdaresi, Amerika Birleşik Devletleri Ticaret Bakanlığı'nın yayınladığı rapora göre, Tayland'ın savunma bütçesi 2021 yılında 6,92 milyon dolar iken, 2022 yılında 6,05 milyon dolar, 2023 yılında ise 5,89 milyon dolara düşmüştür. 2024 yılı için tahmin edilen savunma bütçesi ise 6,01 milyon dolardır. 2021 yılı için savunma bütçesinin GSYİH'nin içindeki pay oranı %1,30 iken, 2022 yılı için bu oran 1,24 iken, 2023 yılı için bu oran %1,04 bir paya sahiptir. Savunma bütçesinin yıllık azalma oranına baktığımızda ise 2021 yılında -7,4 oranında bir azalma söz konusu

olmuşken, 2022 yılında bu oran -12,5 iken, 2023 yılında ise bu oran -2,72 olmuştur (ITA, 2024, s. Thailand).

Türkiye ile Tayland'ın ikili ilişkileri 1958 yılında başlamış, aynı zamanda Türkiye Tayland'ın başkenti Bangkok da büyükelçiliğini açmıştır. Tayland ise Türkiye de 1972 yılında büyükelçiliğini açmıştır (T.C.DışişleriBakanlığı, 2022).

Güneydoğu Asya'nın önde gelen uluslararası savunma fuarlarından biri de Tayland'da bulunmaktadır. Tayland'ın Bangkok şehrinde düzenlenen uluslararası savunma sanayi fuarı, resmi ismiyle "Thailand Defense and Security (DSA)'dır" (DSA, Defense&Security, 2024). 2023 tarihinde gerçekleşen DSA fuarında, Türkiye'den Savunma Sanayi Bakanlığı (SSB) ve Türkiye Savunma ve Havacılık Sanayii İhracatçılar Birliği (SSI) tarafından desteklenen 19 savunma sanayi firması fuara katılım göstermiştir. DSA fuarına katılım gösteren 19 Türk savunma firmaları şu şekilde sıralanabilir; ASELSAN, BMC, CANİK, SARSILMAZ, ARNEDA, CES KOMPOZİT, DERYA ARMS, KAREL, KARMETAL, LENTATEK, NUROL MAKİNA, REPKON, RST, SASA GRUP, SİMSOFT, TİSAŞ, YILTEX, TAIS ve SSB/SSI'dır (DefenseHere, 2023).

4.7.3. Filipinler

Filipin takım adaları yaklaşık olarak 7.641 adadan oluşmaktadır. Güneydoğu uzantılı olarak toplam yüzölçümü 300.000 km² den fazladır. Üç büyük adaya ayrılmıştır, bu adalar; Luzon, Visayas, Mindanao (RepublikaNGPilipinas, 2024). Filipinler, 1565-1898 yılları arasında İspanyol İmparatorluğu'nun sömürgesi altında kalmıştır. Ardından İspanya-Amerikan savaşı sonucunda, Amerika Paris Anlaşması ile Filipinler'i kendine bağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonlar 1942 ve 1945 yılları arasında Filipinler'i işgal etmiştir. Bu süre zarfında Filipinler ve Amerika arasında savaşlar yaşanmış olup, son olarak Amerikan'ın Filipinler'in bağımsızlığını kabul etmesiyle Filipinler tam bağımsızlığını 4 Temmuz 1946 tarihinde kazanmıştır (Temiz, 2019, s. 231-232).

Filipinler'in batısında bulunan denizde Çin ile toprak anlaşmazlığı yaşamaktadır. Bu durum Filipinler'in, Batı Filipin Deniz'indeki haklarını savunma konusunda ve bölgedeki istikrarını koruma hususunda hava savunma sistemleri gibi insansız hava araçları, yapay zekâ destekli savunma sistemleri gibi birçok savunma ürününü ile uyum içerisinde olmak için çabalamaktadır. Filipinler'in ihtiyacı olan savunma ürünleri,

gelişmiş hava savunma sistemleri, gelişmiş hava ve yüzey önleme sistemleri, gelişmiş tanksavar sistemleri, gelişmiş kara roket sistemleridir. Filipinler'in 2012 yılında başlatmış oldukları, Filipinler Silahlı Kuvvetleri'ni (AFP) modernizasyon programını tahminen 2037 yılına kadar sürmesi beklenmektedir. Ayrıca Filipinler Asya-Pasifik bölgesinde savunma kabiliyetlerini geliştirmek için ve bölgede daha fazla söz sahibi olmak için Amerika Birleşik Devletleri'nden hibe yardımı da almaktadır. Filipinler, savunma ürünlerini, savunma teknolojilerini ve hizmetlerini satın almak için her yıl yaklaşık olarak 40 milyon dolar Yabancı Askeri Finansman (FMF) almaktadır. Filipinler'in en önemli savunma tedarikçisi Amerika'dır. Bunun yanında Filipinler'in savunma tedarikçileri arasında bulunan ülkeler, Türkiye, Güney Kore, İtalya, İsveç, İsrail, Fransa, İspanya, Almanya ve Çin bulunmaktadır (ITA, 2024, s. Philippine).

Türkiye ve Filipinler arasında ilk ikili ilişkiler 1949 yılında gerçekleşmiştir. Filipinler'de Türkiye Büyükelçiliği 1990 yılında faaliyete geçmiştir. Türkiye'de ise Filipinler Büyükelçiliği 1991 yılında faaliyete geçmiştir (T.C.Dışişleri Bakanlığı, 2022, s. Filipinler).

Güneydoğu Asya bölgesinde bulunan bir diğer önemli savunma fuarı ise APAC Expo PTE Ltd., Singapur merkezli bir şirket olup, 2014 yılında Filipin Ulusal Savunma Bakanlığı ve ilgili güvenlik ajanslarının desteğiyle Asya Savunma, Güvenlik ve Kriz Yönetimi (ADAS) fuar serisini başlatmıştır. Filipinler'in ev sahipliği yaptığı ADAS (Asian Defense, Security & Crisis Management Exhibition & Conference) olarak bilinen bir savunma ve güvenlik fuarıdır. Şirket, ADAS fuarı sayesinde savunma işbirlikleri alanlarında etkinliklerinde önemli başarılar elde etmektedir. Bu fuarın amacı Asya bölgesindeki savunma, güvenlik ve kriz yönetimi konularında faaliyet gösteren firmaları bir araya getirerek, profesyonellerin ve karar vericilerin bulunduğu bir etkinlik platformudur (ADAS, 2020).

4.7.4. Laos

Resmi ismi Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti, kısa adı Laos, 14. yüzyıl da Prens Fa Ngum tarafından bölgedeki küçük devletçikleri bir araya getirerek Laos ülkesini kurmuştur. Çin, Vietnam, Kamboçya, Tayland ve Myanmar ile komşudur. Dağlık bir ülkedir ve ülkenin alını 236.800km²dir. Güneydoğu Asya'da denize kıyısı olmayan, tek karayla çevrili bir ülkedir. Bir zamanlar Laos'un güneyi, Sisam (Tayland) ülkesinin egemenliğine geçmiştir. Kısa bir süre Japon işgali altında kalmıştır, ardından Fransız

himayesi altına girerek Fransız sömürgeci altında kalmıştır. 1945 yılında bağımsızlığını kazansa da tekrar Fransa tarafından işgal edilmiştir. Ardından 1949'da Fransa'dan bağımsızlık sağlamasından sonra 1953'te tam egemenlik kazanmıştır. Laos ordusu, Vietnam'ın komünist güçleriyle ve Sovyetlerin desteklediği güçler arasında iç çatışmalar yaşamıştır. Bu çatışmaları bitirme taahhüdü ile bölgeye müdahale eden Amerika Birleşik Devletleri, Laos'u yoğun bir şekilde bombalamıştır. Uzun süren iç savaşların ardından 2 Aralık 1975 yılında Lao Halk Demokratik Cumhuriyeti (Lao PDR) kurulmuştur. 1997 yılında ASEAN'a üye olmuştur. ASEAN'a üye olduktan sonra siyasi ve ticari ilişkilerini sosyalist ülkelerle gerçekleştirmesi ve ASEAN içerisindeki ABD ile yakın ilişkiler kuran Tayland ile ilişkilerini kötüleştirmiştir. 1967-1986 yılları arasında kapalı bir ekonomi benimseyen Laos, bu yıllar arasında ASEAN ile ilişkileri zor dönem olarak kabul edilmektedir. Ekonomisi gittikçe kötüleşen ve halkın fakirleşmesiyle, ülke 1988 yılında yeni bir reform ile ticaretini ve ekonomisini önce sınır komşuları ile açarak ASEAN ülkeleriyle daha fazla bütünleşmeyi başarmıştır (Sayasenh & Leebouapao, 2017, s. 141-142-143).

Dünya'daki en fakir ülkelerden biri olan Laos, dış yardımlara bağılı olarak yaşamaktadır. Komünist Hükümet tarafından yönetilmektedir ve dünya üzerindeki komünist ülkelerden biri olmayı sürdürmektedir. Laos'ta 2017 yılından bu yana, başkent Viyentiyen'de Türkiye Büyükelçiliği faaliyet göstermektedir. Fakat Laos'un Türkiye'de büyükelçiliği bulunmamaktadır (T.C.Dışişleri Bakanlığı, 2022, s. Laos).

4.7.5. Brunei Sultanlığı

Brunei Sultanlığı, resmi adıyla Brunei Darüsselam 1888 yılında İngiliz himayesine girmiştir. Ardından İngiltere'den bağımsızlığını 1 Ocak 1984 yılında ilan eder, hemen sonra bir hafta içinde ASEAN'a katılmıştır. Güneydoğu Asya'nın en küçük ülkesi Brunei Sultanlığı'dır. Malezya ile kara sınırı bulunmaktadır. 5.265km²'lik bir alana sahiptir. %82 oranında Müslüman nüfusu bulunmaktadır (HistoryMaps, 2024).

Brunei Sultanlığı, geniş petrol ve doğalgaz yataklarına sahiptir. Ülkenin ekonomisi neredeyse petrol ve doğalgaza bağlıdır. Ülkenin endüstri kolları ise petrol, LNG, petrol arıtma sistemleri, inşaat, tarım, ulaşım ve su ürünleri yetiştiriciliğidir. İhraç ürünleri arasında rafine petrol, doğalgaz, ham petrol, endüstriyel hidrokarbonlar ve

endüstriyel alkoller bulunmaktadır. İthal ürünleri arasında ise ham petrol, rafine petrol, arabalar, römorkör botları ve vanalar yer almaktadır (TheWorlFactbook, 2024, s. Brunei).

Brunei, ASEAN içerisinde yapıcı bir rol üstlenmiştir. Brunei'nin Çin'e olan yakınlığı sayesinde Güney Çin Denizi anlaşmazlıklarında aktif bir gelişme göstermektedir. Bu durum, Çin'in ASEAN ile çözüm odaklı çalışmalara yol açmıştır. Brunei Sultanlığının askeri ve güvenlik ihtiyacını karşılayan birimler, Kraliyet Brunei Silahlı Kuvvetleri'ne bağlı olarak Kara Kuvvetleri, Donanmalar, Hava Kuvvetleri ve Müşterek Kuvvetleri'dir. İçişleri Bakanlığı altında ise Kraliyet Brunei Polis Gücü yer almaktadır. Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak Gurkha Yedek Birimi (GRU) bulunmakta olup, bu birim özel bir muhafız gücü olarak Sultanı, Kraliyet ailesini ve ülkenin petrol tesislerinin güvenliğini sağlamaktadır. Askeri ekipmanlarını Asya, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nden tedarik etmektedir. Brunei'nin Birleşik Krallık ile uzun süredir devam eden savunma ilişkisi bulunmaktadır (TheWorlFactbook, 2024, s. Brunei).

Brunei Sultanlığında, International Defense Exhibition and Conference (BRIDEX) uluslararası savunma fuarı bulunmaktadır. Bu fuarın ilk etkinliği 2007 yılında gerçekleşmiştir. Brunei Darussalam Savunma Bakanlığı ve Kraliyet Brunei Silahlı Kuvvetleri'nin desteği ile uluslararası savunma ve güvenlik konularının güçlenmesi adına işbirliği içerisinde (BRIDEX, 2011).

Brunei'nin Ankara Büyükelçiliği, 8 Ocak 2014 tarihinde resmi olarak faaliyete geçmiştir. Türkiye'nin Brunei'de büyükelçiliği 15 Ekim 2013 tarihinde faaliyete geçmiştir (T.C.DışişleriBakanlığı, 2022).

4.7.6. Malezya

1511 yılında Portekizli tüccarların Malezya'ya gelmesinin ardından sırasıyla, Hollandalılar ve İngilizler bölgeye gelerek Malezya'yı idareleri altına almışlardır. Ardından İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon işgaliyle karşılaşmıştır. İngilizlerden bağımsızlığını 31 Ağustos 1957 yılında kazanmıştır. Endonezya ve Malezya arasında 1963 yılında ikili çatışmalar gerçekleşmiştir. Bunun sebebi ise Endonezya Malezya'nın kuruluşuna karşı çıkmaktaydı. Endonezya'nın gerekçesi ise, İngiliz kolonilerini bu bölgede birleşerek bir ülke kurmasını istemiyordu, çünkü uzun süre batılı devletler tarafından sömürge altında kalan Endonezya, yakınında Avrupa kolonilerini istemediğini belirtmekteydi. Bu yüzden Malezya-Endonezya arasında silahlı çatışmalar yaşanmıştır.

Malezya, İngiltere'den Avustralya'dan ve Yeni Zelanda'dan askeri destek alırken, Endonezya, SSCB ve Çin'den dolaylı bir şekilde destek almıştır. Yalnızca Endonezya değil, Filipinler de Malezya'nın oluşumuna karşı çıkmışlardır. Filipinler'in karşı çıkmasının sebebi ise Kuzey Borneo üzerinde hak iddia ettiği gerekçesi ile Malezya ülkesinin kuruluşuna karşı çıkmıştır. Bu da bize Soğuk Savaş'ın Asya'daki yüzünü göstermektedir. Fakat Birleşmiş Milletler' in incelemeleri sonucunda 16 Eylül 1963 tarihinde, Malaya, Kuzey Borneo, Sarawak ve Singapur da dahil olmak üzere Malezya'nın resmen kuruluşunu belirtmiştir. Daha sonra Malezya'dan ayrılmak isteyen Singapur, 9 Ağustos 1965'te bağımsız ve egemen bir devlet olarak Malezya'dan ayrılmıştır. Ardından Endonezya ve Malezya arasındaki anlaşmazlıklar, 11 Ağustos 1966 yılında imzaladıkları barış antlaşması ile Endonezya'nın Malezya'yı resmen tanıdığını göstermiştir (HistoryMaps, 2024, s. Malezya).

Malezya'nın da Çin ve diğer komşu ülkeleriyle toprak anlaşmazlıkları bulunmaktadır. Ayrıca deniz güvenliğini sağlamak ve bölgede hakimiyetini güçlendirmek, Malezya için kritik öneme sahiptir. Çünkü Malezya'nın ekonomisi deniz ticaretine bağlıdır. Malezya, daha yüksek teknolojik ürünler üretmediği için çoğu savunma ürünlerini ve savunma sanayi teknolojilerini ithal etmektedir. İthal sırasında bütçe kısıtlamaları engel oluşturmaktadır. Malezya'nın savunma sanayi ürünleri ve savunma teknolojileri büyük ölçüde yabancı tedarikçilere bağımlıdır (ITA, 2024, s. Malaysia).

Malezya'da Defence Services Asia (DSA), Savunma Hizmetleri Asya fuarı ve konferansı olarak bilinen, uluslararası savunma fuarı 1988 yılında savunma uzmanları ve hükümet güvenlik karar vericileri doğrultusunda başlatılmıştır. DSA'nın stratejik ortakları arasında Malezya Savunma Bakanlığı (MINDEF), Malezya İçişleri Bakanlığı (MOHA), Malezya Silahlı Kuvvetleri, Kraliyet Malezya Polisi, Göçmenlik ve Gümrük Departmanları ve Savunma, Uygulama ve Güvenlik için Malezya Endüstri Konseyi (MIDES) bulunmaktadır (DSA, 2024).

Türkiye ve Malezya arasındaki ilişkiler 1964 yılında tesis edilmiştir. Malezya, 1977 yılında Ankara'da ilk büyükelçiliğini açmıştır. Türkiye ise 1976 yılında Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da büyükelçiliğini faaliyete geçirmiştir (Dündar A. M., 2022, s. 5).

4.7.7. Singapur

Singapur, Malay Yarımadası'nın en güney ucunda yer alan Güneydoğu Asya'daki en küçük şehir devletidir. Singapur, 710 km²'lik bir alanı kaplamaktadır (İstanbul'un yüzölçümü 5,460 km²) ve 6 milyondan fazla nüfusa sahiptir. Singapur nüfusu, çoğunluğu Çinli olmak üzere Malay, Hintli, Avrasyalı topluluklardan oluşmaktadır. Güneydoğu Asya (ASEAN) ülkeleri içinde yüzölçümü açısından en küçük ve nüfus bakımından en az olan ülke konumundadır (MinistryofForeignAffairsSingapore, 2024).

Singapur'un kısaca tarihine bakacak olursak, modern anlamda Singapur'un oluşması, 1819 yılında İngilizlerin bu bölgedeki ticari yolu ellerinde tutmak amacıyla ticaret kolonisi olarak kurdukları Singapur'a dayanır. İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1942'den 1945'e kadar Japonların bu toprakları fethetmesiyle Japon işgaline maruz kalmıştır; ancak savaşın sona ermesiyle birlikte tekrar İngiliz himayesine girmiştir. Singapur, 1963 yılında Malezya himayesi altına girmiş, Malezya ve Singapur'un o dönemki siyasi partilerin arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle 9 Ağustos 1965'te Malezya'dan ayrılarak bağımsız bir ülke olmuştur. Bağımsızlığından bu yana parlamenter demokrasi sistemini benimseyerek yoluna devam etmektedir. Singapur, 1990'lardan sonra gelişmiş bir serbest piyasa ekonomisine sahip olmuş, güçlü uluslararası ticaret bağlantılarıyla birlikte Asya kıtasında Japonya'dan sonra kişi başına düşen GSYİH açısından en yüksek ülke konumundadır (SingaporeAcademy, 2014).

Singapur ve Endonezya arasında bulunan Batam Adası'nın sınır anlaşmazlıkları devam etmektedir. Singapur ve Malezya arasında ise hem karasuları hem de hava sahası anlaşmazlıkları yaşanmaktadır. Singapur, 1971 yılında "Beş Güç Savunma Düzenlemeleri" (FPDA) üyelerinden biridir. Bu topluluk, Birleşik Krallık, Avustralya, Malezya, Singapur ve Yeni Zelanda olmak üzere beş ülkeden oluşmakta ve aralarında çeşitli savunma yardımları düzenlenmektedir. Singapur'un askeri ve güvenlik birimleri arasında Singapur Silahlı Kuvvetleri (SAP), Singapur Ordusu, Singapur Cumhuriyeti Donanması, Singapur Hava Kuvvetleri, Dijital ve İstihbarat Servisi bulunmaktadır. Ayrıca, İçişleri Bakanlığına bağlı olarak Singapur Polis Gücü birimi de faaliyet göstermektedir (TheWorldFactbook, 2024, s. Singapur). Singapur'un önde gelen savunma şirketlerinden biri olan ST Engineering, 2023 yılında DefenseNews tarafından yayınlanan Dünya'nın en güçlü 100 savunma şirketi listesinde 45.sırada yer almaktadır (DefenseNews, 2023).

Singapur'da düzenlenen uluslararası savunma fuarlarından biri olan IMDEX Asia, Asya'nın önde gelen denizcilik ve deniz savunma etkinliği olarak dünya denizcilik sektörünün temsilcilerini bir araya getirmektedir. İlk olarak 1997 yılında gerçekleştirmiş olup, uluslararası deniz savunma fuarı olarak etkinliklerine devam etmektedir. IMDEX Asia, bölgesel ve küresel denizcilik faaliyetleri alanlarında karar vericileri bir araya getirerek, deniz savunma sektöründeki en son gelişmeleri ve yenilikleri tartışma ve sergileme imkânı sunmaktadır (IMDEX, 2024).

4.7.8. Vietnam

Vietnam, oldukça köklü bir tarihe sahiptir. M.Ö. 179'da Çin'in bölgeyi işgal etmesiyle, yaklaşık 1000 yıl boyunca Çin egemenliğinde kalmıştır, daha sonra Moğol işgaline uğramış ve ardından tekrar Çin hakimiyetine girmiştir. 19. yüzyılda ticaret yoluyla Vietnam'a gelen Fransızlar, ülkeyi işgal etmiş ve Vietnam, bir batı ülkesi tarafından ilk kez işgal edilmiştir. Fransa'dan bağımsızlığını 2 Eylül 1945'te kazanmıştır. Vietnam, dünya üzerindeki az sayıdaki komünist ülkeden biridir ve resmi adı Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti'dir. Ülkenin askeri ve güvenliğinden sorumlu birimleri arasında Vietnam Halk Ordusu (PAVN), Kara Kuvvetleri, Hava Savunma Gücü, Sınır Savunma Gücü ve Vietnam Sahil Güvenliği bulunmaktadır. Vietnam, savunma sanayi ürünlerinin büyük bir kısmını uzun süre boyunca Rusya'dan tedarik etmiştir. Ancak son yıllarda savunma ithalatçıları çeşitlendirmiştir. Başlıca savunma sanayi ürünlerinde ithalatçı ülkeler arasında İsrail, Hollanda, Güney Kore, Belarus ve Amerika Birleşik Devletleri bulunmaktadır (TheWorlFactbook, 2024).

Vietnam'ın uluslararası anlaşmazlıkları şunlardır: Kamboçya ve Laos, Vietnam'ı çok çeşitli yasadışı işlerin sınır ötesine geçtiği konusunda suçlamaktadır. Vietnam'ın Güney Çin Deniz'inde yer alan Spratly ve Paracel Adaları üzerinde hak iddia etmesi, bölgedeki çözümsüz sorunlardan biri haline gelmiştir. Vietnam'ın sınırlı bir iç savunma endüstrisi bulunmaktadır. Güney Çin Denizi'ndeki hak iddiaları ve bölgedeki anlaşmazlıklar nedeniyle, Vietnam son yıllarda bölgede daha fazla savunma tedariki gerçekleştirmektedir (TheWorlFactbook, 2024).

Türkiye ve Vietnam arasındaki ilk diplomatik ilişkiler 7 Haziran 1978 tarihinde kurulmuştur. Türkiye'nin Hanoi Büyükelçiliği 1997 yılında, Vietnam'ın Ankara Büyükelçiliği ise 2005 yılında açılmıştır (T.C.HanoiBüyükelçiliği, 2017).

Vietnam’da düzenlenen uluslararası savunma fuarı, Vietnam International Defence Expo’dur. Bu fuar ilk kez 2022 yılında düzenlenmiştir. Vietnam’daki savunma kapasitesini artırmayı ve uluslararası alanda işbirliklerini güçlendirmeyi hedeflemektedir (VietnamDefenceExpo, 2024).

4.7.9. Myanmar

Myanmar’ın resmi adı Myanmar Birliği Cumhuriyeti’dir. 1800’lerin başından itibaren, İngilizlerin böl-yönet politikalarıyla 100 yılı aşkın bir süre sömürge altında kalmıştır. İngiliz sömürge idaresinin ülkeye verdiği isim Burma’dır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, İngiliz sömürgeci sona erdirme vaadiyle Myanmar’a gelen Japonlar, kısa bir süre işgal ettikten sonra tekrar İngiliz himayesine girmiştir. 4 Ocak 1948’de İngiliz sömürgeci kurtularak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Ülke, İngiliz sömürgeci çıktuktan sonra aktif ve bağımsız bir dış politika benimsemiştir. Soğuk Savaş yıllarında ve sonrasında, ülke ne Sosyalist ne de Komünist bloklara katılmamış veya bir taraf belirlememiştir, böylece bölgesel çatışmaların arasında kalmamıştır. Dünyadaki en kalabalık nüfusa sahip olan Çin ve Hindistan ile sınır komşusudur ve Çin ile Hindistan arasında sıkışmış bir konumdadır. Ülkenin nüfusunun %89’u Budist inancına sahiptir. Myanmar’da 2021 yılında askeri darbe gerçekleşmiş, ordu demokratik hükümetin devrilmesine sebep olmuştur. 2021 Myanmar Darbesi ya da 1 Şubat Myanmar Askeri Darbesi olarak da bilinmektedir. Myanmar’da askeri yönetim hala devam etmektedir. Gerçekleşen askeri darbeden bu zamana kadar, ülkede ekonomik, siyasi ve insani krizler yaşanmaya devam etmektedir (Abiç & Demirtepe, 2023, s. 230).

Diplomatik ilişkilerin temelleri 1958 yılında atılan Myanmar-Türkiye ilişkileri, Türkiye’nin Bangkok Büyükelçiliği tarafından temsil edildiği dönemde başlamıştır. Daha sonra, Myanmar’da Türk Büyükelçiliği 9 Mart 2012 tarihinde faaliyete geçmiştir. Öte yandan, Türkiye’de henüz resmi bir diplomatik temsilciliği bulunmayan Myanmar’ın, Kahire Büyükelçiliği aracılığı ile Türkiye’de diplomatik akreditasyon sağlamıştır (T.C.Dışişleri Bakanlığı, 2022).

4.7.10. Kamboçya

Kamboçya, 15. yüzyılın ortalarında Müslüman Malaylar, Hristiyan Avrupalılar ve Siyam (Tayland) ve Annam (Vietnam) tarafından topraklarını işgal etmeye başlamışlar ve Kamboçya’nın iç işlerine karışmışlardır. Bu nedenle sürekli çatışma içindeydiler. 19.

yüzyıla gelindiğinde Avrupalılar tarafından sömürgeleştirildiler. Ayrıca kısa bir süre Japon işgali altında kaldılar. 1860'ların başlarında Fransız yönetimi altına girdikten sonra, tam bağımsızlıklarını 9 Kasım 1953'te kazansalar da ülkede iç savaşlar, soykırımlar, darbeler ve işgaller yaşanmıştır (CIA, 2023).

Ülkedeki askeri ve güvenlik birimleri Kamboçya Kraliyet Silahlı Kuvvetleri (RCAF) çatısı altında faaliyet göstermektedir. Bunlar arasında Kamboçya Kraliyet Ordusu, Kmer Kraliyet Donanması ve Kamboçya Kraliyet Hava Kuvvetleri bulunmaktadır. Kraliyet Jandarması bünyesinde Deniz Güvenliği Ulusal Komitesi yer almaktadır. Ayrıca Kamboçya İçişleri Bakanlığı'na bağlı Kamboçya Ulusal Polisi de mevcuttur. Kamboçya Kraliyet Silahlı Kuvvetleri, savunma ekipmanlarını büyük ölçüde Çin ve Rusya'dan tedarik etmiştir; ancak son yıllarda tedarikçilerini çeşitlendirmiştir. Kamboçya-Tayland sınırında ve ülke genelinde yoğun mayın alanları bulunmaktadır. Bu mayınlar, geçmişte yaşanan savaşlar sırasında Vietnamlılar, komünist olmayan savaşçılar, Kızıl Kmerler ve Amerika Birleşik Devletleri Kuvvetleri tarafından döşenmiştir (CIA, 2023).

Kamboçya'nın komşularıyla çeşitli anlaşmazlıkları bulunmaktadır. Kamboçya ve Laos arasında bir baraj sorunu vardır; Laos'ta inşa edilecek olan barajın Kamboçya'daki suları etkileyeceği endişesi bulunmaktadır. Kamboçya ile Tayland arasında toprak anlaşmazlıkları yaşanmış, ancak 11 Kasım 2013'te sınır boyunca barışı koruma konusunda anlaşmaya varılmıştır. Kamboçya ile Vietnam arasındaki sorunlar arasında insan kaçakçılığı, petrol kaçakçılığı, yasadışı ağaç kesimi, narkotik ticareti ve yasa dışı göç bulunmaktadır (TheWorldFactbook, 2024, s. Cambodia). Çin ile Kamboçya ilk ortak askeri tatbikatına Aralık 2016 tarihinde gerçekleştirmiştir. 2020 yılında düzenlenen tatbikatın, sadece Kamboçya ve Çin arasındaki askeri işbirliğini derinleştirmekle kalmayıp aynı zamanda iki ülkenin askerlinin becerilerini ileri düzeye taşıyacağı vurgulanmıştır. Tatbikat boyunca katılımcılar, terörle mücadele ekipmanlarını kullanma, canlı ateş tatbikatları, mayın temizleme, insan ve arama kurtarma gibi çeşitli eğitim programları gerçekleştirmiştir (Xinhua, 2020).

Kamboçya'nın Çin'e yaklaşması nedeniyle Amerika, Kamboçya'ya karşı askeri ve mali ambargolar uygulamıştır. Kamboçya, bu ambargolara karşılık olarak envanterindeki ABD menşeli mühimmatları imha etme kararı almıştır (Yığın, 2021). Türkiye ve Kamboçya ilişkileri ise 7 Kasım 1959'da başlamıştır. Kamboçya'da Türkiye

Büyükelçiliği 1 Kasım 2013 tarihinde faaliyete başlamış olup, resmi açılış 15 Mart 2015 tarihinde gerçekleşmiştir. Kamboçya'nın Ankara Büyükelçiliği ise 28 Ekim 2020 tarihinde faaliyete geçmiş olup, resmi açılışı 27 Şubat 2022 tarihinde gerçekleşmiştir (T.C.Dışişleri Bakanlığı, 2022).

4.8. ASEAN Ülkelerinin Savunma İhracatı

SIPRI'nın ASEAN ülkelerinin son beş yıllık savunma harcamalarını incelediğimizde, hiçbir ülkenin Türkiye'nin savunma harcamalarının üzerine çıkamadığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda verilen rakamlar, ABD doları cinsinden verilmiştir.

Tablo 4.3 2018-2022 Yılları Arasında ASEAN ülkelerinin Savunma Harcamaları (Sipri, 2023).

	2018	2019	2020	2021	2022
Endonezya	7,955 milyar ABD doları	8,348 milyar ABD doları	9,719 milyar ABD doları	8,802 milyar ABD doları	8,915 milyar ABD doları
Tayland	7,033 milyar ABD doları	7,176 milyar ABD doları	7,210 milyar ABD doları	6,618 milyar ABD doları	5,907 milyar ABD doları
Malezya	3,423 milyar ABD doları	3,306 milyar ABD doları	3,509 milyar ABD doları	3,675 milyar ABD doları	3,776 milyar ABD doları
Filipinler	4,786 milyar ABD doları	4,772 milyar ABD doları	4,915 milyar ABD doları	5,546 milyar ABD doları	4,166 milyar ABD doları
Singapur	10,914 milyar ABD doları	10,789 milyar ABD doları	10,296 milyar ABD doları	11,054 milyar ABD doları	11,367 milyar ABD doları
Laos	-	-	-	-	-
Kamboçya	583,34 milyon ABD doları	628,99 milyon ABD doları	641,43 milyon ABD doları	630,40 milyon ABD doları	583,43 milyon ABD doları
Brunei	371,09 milyon ABD doları	436,66 milyon ABD doları	455,88 milyon ABD doları	453,33 milyon ABD doları	436,23 milyon ABD doları
Myanmar	2,356 milyar ABD doları	2,279 milyar ABD doları	3,220 milyar ABD doları	3,019 milyar ABD doları	2,783 milyar ABD doları
Vietnam	6,016 milyar ABD doları	-	-	-	-

ASEAN ülkelerinin 2018-2022 yılları arasındaki savunma harcamaları, bölgesel güvenlik dinamiklerini anlamak için önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Bu süreçte Endonezya, Tayland, Malezya, Filipinler, Singapur, Kamboçya, Brunei ve Myanmar'ın harcamaları belirgin değişkenlikler göstermiştir, ancak Laos ve Vietnam'a ait verilere ulaşılamamıştır. Endonezya, bölgedeki en yüksek savunma harcamalarından

birine sahip olup, 2018'de 7,955 milyar ABD dolarından 2022'de 8,915 milyar ABD dolarına çıkmıştır. Tayland ise 2018'de 7,033 milyar ABD dolarından 2022'de 5,907 milyar ABD dolarına düşmüştür. Malezya'nın harcamaları ise 2018'de 3,423 milyar ABD dolarından 2022'de 3,776 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

Savunma harcamalarındaki bu değişkenlikler, ülkelerin iç ve dış güvenlik öncelikleri ile savunma diplomasisi arasındaki ilişkinin karmaşıklığını yansıtmaktadır. ASEAN ülkeleri, bölgesel istikrarı sağlama ve ulusal güvenliklerini koruma amacıyla harcamalarını belirlemektedir. Bu süreçte, ülkelerin stratejik politikaları, bölgesel işbirliği ve güven artırıcı önlemler üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Örneğin, Singapur'un sürekli yüksek savunma harcamaları, küçük boyutlarına rağmen bölgesel liderlik rolünü pekiştirmek ve askeri kapasitesini sürdürmek amacını taşımaktadır. Singapur'un yüksek savunma harcamaları, askeri kapasitesini sürdürme amacını taşıırken, aynı zamanda teknoloji ve eğitimdeki üstünlüğü ile de bölgesel bir yumuşak güç merkezi olma çabasını yansıtmaktadır. Diğer yandan, Kamboçya ve Brunei gibi daha küçük ekonomilere sahip ülkelerin savunma harcamalarındaki istikrarlı artışlar, iç siyasi istikrarın korunması ve bölgesel denge üzerinde olumlu etkiler yapma çabalarını yansıtabilir. Sonuç olarak, ASEAN ülkelerinin savunma harcamaları hem ulusal güvenlik ihtiyaçlarına yanıt verme hem de bölgesel güvenliği artırma amacı gütmektedir. Bu harcamaların şekillendirdiği savunma diplomasisi, bölgedeki politik etkileşimlerde ve güvenlik yönetiminde kritik bir role sahiptir. Laos ve Vietnam verilerine ulaşılmamış olmakla birlikte, en az savunma harcamaları yapan ülkeler Kamboçya ve Brunei'dir (Sipri, 2023).

Tablo 4.4 ASEAN ülkelerinin toplam harcamaları içerisinde savunma sanayi yüzdesi (Sipri, 2023).

	2018	2019	2020	2021	2022
Endonezya	%4,32	%4,45	%4,77	%4,07	%4,11
Tayland	%6,44	%6,22	%5,65	%4,69	%4,58
Malezya	%4,21	%3,79	%3,96	%4,15	%4,28
Filipinler	%5,68	%5,22	%4,92	%5,25	%3,86
Singapur	%20,03	%19,77	%11,89	%14,59	%16,91
Laos	-	-	-	-	-
Kamboçya	%9,58	%9,22	%8,77	%8,13	%7,66
Brunei	%8,20	%9,49	%10,95	%10,17	%9,16
Myanmar	%11,22	%10,81	%13,81	%15,46	%14,24
Vietnam	%8,82	-	-	-	-

Bu tablo, ASEAN hükümetlerinin toplam harcamaları içinde savunma sanayi harcamalarının yüzde olarak gösterilmesini sağlamaktadır. Tabloyu yorumlarken, ülkelerin ASEAN içindeki büyüklükleri ve savunma diplomasisinde uyguladıkları faaliyetler göz önünde bulundurulmalıdır. ASEAN ülkelerinin toplam harcamaları içinde savunma harcamalarının yüzdesini gösteren 2018-2022 dönemi verileri, bölgenin güvenlik ve savunma politikalarındaki öncelikleri ve değişimleri anlamak açısından önemli bilgiler sunmaktadır. Her ülkenin harcamalarındaki oranlar, savunma bütçelerinin ekonomi üzerindeki etkisini ve hükümetlerin güvenlik harcamalarına verdikleri önemi yansıtmaktadır. Endonezya'nın savunma harcamalarının GSYİH içindeki payı 2018'de %4,32 iken, 2022'de %4,11'e düşmüştür. Bu, savunma harcamalarının nispeten istikrarlı kaldığını ancak genel ekonominin büyümesiyle birlikte oranının hafifçe azaldığını göstermektedir. Tayland'ın savunma harcamaları 2018'de %6,44'ten 2022'de %4,58'e düşmüştür. Bu dikkate değer azalma, Tayland'ın savunma bütçesini azaltma veya ekonomik büyümenin savunma harcamaları oranını düşürme yönündeki stratejisini yansıtabilir. Malezya'nın savunma harcamalarının GSYİH'ye oranı 2018'de %4,21'den 2022'de %4,28'e hafif bir artış göstermiştir. Bu, Malezya'nın savunma harcamalarına olan istikrarlı bağlılığını göstermektedir. Filipinler'de savunma harcamalarının GSYİH'ye oranı 2018'de %5,68 iken, 2022'de %3,86'ya düşmüştür. Bu önemli azalma, hükümetin bütçe önceliklerinde değişiklikler yapmış olabileceğini veya ekonominin büyüme oranının savunma harcamalarından daha yüksek olduğunu gösterebilir. Singapur, 2018'de %20,03 olan savunma harcamalarının GSYİH'ye oranını 2022'de %16,91'e düşürmüştür. Bu yüksek oranlar, Singapur'un savunma konusundaki ciddi taahhüdünü ve bölgesel güvenlikteki stratejik önemini göstermektedir. Kamboçya'nın savunma harcamaları 2018'de %9,58 iken, 2022'de %7,66'ya düşmüştür. Bu azalma, ülkenin savunma bütçesinde ya da ekonomisindeki değişikliklerin bir göstergesi olabilir. Brunei, 2018'de %8,20 olan savunma harcamalarının GSYİH'ye oranını 2022'de %9,16'ya çıkarmıştır. Bu artış, Brunei'nin savunma harcamalarına verdiği önemi koruduğunu ve hatta artırdığını göstermektedir. Myanmar'ın savunma harcamaları 2018'de %11,22 iken, 2022'de %14,24'e yükselmiştir. Bu önemli artış, ülkedeki siyasi ve güvenlik durumunun yansımaları olabilir ve savunma harcamalarına daha fazla kaynak ayrıldığını göstermektedir. Vietnam'ın 2018'de %8,82 olan savunma harcamaları, diğer yıllarda verilere ulaşılmadığı için değerlendirilememektedir. Laos'un ise bu yıllara ait verileri mevcut değildir. Genel olarak, ASEAN ülkelerinin savunma harcamaları, her ülkenin güvenlik politikaları, ekonomik durumu ve stratejik öncelikleriyle uyumlu bir şekilde

değişim göstermektedir. Bu oranlar, savunma diplomasisinin ve stratejik güvenlik planlamasının ekonomik bileşenlerle nasıl dengelendiğini anlamak açısından önemli bir gösterge sunmaktadır. Singapur, ASEAN ülkeleri arasında, hükümet harcamaları içinde savunma harcamalarının yüzdesi en yüksek olan ülkedir (Sipri, 2023).

Güneydoğu Asya bölgesinin 2018-2022 yılları arasındaki askeri harcamalarına dair veriler, bölgenin savunma politikalarındaki eğilimleri ve stratejik öncelikleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Aşağıdaki tablo, 2018-2022 yılları arasındaki askeri harcamaların milyar ABD doları cinsinden yıllık dağılımını göstermektedir:

Tablo 4.5 2018-2022 Yılları Arasında Güneydoğu Asya Bölgesinin Askeri Harcamaları (Sipri, 2023).

	2018	2019	2020	2021	2022
Güney Doğu Asya	43,5	44,2	46,6	46,5	44,6

Tabloya bakarak, 2018-2020 döneminde askeri harcamalarda istikrarlı bir artış gözlemlenmektedir. 2021 yılında askeri harcamalar 46,5 milyar ABD doları ile bir önceki yıla göre hafif bir düşüş göstermiştir, ancak bu rakam hala 2018 ve 2019 yıllarının üzerindedir. 2022 yılında ise askeri harcamalar 44,6 milyar ABD dolarına düşerek, 2019 seviyesine yakın bir değere gerilemiştir. 2018-2020 dönemlerinde gözlemlenen artış eğilimi, bölgenin güvenlik endişeleri, bölgesel anlaşmazlıklar ve modernizasyon programlarına yapılan yatırımlar ile ilişkilendirilebilir. Güneydoğu Asya'daki jeopolitik dinamikler, özellikle Güney Çin Denizi'ndeki gerilimler, bu dönemde savunma harcamalarının artmasına neden olduğu savunulabilir. Buna karşılık, 2021 ve 2022 yıllarında yaşanan düşüşler, Kovid-19 pandemisinin ekonomik etkileri ve bütçe kısıtlamaları ile açıklanabilir. Pandemi nedeniyle birçok ülke, sağlık ve ekonomik kurtarma programlarına öncelik vererek savunma bütçelerinde kesintiye gitmiş olmaları nedenleri arasında söylenebilir. Bölgedeki askeri harcamaların değişimi, ASEAN ülkelerinin stratejik önceliklerini ve savunma politikalarını yansıtmaktadır. Özellikle Singapur, Endonezya ve Vietnam gibi ülkeler, askeri kapasite ve modernizasyon programlarına önemli yatırımlar yapmaktadırlar (Sipri, 2023).

Dünyadaki 145 ülke arasında her yıl yapılan askeri güç analizi sonuçlarının son üç yılındaki Türkiye ve Endonezya'nın sıralamalarına bakacak olursak, 2022 yılında Türkiye 13.sırada yer alırken, Endonezya 15. sırada yer almıştır. 2023 yılında Türkiye 11.sıraya yükselirken, Endonezya 13. sıraya yükselmiştir. Son olarak, 2024 yılı analizine

baktığımızda ise Türkiye 8. sıraya yükselirken, Endonezya 13. sıradaki yerini korumuştur (GlobalFirepower, 2024).

4.9. Türkiye-Endonezya Arasındaki Diplomatik İlişkiler ve ASEAN

Endonezya ve Türkiye, ASEAN, BM, G-20, MIKTA, İİT, D-8 gibi birlikler aracılığıyla ikili veya çok taraflı ilişkilerini sürdürmektedir. Endonezya ve Türkiye'nin kronolojik olarak ikili ilişkileri şu şekildedir; 14 Eylül 1958 tarihinde Ticaret Anlaşması imzalanmıştır, 18 Ağustos 1973 tarihinde Kültürel Anlaşması imzalanmıştır, 12 Mart 1982 tarihinde İnşaat Hizmetlerinde İşbirliği Mutabakat Zaptı imzalanmıştır, 18 Aralık 1982 tarihinde Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır, 15 Ocak 1985 tarihinde Ekonomik ve Teknik İşbirliği Ortak Komisyonun İlk Oturumunun Kabul Edilen Tutanakları, 27 Ocak 1988 tarihinde Ekonomik ve Teknik İşbirliği Ortak Komisyonunun İkinci Oturumunun Kabul Edilen Tutanakları, 18 Şubat 1993 tarihinde Tarifeli Hava Taşımacılığı ile İlgili Hava Taşımacılığı Sözleşmesi imzalanmıştır, aynı tarihte Türkiye Ticaret Odaları ve Borsalar Birliği ile Endonezya Ticaret ve Sanayi Odası arasında Mutabakat Zaptı, imzalanmıştır, 6 Ekim 1993 tarihinde Turizm Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı imzalanmıştır, 12 Ocak 1995 tarihinde İş Konseyinin Kurulmasına İlişkin Anlaşma imzalanmıştır, 30 Mayıs 1995 tarihinde Tarımsal İşbirliği Mutabakat Zaptı imzalanmış ve Protokolü gerçekleşmiştir, 25 Şubat 1997 tarihinde Yatırım Anlaşması ve Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması imzalanmıştır, 17 Haziran 2005 tarihinde gerçekleştirilen işbirlikleri ise; Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Beşinci Oturumunun Mutabık Kalınan Tutanağı, Endonezya Cumhuriyeti Batam Sınai Kalkınma Kurumu ile Türkiye'deki Ege Serbest Bölgesi Geliştirme ve İşletme Şirketi arasında Mutabakat Zaptı, Pulların Ortak İhracına İlişkin Protokol, Endonezya Cumhuriyeti Teknoloji Değerlendirme ve Uygulama Ajansı (BPPT) ile Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) arasında Bilimsel ve Teknolojik İşbirliği Mutabakat Zaptı, Endonezya Cumhuriyeti Ulusal Standardizasyon Ajansı ile Türk Standartları Enstitüsü Arasında Teknik İşbirliği Mutabakat Zaptı, Endonezya Cumhuriyeti İhracatı Geliştirme Ulusal Ajansı (NAFED) ile Türkiye İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi (İGEME) Arasında İşbirliği Protokolü gerçekleştirmiştir, 13 Ekim 2006 tarihinde Ekonomik ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Mutabakat Tutanağı imzalanmıştır (KBRI, 2018).

2017 yılında Ankara’da bulunan Cumhurbaşkanlığı Sarayı’nda, Endonezya Cumhuriyeti’nin 7. Cumhurbaşkanı Joko Widodo ile Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın ortak basın açıklamasında, iki ülke arasında çeşitli işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Bu işbirliği anlaşmaları ticaret, yatırım, savunma, enerji ve terörle mücadele alanlarını kapsamaktadır. Ayrıca Endonezya-Türkiye Kapsamlı Ekonomik Ortaklık Anlaşması (IT-CEPA) müzakerelerinin yürütülmesi adına iki ülkenin olumlu yanıtları ile ticaretin daha fazla geliştirilmesi ön görülmüştür (TCCB, 2017).

Türkiye, ASEAN ile 2017 yılında “Sektörel Diyalog Ortaklığı” kurmuştur. ASEAN ülkelerinin toplam nüfusu yaklaşık 680 milyondan fazladır. Genç ve dinamik bir nüfusa sahip olması, birliğin gelişimi açısından büyük öneme sahiptir. 15 Kasım 2023 tarihinde, ASEAN Büyükelçisi olarak, T.C. Endonezya Büyükelçisi Prof. Dr. Talip Küçükcan, ASEAN Genel Sekreteri Sayın Dr. Kao Kim Hourn’a güven mektubunu takdim etmiştir. 17 Kasım 2023 tarihi itibarıyla, ASEAN ile Sektörel Diyalog Ortaklığı’nın elçisi olarak T.C. Endonezya Büyükelçisi Prof. Dr. Talip Küçükcan görevine devam etmektedir (ASEAN, 2024, s. 29).

4.10. Türkiye-ASEAN İhracat ve İthalat Rakamları

2023 yılında Türkiye’nin ASEAN ülkeleri ile gerçekleştirdiği ihracat ve ithalat rakamlarını incelediğimizde (verilen değerler ABD dolar cinsindedir);

Tablo 4.6 2023 yılında Türkiye’nin ASEAN ülkeleri ile gerçekleştirdiği ihracat rakamları (TUİK, 2024).

Ülkeler	2023 (ABD dolar)
Endonezya	409,820
Tayland	280,821
Malezya	489,925
Singapur	755,093
Filipinler	208,807
Brunei	3,777
Vietnam	425,917
Laos	5,637
Myanmar	13,089
Kamboçya	25,704

Tablo 4.7 2023 yılında Türkiye'nin ASEAN ülkeleri ile ithalat rakamları (TÜİK, 2024).

Ülkeler	2023 (ABD dolar)
Endonezya	1,887,958
Tayland	2,129,443
Malezya	4,136,724
Singapur	406,062
Filipinler	304,380
Brunei	122
Vietnam	2,715,506
Laos	7,896
Myanmar	203,092
Kamboçya	212,219

2023 yılında Türkiye'nin toplam ihracatı 255,440,780 ABD dolar gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin ASEAN ülkeleriyle yapmış olduğu toplam ihracat ise 2,618,590 dolardır. 2023 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı 361,764,556 ABD dolar gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin ASEAN ülkeleriyle yapmış olduğu toplam ithalat ise 12,003,402 ABD dolardır. 2023 yılında Türkiye'nin ASEAN ülkeleriyle gerçekleştirdiği ticaret hacmi dikkate alındığında, ihracat ve ithalat rakamları arasında belirgin farklılıklar göze çarpmaktadır. Türkiye'nin ASEAN ülkelerine yönelik ihracatında öne çıkan ülkeler sırasıyla Singapur (755,093 ABD doları), Malezya (489,925 ABD doları), Vietnam (425,917 ABD doları) ve Endonezya (409,820 ABD doları) olmuştur. Bu ülkeler, Türkiye'nin ASEAN bölgesine gerçekleştirdiği toplam ihracatın büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Diğer yandan, ithalat rakamlarına bakıldığında, Türkiye'nin ASEAN ülkelerinden yaptığı ithalatın en yüksek olduğu ülkeler arasında Malezya (4,136,724 ABD doları), Vietnam (2,715,506 ABD doları) ve Tayland (2,129,443 ABD doları) yer almaktadır. Bu veriler, Türkiye'nin ASEAN bölgesi ile olan ticari ilişkilerinde ithalatın ihracattan daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (TÜİK, 2024). Özellikle Malezya ve Vietnam ile olan ticaret dengesi, ithalat lehine ciddi bir fark göstermektedir. Ayrıca, Türkiye'nin Brunei ve Laos gibi ülkelerle olan ticaret hacminin oldukça düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Bu bilgiler ışığında, Türkiye'nin ASEAN bölgesiyle ticaretinde çeşitlendirilmiş bir yapının bulunduğu, ancak ticaret dengesinin ithalat lehine geliştiği söylenebilir.

4.10.1. Türkiye ve Endonezya Arasındaki Savunma Sanayi İşbirlikleri

Türkiye ve Endonezya, savunma sanayinin her iki ülke tarafından geliştirilmesi konusunda birçok işbirliği anlaşmasına varmışlardır. Endonezya'nın savunma sanayi alanında Türkiye'yi tercih etme nedenleri ve iki ülkenin çıkarları doğrultusunda, Endonezya ve Türkiye sıkı bir işbirliği içerisindedir. Ayrıca Endonezya ve Türkiye, gelecek açısından umut vaat eden projelerin gerçekleşeceği öngörülmektedir. Endonezya Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti, savunma alanında kapsamlı bir işbirliği içerisindedir.

Türkiye ve Endonezya arasındaki savunma sanayi işbirliği, 2014 tarihli ve 19 sayılı kanuna dayanarak gerçekleştirilmektedir. Bir devletin savunmasının sürdürülebilmesi ve egemenliğinin korunması hayati öneme sahiptir. Dış tehditlere karşı devletin savunma yeteneklerinin güçlendirilmesi ve egemenliğinin devam ettirilmesi mutlak bir gerekliliktir. Türkiye ve Endonezya arasında yapılan savunma sanayi işbirliği şu savunma şirketleri arasında gerçekleşmiştir: ASELSAN, PT Wellracom Megahjaya ve PT LEN arasında savunma telsiz yazılımlarının Ar-Ge ortak çalışması; FNSS ve PT PINDAD arasında ise orta tank üretimi konusunda Ar-Ge çalışmaları yapılmıştır. ASELSAN ve PT LEN askeri haberleşme ekipmanları üzerine işbirliği gerçekleştirmiştir. TUSAŞ ve PT DI havacılık ve uzay sanayisinde ortak işbirliği içerisindedir. Roketsan ve PT Republik Defensindo arasında gemisavar füze sistemlerinin ihracatı gerçekleşmiş olup, Endonezya-Türkiye arasındaki daha birçok savunma işbirlikleri aşağıda açıklanmıştır.

4.10.1.1. FNSS ve PT PINDAD

FNSS, muharebe teçhizatı üretimine odaklanarak Türkiye'nin iç ihtiyacını karşılamak üzere 1988 yılında kurulmuştur. FNSS, dünya çapında tanınan ve Türkiye'nin en önemli savunma sistemleri üreten şirketlerinden biridir. FNSS, birçok savaş aracı ve çeşitli savunma sistemlerinin tasarımını gerçekleştiren ve bu ürünler üzerinde üretim odaklı çalışan bir savunma teçhizatı sağlayıcısıdır. Kuruluşundan bu yana savunma teçhizatı ürünlerinde birçok üretim yapmış ve aynı zamanda muharebe araçları ve silah üretiminde yenilikler gerçekleştirmeye devam etmektedir. FNSS'nin dünya çapında çeşitli ülkelerde alıcıları bulunmaktadır (Fnss, 2024).

PT PINDAD, bir kara teçhizatı üreticisi olarak, Kasım 2014'te Türkiye'nin FNSS Savunma Sistemleri ile bir orta tank geliştirmek için işbirliğine başlamıştır. Bu işbirliğinin amacı, Endonezya'nın coğrafi koşullarına uygun orta tankların geliştirilmesi ve üretimi konusunda işbirliği yürütmektir. Bu işbirliği birkaç aşamadan oluşmaktadır: Birinci aşamada, iki ülke arasındaki bu işbirliğinin sonucunda ortaya çıkacak olan orta tankın tasarımının piyasaya sürülmesi sağlanacaktır; ikinci aşama, prototipleşmesinin yapılması; üçüncü aşama ise, üretim sürecidir. FNSS Türkiye'nin orta tankın geliştirilmesi ve her iki ülkenin de tankın geliştirilmesindeki iş bölümünde birbirlerine yardımcı olduğu, ayrıca tankın sertifikalandırılması ve TNI ordusunun bir parçası olmaya uygun hale getirilmesini sağlamıştır.

Kaplan Tankı, 105 mm kalibreli, 2.5km etkili atış menzili ve 10 km hedef algılama kabiliyetine sahip silahlarla donatılmıştır. Bu tanklar, hedefler sisteme girdiğinde otomatik olarak saldırabilmektedir. Kaplan Tankları, son teknolojiler ile geliştirilmiş ve muharebede ölümcül ön cephe muharip tankları için tasarlanmıştır. Bu tankın orta hafif tanklar içerisindeki avantajları, tamamen uzaktan kumandalı silah sistemleri ile donatılmış olması ve yüksek özelliklere sahip olmasıdır. Kaplan orta muharebe tankının savunma kabiliyeti, aktif koruma sistemleriyle donatılmış olup, tanka ateşlenen bir füze ya da merminin kaynağını tespit eden elektronik cihazlarla çevrilidir. Ayrıca, tanka ateşlenen bir füze ya da mermi tanka isabet etmeden önce fırlatılan mühimmatlarla imha etme yeteneğine sahiptir. Kaplan tankının azami hızı 70 km/saat olup, kumsallar, ormanlar ve zorlu arazi şartlarında dengeli ve çevik bir şekilde hareket kabiliyetine sahiptir. Endonezya'nın zorlu coğrafi koşullarında daha kolay konuşlanması ve topraklarını daha iyi koruyabilmesi adına Kaplan Tankı, bölge şartları için gereken kabiliyetleri sağlamaktadır. Bu tank, öncelikle Endonezya'nın TNI ordusu ve Türkiye'nin ordusu tarafından kullanıldıktan sonra pazarlanacaktır. Bu işbirliğini her iki ülkenin de savunma bakanları finanse etmektedir. Yaklaşık olarak bu işbirliği için 30 milyon ABD doları tutarında bir yatırımdan oluşmaktadır (Gumilang, 2016).

Bu işbirliği ile FNSS ve PT PINDAD uzmanları bir araya gelerek proje üzerinde çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu tank, Endonezya'da "Harimau" ve Türkiye'de "Kaplan" olarak adlandırılmaktadır. 2017 ve 2018 yılları arasında tankın prototiplerinin üretilmesi ve test sürüşlerinin ardından, Nisan 2019 tarihinde Endonezya Hükümeti ve PT PINDAD, 18 Harimau tankını tedarik etmek üzere bir niyet mektubu imzalamıştır. Mart 2022'de ise

FNSS, ilk 10 Harimau ünitesini yarı mamul şeklinde PT PINDAD'a teslim etmiştir ve ardından PT PINDAD bu üniteleri Endonezya'daki tesislerinde tamamlamıştır. Kaplan orta muharebe tankının geliştirilmesi, teknolojik üstünlük ve hareket kabiliyeti sayesinde Endonezya'nın savunma gücünü artırmakla kalmayıp, Endonezya'nın savunma lojistiği güvenliğini de sağlamaktadır. Ayrıca, Endonezya'nın Bandung şehrinde bulunan PT PINDAD tesisinde FNSS'in yardımıyla sekiz ünite daha üretilmiştir.

Endonezyalı savunma şirketi PT PINDAD ve Türkiye'nin savunma şirketi FNSS'nin ortak ürettiği KAPLAN MT tankının testleri başarıyla tamamlanmıştır (Janes, 2024). PT PINDAD ve FNSS'nin işbirliği sonucunda Endonezya savunma sanayisi, tankların tasarımı ve prototiplerinde yeni bilgiler ve teknolojilerde ustalık kazanmış. Bu işbirliği, Endonezya'nın bağımsız savunma sanayisine yeni bir vizyon kazandırmıştır. Endonezya, oldukça eski teknolojiye sahip olduğu tanklarının bu işbirliği sayesinde tank teknolojisinde seviye atlatmıştır. Orta tank üretiminde PT PINDAD, yapmış olduğu tasarım ve prototipler sayesinde TNI'nin tank ihtiyacına uygun muharebe tankları üretme bilgisi ve teknolojisine Türkiye ile yaptığı bu işbirlikleri vasıtasıyla sahip olmuştur. Endonezya'nın yeni nesil tank üretme kabiliyeti, TNI tarafından kullanılan tankların kalitesi ve bu tankların lojistik güvenliğinin garanti altına alınması, Endonezya'nın yerli savunma sanayisi tarafından sağlanmaktadır. Böylece, dış tedarikçilere bağlı olmadığı gibi, lojistik hizmetlerin akışını kesebilecek tedarikçilere de bağımlı değildir. Tank üretimindeki savunma sanayi lojistiğinde tedarik akışına ambargo konulması gibi dış tehdit unsurlarına maruz kalması bu alanda sona ermiştir.

2017 yılında, Endonezya hükümeti ve Türkiye hükümeti arasında namlulu silah ve mühimmat üretimi alanında bir işbirliği yapılmıştır. Bu işbirliği, PT PINDAD ile Türkiye'deki Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKE) arasında anlaşmaya dayanmaktadır. İşbirliği kapsamında üretilen mühimmatlar, orta kalibrelerde 20 mm, 30 mm ve 40 mm; büyük kalibrelerde ise 90 mm, 105 mm, 120 mm ve 155 mm mühimmatlarını içermektedir. Bu işbirliği ile Endonezya'nın silahlı kuvvetlerinin mühimmat ve silah ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır (Luerdi, 2019, s. 16).

4.10.1.2. ASELSAN ve PT LEN

ASELSAN, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve milli tesislerin haberleşme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1975 yılında kurulmuştur. ASELSAN, TSK'ya bağlı

bir ortak girişim şirkettir. Kurulduğu yıldan itibaren, TSK'nın tanklarına telsizler monte ederek ürünlerini başarılı bir şekilde geliştirmiştir. ASELSAN, şu anda yerel firmalar ile işbirlikleri gerçekleştirerek ve yatırımlar sağlayarak uluslararası pazarda çeşitli işbirlikleri ve ortaklıklar kurmaktadır. 2013 yılında ASELSAN ve PT LEN arasında taktik telsizlerin teknoloji transferi için sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşmeyle birlikte ASELSAN'ın geliştirmiş olduğu yazılım tabanlı taktik telsizlerin, Endonezya'nın hava, kara ve deniz kuvvetleri tarafından kullanılması hedeflenmiştir. Teknoloji transferi programı kapsamında, ASELSAN Endonezya'da bulunan PT LEN şirketiyle birlikte taktik telsizlerin ortak üretimini gerçekleştirmiş ve bu telsizleri Endonezya Silahlı Kuvvetleri'nin kullanımına sunmuştur (Aselsan, 2013).

2016'da gerçekleşen Indo Defence Expo & Forum'da, PT LEN ve ASELSAN arasında telekomünikasyon sistemlerinin teknoloji transferi konusunda işbirliği yapılmış ve Subang'da bir ASELSAN Teknopark üretim tesisi kurma planları içeren bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Bu işbirliği, Endonezya'nın savunma sanayi alanında stratejik işbirliğini geliştirdiğini ve çok sayıda ortak üretim yapacağını göstermektedir (PT.Len, 2016). 6 Temmuz 2017 tarihinde PT LEN ve ASELSAN arasında askeri haberleşme ekipmanlarının ortak üretimi çerçevesinde bir işbirliği yapılmıştır. Bu işbirliğinin kapsamındaki ürün grubu, yazılım tabanlı radyo teknolojilerine sahip olan HF ve V/UHF gibi askeri haberleşme ekipmanlarının üretimlerini içermektedir. PT LEN Genel Müdürü ve ASELSAN CEO'su tarafından imzalan işbirliği, Endonezya'nın Ticaret Bakanı ile Türk Hükümeti temsilcilerinin huzurunda gerçekleştirilmiştir. Bu işbirliği sayesinde telekomünikasyon ekipmanlarının üretimi gerçekleşmiş ve iletişim ekipmanları, Endonezya'nın Kalimantan'daki RI-Malezya sınırına, Endonezya Cumhuriyeti'nin egemenliğini korumak amacıyla 36 sınır noktasına 40 telsiz yerleştirilmiştir (PT.Len, 2017).

Endonezya'nın PT LEN şirketi ile Türkiye'nin önde gelen ASELSAN şirketi arasında yapılan savunma alanındaki ikili işbirlikleri, her iki ülkenin de güç ve savunma ihtiyaçlarını ortaklaşa karşılamak amacıyla bilişim-haberleşme araçları ve sistemleri geliştirmeyi kapsamaktadır. Bu işbirlikleri, egemen toprakların güvenliğini korumak amacıyla sınır bölgelerinde bulunan askerlerin iletişim ekipmanlarının kapasitesini artırmayı amaçlamıştır. Endonezya ile Türkiye arasındaki ikili ilişkileri güçlendirmek ve

iki ülke arasında modern iletişim teknolojilerinin kullanımı ve üretim kabiliyetlerini artırmak amacıyla daha fazla uzun vadeli işbirliği gerçekleştirilebilir.

Ekim 2020’de ASELSAN ve Endonezya arasında Deniz Silah Sistemi kategorisinde yer alan SMASH 30 mm, diğer bir adıyla ASELSAN Muhafız (uzaktan kumandalı silah istasyonu) için bir sözleşme imzalanmıştır. SMASH 30 mm silah sisteminin etkili bir şekilde kullanımı için Endonezyalı yetkililere Türkiye’de eğitim verilmiş ve ardından 2023 yılında Endonezya’nın Petong Adası yakınlarında ASELSAN’ın ürettiği uzaktan kumandalı top sistemi (SMASH 30 mm) test edilmiş ve başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Endonezya’nın 4 Savaş gemisine entegre edilen SMASH 30 mm top sistemleri artık Endonezya’nın deniz güvenliğinde önemli bir rol oynayacaktır (Yığıtoğlu, 2023).

2020 yılında ASELSAN tarafından üretilen ZOKA’nın, Endonezya’ya ihracatı gerçekleşmiştir. Ayrıca Endonezya, polis teşkilatı içinde Türk yapımı olan CANİK silahlarını envanterinde bulundurmaktadır (C4Defence, 2023). İki ülke arasındaki bu savunma sanayi işbirlikleri, Endonezya’nın TNI ordusunun ürün kapasitesi ve kabiliyetinin arttığı işaret etmektedir.

4.10.1.3. TUSAŞ ve PT. DI

TUSAŞ, havacılık ve uzay alanında faaliyet gösteren bir savunma sanayi şirketi olarak 1973 yılında kurulmuştur. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı bir şirket olarak Türkiye’nin diğer ülkelere olan teknoloji bağımlılığını azaltma amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. TUSAŞ, bugün havacılık ve hava savunma sistemlerinin tasarımlarını geliştirme ve modernizasyonunda önemli bir konumda bulunmaktadır. Türkiye’deki teknolojik gelişimin merkezinde yer almaktadır. Şirketin ürün yelpazesi arasında sabit kanatlı uçaklar, döner kanatlı uçaklar, uydular ve insansız hava araçları bulunmaktadır.

2017 yılında düzenlenen IDEF fuarında PT DI ile TUSAŞ arasında hava araçları geliştirme, üretime ve pazarlama alanlarında ortak çalışmaların geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede, 6 Temmuz 2017 tarihinde PT DI ve TUSAŞ arasında havacılık alanında ortak çalışmalar yürütülmek üzere “Çerçeve Antlaşması” imzalanmıştır. Bu antlaşmayla, Endonezya ve Türkiye arasında havacılık endüstrisinde işbirliğinin geliştirilmesini ve stratejik işbirliği projelerinin detaylandırılmasını

içermektedir. İki ülke arasındaki işbirliği, uçakların sertifikasyonu, pazarlama ve üretimlerinin yaygınlaştırılması, endüstriyel ve ticari anlaşmaların yürütülmesi, mühendislik ve endüstriyel geliştirme programlarının planlanması gibi alanlarda ortak çalışmayı öngörmektedir. Bu işbirliği, iki ülkenin havacılık alanındaki gelişmelere katkı sağlamasını hedeflemektedir (TUSAŞ, 2017). Bu işbirliği, insansız hava araçları üretiminin geliştirilmesi, pazarlanması ve genişletilmesiyle ilgili olarak iki taraf arasındaki görüşmeler sonucunda Güneydoğu Asya bölgesinin güvenliğine odaklanıldığını ve bu alanda Endonezya Hükümeti ile savunma diplomasinin yürütüldüğü görülmektedir. Bununla birlikte, yapılan bu savunma diplomasinin Türkiye'nin yumuşak gücünü Endonezya ile Güneydoğu Asya bölgesinde sürdürdüğünü görmekteyiz.

TUSAŞ ile Endonezya arasındaki 2022 yılındaki işbirliği, "Turkish Aerospace Indonesia" olarak da bilinen "PT Turkish Aerospace Indonesia" adı altında Endonezya'nın Batı Cava bölgesinde yer alan Bandung şehrinde faaliyet göstermektedir. Burada, yönetim ofisi ve mühendislik tasarım merkezi olmak üzere iki ayrı binada çalışmalarını sürdürmektedir. Endonezya Türk Havacılık ve Uzay Sanayii, üç ana faaliyet alanında iş yapmaktadır. Bu alanlar; toptan ve yedek parça ticareti, uçaklar için tasarım, mühendislik desteği ve Ar-Ge faaliyetleridir. Bu kapsamda, helikopterler, uçaklar, İHA'lar ve Uzay sistemleri gibi Türk Havacılık ve Uzay ürünlerinin toptan ve yedek parça satışları, uçak tasarımı için Türk Havacılık ve Uzay sistemlerinin tasarımı ve mühendisliği, Türkiye ve Endonezya başta olmak üzere tüm dünyada havacılığı destekleyen Ar-Ge çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Endonezya ve Türkiye arasındaki bu savunma işbirliği, havacılık ve uzay sanayisi alanında en son teknolojilerle kaliteli ve rekabetçi ürünlerin/hizmetlerin üretilmesini ve küresel bir güç haline gelerek her iki ülkenin de geleceğini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Ayrıca, Endonezya'da bulunan Telkom Üniversitesi, bilgi teknolojilerine dayalı teknoloji, bilim ve sanatın geliştirilmesinde aktif rol oynamakta ve araştırmacı, girişimci bir üniversite vizyonuyla hareket ederek PT Turkish Aerospace Indonesia ile 28 Ağustos 2023 tarihinde ikili işbirliği gerçekleştirmiş olup, Endonezya'nın havacılık ve uzay sistemlerinin tasarımlarını, teknolojilerini, entegrasyonunu ve modernizasyonunun gelişimini hızlandırmak amacıyla Türk Havacılık ve Uzay Sanayisi ile işbirliği içerisindedir (PT.Tai, 2023). 2023 yılında Endonezya Savunma Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre, Endonezya Ulusal Ordusu'nu güçlendirmek amacıyla TUSAŞ tarafından üretilen ANKA

model SİHA'dan 12 adet aldığı bildirilmiş ve bunların toplam değerinin 300 milyon dolar olduğu belirtilmiştir. 12 adet SİHA'nın teslimat tarihinin ise 2025 olacağı ve bunların Endonezya Ulusal Ordusu'na bağlı hava, kara ve deniz kuvvetleri envanterinde kullanılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, çeşitli askeri eğitim programları, teknoloji transferleri, yer destek-test ekipmanları ve Endonezya Ulusal Ordusu'na lojistik destek sağlanacağı belirtilmiştir (T.C.İletişimBakanlığı, 2023). 2024 yılına girildiğinde, Endonezya'nın Hava Kuvvetleri (TNI-AU), filosuna TUSAŞ tarafından üretilen Anka orta irtifa, uzun süre havada kalışlı iki İHA ekleyeceğini bildirmiştir. 2024 Şubat ayında, Endonezya'nın Devlete ait medya kuruluşundan duyurulan bilgiye göre, bu iki İHA'nın Kuzey Kalimantan'da bulunan Anang Busra Hava Üssüne ve Doğu Java'da bulunan Abdul Rachman Saleh Hava Üssüne konuşlandırılacağı açıklanmıştır (Eygün, 2024). Endonezya ve Türkiye arasında yapılan stratejik işbirliklerinin her iki taraf açısından kazan-kazan ilkesinin uygulandığını ve yürütülen bu işbirliklerinin devam etmesinin iki ülkenin de havacılık ve uzay endüstrisinde birbirlerine fayda sağlayacakları öngörülmektedir.

4.10.1.4. ROKETSAN ve PT Republik Defensindo

Ocak 2024'te, Endonezya'nın yerel savunma şirketi olan PT Republik Defensindo, ROKETSAN tarafından geliştirilen gemisavar ATMACA füzelerinden 45 adet tedarik için bir sözleşme imzalamıştır. Bu sözleşme, toplamda 45 adet füze mermisi ile bunlara ait fırlatma üniteleri ve kullanıcı terminalerini kapsamaktadır. Her bir ATMACA mermisi 750 kg ağırlığındadır ve 1,4 metre kanat açıklığına sahiptir. Ayrıca, 5,2 metrelik füze gövdesine ve 220 kg'lık yüksek patlayıcı bir harp başlığına sahiptir ve 220 km'den fazla mesafelerdeki hedeflere ulaşabilir. ATMACA, Türkiye'nin ilk yerli gemisavar güdümlü füzesidir. Bu sözleşme ile Endonezya Deniz Kuvvetleri'nin Türk yapımı güdümlü silah olan ATMACA füzelerinin ilk ihracatını gerçekleştirecek ülkenin Endonezya olması, bölgedeki ihracat potansiyelini artırmıştır (Janes, 2024).

4.10.2. Türkiye-Endonezya Savunma Sanayi Anlaşmalarının Türkiye'nin Savunma Sanayi İhracatına Etkileri

2017-2023 yılları arasındaki Türkiye-Endonezya savunma sanayi anlaşmaları temel alınarak, Türkiye'nin aynı yıllar arasındaki savunma sanayi ihracat dengesi incelenmiştir. Türkiye ve Endonezya arasındaki savunma sanayi işbirliklerinin 2017 yılı itibarıyla belirgin bir ivme kazandığı gözlemlenmiştir. Bu durum, iki ülke arasındaki

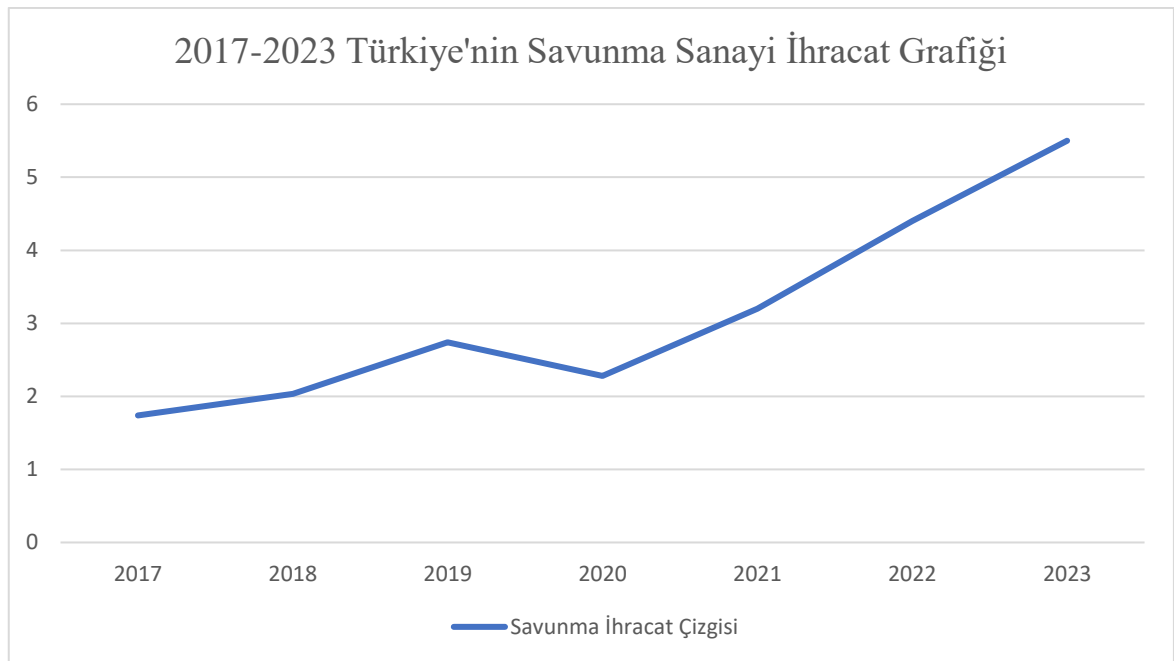
stratejik ortaklığın derinleşmesine ve Türkiye'nin savunma sanayi ihracatında kayda değer bir artışa yol açmıştır.

Bu çalışmada, 2017-2023 yılları arasında Türkiye'nin savunma sanayi ihracat rakamları detaylı olarak incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda, yıllara göre Türkiye'nin savunma ihracat verileri sunulmuş olup, Türkiye'nin savunma sanayisindeki büyüme trendi ve Endonezya ile yapılan anlaşmaların bu trende olan etkisi analiz edilmiştir. Verilen ihracat rakamları ABD doları cinsinden ifade edilmiştir. Analizin ayrıntılı incelenmesi için grafik olarak da gösterilmiştir.

Tablo 4.8 2017-2023 Türkiye'nin savunma sanayi ihracatı

2017	1 milyar 739 milyon ABD doları
2018	2 milyar 35 milyon ABD doları
2019	2 milyar 740 milyon ABD doları
2020	2 milyar 279 milyon ABD doları
2021	3 milyar 200 milyon ABD doları
2022	4 milyar 364 milyon ABD doları
2023	5 milyar 500 milyon ABD doları

Şekil 4.6 2017-2023 Türkiye'nin savunma sanayi ihracat grafiği

Türkiye'nin savunma sanayi ihracat rakamları, 2017-2023 yılları arasında önemli bir artış göstermiştir. 2017 yılında 1 milyar 739 milyon ABD doları olan ihracat (Mevka, 2019, s. 25), 2018'de 2 milyar 35 milyon ABD dolarına, 2019'da ise 2 milyar 740 milyon ABD dolarına yükselmiştir. 2020 yılında ihracat rakamı 2 milyar 279 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiş (Yıldırım, 2021), ancak bu düşüğe rağmen 2021 yılında 3 milyar 200 milyon ABD doları ile yeniden artış trendine girmiştir (Bürçeler, 2024). 2022 yılında bu artış daha da hızlanarak 4 milyar 364 milyon ABD dolarına ulaşmış ve 2023 yılında 5 milyar 500 milyon ABD doları ile zirveye çıkmıştır (Yıldırım, 2024). 2020 yılındaki ihracat düşüşü, büyük ölçüde Kovid-19 pandemisinin küresel tedarik zincirlerinde ve ekonomik faaliyetlerde neden olduğu aksaklıklardan kaynaklanmıştır. Bu veriler, Türkiye'nin savunma sanayisinde uluslararası pazarda giderek daha önemli bir aktör haline geldiğini ve ihracat kapasitesini sürekli olarak artırdığını göstermektedir. Ayrıca, bu büyüme trendi, savunma sanayinin ülke ekonomisine katkısını ve sektördeki teknolojik ilerlemeleri de ortaya koymaktadır.

4.11. ASEAN ve RCEP

Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık (RCEP), ASEAN tarafından 2005 yılında başlatılan görüşmeler sonucunda oluşturulmuştur. EAFTA ve CEPEA'nın zaman zaman çıkmaza girmesi nedeniyle, 2011 yılında ASEAN Zirvesi'nde RCEP alternatif olarak önerilmiş ve nihayetinde 15 Kasım 2021 tarihinde APEC Zirvesi sırasında tamamlanmıştır. Bu anlaşma, 1 birlik ve 5 ülkeden oluşan dünyanın en büyük ticaret bloğunu imzalanmıştır. Anlaşmaya dahil olan ülkeler şunlardır: Çin, Güney Kore, Japonya, Yeni Zelanda, Avustralya, ASEAN ülkeleri (Endonezya, Tayland, Filipinler, Malezya, Laos, Bruney, Kamboçya, Vietnam, Singapur, Myanmar). RCEP, dünyanın en büyük bölgesel serbest ticaret anlaşmasıdır. RCEP müzakerelerini öneren ve yürüten ASEAN birliğidir. RCEP, üye ülkelere daha geniş pazarlara erişim sağlama, ticaret dengelerini artırma ve bu ticaret anlaşmasının uygulanmasıyla oluşturulan ek çıktılar ve istihdam ile birlikte ekonomiyi restore etme amacı gütmektedir. Bu nedenle, RCEP dünyanın en büyük ticaret anlaşmalarından biri olarak dikkat çekmektedir (Novith & Purwana, 2023, s. 261). Doğu Asya'nın iç pazarlarının açılmasında, küresel ticaret içerisinde ticaret ve yatırımlar için büyük kaynakları harekete geçirerek serbest bıraktığı bilinmektedir. RCEP, yalnızca Doğu Asya'ya fayda sağlamakla kalmayıp, küresel bir etkiye de sahip olacağı savunulmaktadır. RCEP, altı ASEAN üye devletlerinin (Bruney,

Lao PDR, Vietnam, Tayland, Kamboçya ve Singapur) yanı sıra Çin, Yeni Zelanda, Avustralya ve Japonya'nın da onaylamasıyla 1 Ocak 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. RCEP, ASEAN ve Doğu Asya'nın Kovid-19 sonrası olumsuz etkileri, Rusya-Ukrayna savaşı kaynaklı küresel belirsizliklerin yönetimi ve ABD-Çin ticaret savaşı nedeniyle ortaya çıkan küresel belirsizlikler göz önüne alındığında, küresel ticaret ve bölgeselciliğin kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir. RCEP çerçevesinde kritik öneme sahip olan unsurlar şunlardır: Çin-Japonya ve Güney Kore'nin ilk serbest ticaret bölge anlaşmasıdır. 15 üye ülke için üretimde ve hizmette hızlandırıcı ve geliştirici etkisi olacak tek bir menşe kuralları (RoO) çerçevesinde gerçekleşecek olup, ASEAN merkezliği kavramı sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme için kritik öneme sahiptir (Kimura, Urata, Thangavelu, & Narjoko, 2022, s. 2-3). RCEP, bölgesel bir ticaret bloğu olarak Doğu Asya'nın ekonomisine etkileri ve ABD-Çin ticaret savaşının ayrıca Kovid-19 pandemisinin olumsuz etkilerini hafifletme potansiyeline sahip bir bölgesel ticaret bloğu olarak öne çıkmaktadır. RCEP, küresel ticaret ve yatırımlar için bir itici güç sağlamakla kalmayıp aynı zamanda Doğu Asya'daki yerel ve bölgesel faaliyetler açık bölgeselciliğe, küresel ticarete ve yatırımlara kaydırmaktadır. Yaklaşık olarak 2,2 milyar birleşik bir nüfusa sahip olan bölge, dünya nüfusunun yaklaşık %30'unu oluşturmaktadır. Küresel ticaretin yaklaşık %28'ini temsil ederek dünyanın en büyük bölgesel ticaret bloğudur. RCEP, bölgeselcilik açısından önemli bir rol oynamakla birlikte küresel ticaret ve yatırım konularında ivme kazanmaktadır. Özellikle, RCEP bölgesel entegrasyonu dört temel unsura dayanmaktadır: kurallara dayalı ticaret ve yatırımlar, pazara kolay erişim, ekonomik işbirlikleri ve ASEAN merkezliği. Bu unsurlar, Doğu Asya ve ASEAN'ı Kovid-19 salgınının neden olduğu içe dönük politikalardan kurtulmayı ve büyük bir toparlanmayı, aynı zamanda bölgeyi kapsayıcı ve sürdürülebilir bir şekilde büyütme amaçlamaktadır. RCEP ayrıca e-ticaret faaliyetleri, finansal faaliyetler, profesyonel telekomünikasyon hizmetleri gibi kilit hizmet alanlarında hizmetlerin serbestleştirilmesine yönelik bölgesel dönüşüm için önemli unsurlara da sahiptir. ASEAN içindeki az gelişmiş ülkelerden olan Myanmar, Kamboçya ve Lao PDR, RCEP'ten ekonomik ve ticari anlamda olumlu kazanımlar elde etmektedir (Thangavelu, Urata, & Narjoko, 2021, s. 2). RCEP imzalanmadan önce, ASEAN halihazırda bu ülkeler ile daha önce serbest ticaret anlaşmaları bulunmaktadır.

Tablo 4.9 ASEAN’ın diğer Asya ülkeleri ile yapmış olduğu serbest ticaret anlaşmaları

Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA)	Yürürlüğe Giriş Tarihi
ASEAN-Çin	2005 Ocak
ASEAN-Güney Kore	2007 Haziran
ASEAN-Japonya	2008 Aralık-2010 Temmuz
ASEAN-Yeni Zelanda	2010 Ocak-2011 Mayıs

Yapılan bu anlaşmaların ikili ve çok taraflı Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) temelli ticaret, yatırım ve bölgelerin entegrasyonunu sağlama açısından yeni bir çerçeve sunmaktadır. Ancak, RCEP bu STA’lardan farklı olarak, daha fazla ticaret ve yatırım entegrasyonu için hem yerel hem de bölgesel pazarların açılması anlamında üye ülkelere daha büyük bir avantaj sunmaktadır. ASEAN için avantajlar, yeni pazarlara erişim sağlama, bağlantı ve teknolojik yeniliklere entegrasyonun derinleşmesi ve Doğu Asya’da daha derin ekonomik işbirlikleri açısından süreklilik sağlama potansiyeline sahiptir. RCEP anlaşması kapsamında yer alan üye ülkeler için, iç ekonomilerinin kapasitesini geliştirmek ve ticari reformlara yardımcı olmak amacıyla ekonomik işbirliği desteği sunulmaktadır. Ayrıca, RCEP ASEAN ülkeleri için rekabet gücünü artıracak kilit sektörlerde ekonomik reformlar için teknik ve ekonomik işbirliği sağlayabilir (Thangavelu, Urata, & Narjoko, 2021, s. 3-4). Çin, RCEP içerisindeki en büyük tek ekonomi olması bakımından ezici bir üstünlüğe sahiptir. Çin’in RCEP içerisindeki toplam GSYİH’nın %56’sını oluşturması dikkate değerdir. ASEAN’ın RCEP’i oluşturmasındaki en temel stratejik çıkarı ise ASEAN’ı çevreleyen daha büyük ortaklar ile stratejik ilişkiler içerisinde olmaktır. ASEAN, çok taraflı kurumlar aracılığıyla daha büyük ortaklarla ilişkiler kurma stratejisi oluşturmaktadır. Bu da ASEAN’ın büyük güçlerle dengeleyici politika izlediğini göstermektedir (Jaehyon, 2021, s. 3).

Sonuç olarak, RCEP’in ekonomik entegrasyon ve işbirliğini teşvik etmesi, savunma diplomasisi açısından da stratejik fırsatlar sunmaktadır. Ekonomik ve ticari işbirliği, savunma alanındaki ortaklıkları güçlendirerek, bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunabilir. ASEAN’ın büyük güçlerle dengeleyici ilişkiler kurma stratejisi, savunma diplomasisinin de temel unsurlarından biri olarak önem kazanmaktadır.

4.12. ASEAN ve Endonezya Çerçevesinde Türkiye'nin Savunma Sanayisinin Asya'ya Açılımı

ASEAN ve Endonezya ilişkileri bağlamında savunma diplomasisine bakıldığında, öncelikle ADIC birliğinin Endonezya'nın savunma sanayisi için potansiyel stratejik faydalarının olduğunu belirtmeliyiz. ADIC'in ASEAN ülkeleri arasında askeri gücü artırdığını ve ASEAN ülkeleri arasında savunma teknolojilerinin büyümesinde itici bir güç olduğunu ifade etmeliyiz (Aurora, 2023). Türkiye'nin Savunma Sanayi alanında Asya'ya açılmasının en önemli kilit noktalarından biri, ASEAN kurucu ülkelerinden biri olan ve ASEAN içerisindeki bölgesel gücü elinde bulunduran Endonezya'dan geçmektedir. Türkiye ve Endonezya jeopolitik ve jeostratejik alanlarda benzer niteliklere sahip iki ülkedir. Uluslararası arenada, her iki ülke de “gelişmekte olan ülke” sıfatıyla tanımlanmaktadır; ancak savunma alanlarında yaptıkları atılımlarla birlikte bölgesel ve küresel sorunlarda etkili bir şekilde rol almaktadırlar. Endonezya ve Türkiye arasındaki potansiyel işbirlikleri arasında savunma sanayi ticareti her geçen dönem daha da artmaktadır.

SIPRI Araştırma Enstitüsü'nün ülkelere göre askeri harcamalar listesine bakıldığında, 2022 yılının sabit fiyatları ve döviz kurları üzerinden ABD doları cinsinden hesaplanmış rakamları kullanıldığı görülmektedir (Tablo 3.8-1 bakınız). Bu tabloya göre, Türkiye'nin Endonezya'dan daha fazla askeri harcama yaptığı görülmektedir (Sipri, 2023). Bu durumun nedenleri arasında, bölgesel tehdit algısının artması, terörizm ve komşu ülkelerdeki çatışmaların gelişimi önemli bir rol oynamaktadır. Endonezya hükümeti ile Türkiye hükümeti arasında yapılan savunma sanayi işbirliklerinin en önemli etkenlerinden biri, Türkiye'nin sahip olduğu teknolojisidir. Türkiye'nin çeşitli gelişmiş savunma sanayi şirketlerine sahip olması, iki ülke arasında ürün geliştirme projeleriyle birlikte bu alandaki potansiyel işbirliklerinin kapılarını açmaktadır. Türkiye ve Endonezya hükümetleri arasındaki savunma sanayi işbirliklerinin, savunma ürünlerinin araştırma, geliştirme, üretim, tedarik, ürünlerin birleştirilmesi için tesislerin kurulması, savunma ürünlerinin satışı, teknik konularda bilgi alışverişi ve savunma sanayi fuarlarına katılımlar gibi birçok önemli faktör bulunmaktadır. Endonezya ve Türkiye arasındaki savunma diplomasisi çerçevesinde gelişen ve uygulanan savunma işbirlikleri, Endonezya'nın savunma sanayisini iyileştirme çabaları üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Endonezya, savunma ekipmanlarının tedarikinde diğer ülkelere olan bağımlılığını azaltma hedefi doğrultusunda Türkiye ile yürüttüğü savunma sanayii işbirlikleriyle,

savunma sanayisindeki bağımsızlık çabalarını desteklemektedir. Bu işbirlikleri, Endonezya'nın savunma sanayisinde optimizasyonunun önemini artırmıştır, teknolojik üstünlüğünü ve hareket kabiliyetlerini geliştirmiştir. Örneğin, FNSS ve PT PINDAD arasında gerçekleştirilen KAPLAN Orta Tankı üretimi, Endonezya'nın savunma sanayisindeki bağımsızlık çabaları için önemli bir adımdır. Bu, Endonezya'nın Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerden kademeli olarak bağımsızlaşmasıyla birlikte, savaş tankı üretimindeki yerli kapasitesini yaklaşık olarak %70'e kadar yükseltmesiyle dikkat çekmektedir. Bu durum, Endonezya'nın gelecekte tamamen yerli kaynaklarla savaş tanklarını geliştirme ve üretme yeteneğine sahip olabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, bu savunma işbirliklerini, her iki ülke için de kazan-kazan politikasıyla başarılı bir şekilde uygulanmaktadır.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Savunma sanayisinin, ulusal güvenliğe, ekonomiye, teknolojik gelişmelere ve savunma diplomasisine doğrudan etkileri bulunmaktadır. Savunma işbirliği, günümüzde sık sık değişen stratejik bir ortam içerisinde dinamik bir yapıya sahiptir. Ayrıca her ülkenin stratejik çıkarlarına uyumlu bir şekilde bağlı kalması için savunma diplomasisi her ülke için farklı stratejiler barındırmaktadır. Günümüzde sıklıkla değişen taleplere ve tehlikelere karşı önleyici olarak savunma sanayisindeki teknolojileri modernize etmek bir zorunluluktur. Böylece savunma sanayi ürünlerinde belli bir güce sahip ülkeler, küresel rekabet içerisinde stratejik bir üstünlüğe de sahiptir. Yerli kara sanayi, hava sanayi, deniz sanayi ve siber güvenlik sistemlerinin devletin savunma sistemlerini, ulusal çıkarlarını ve toprak bütünlüğünü bağımsız bir şekilde ilerletmesindeki en temel nokta yerli savunma sanayisidir. Bir ülkenin doğal kaynakları, coğrafi özellikleri, köklü bir tarihe sahip olması ve önemli jeopolitik konum da bulunması, potansiyel risklere yol açmaktadır. Tehditleri ve saldırıları en aza indirmenin yolu savunma sanayisinin bağımsız bir şekilde ilerletilmesidir. Savunma sanayisinin diğer ülkeler üzerinde caydırıcı etkisi olmasıyla birlikte yerli ve güçlü savunma sanayisine sahip olan ülkeler için de güven sağlamaktadır. Savunma sanayisinin güçlü ve yerli olmasındaki avantajlardan bir diğeri de bölgesel özelliklere göre savunma teçhizatının hem kaliteli tedariki hem de kapasite olarak ihtiyaçların karşılanması diğer ülkelere siyasi yollarla bağımlılığı ortadan kaldırmaktadır. Küresel ve bölgesel arenada rekabet edebilecek savunma sanayi ürünlerinin sürekli en güncel teknolojiler ile donatılması gerekmektedir. Ulusal savunma sanayisinin niceliğini artıracak ve destekleyecek ulusal mutabakatların olması gerekmektedir.

Soğuk Savaş öncesinde Güneydoğu Asya Ülkeleri arasında birçok savaş ve çatışmalar yaşanmış, bununla birlikte bölgede sömürge faaliyetlerini gerçekleştiren Avrupalılar ve Japonlar, bölgenin istikrar ve düzenini uzun yıllar bozduğu görülmektedir. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasından yani Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Güneydoğu Asya bölgesinde bağımsızlık hareketleri başlamıştır. Soğuk savaş sonrası dönemde savunma sanayi ürünlerine olan ihtiyaç, üçüncü dünya ülkelerini harekete geçirmiş ve savunma ürünleri giderek artmıştır. Gelişmekte olan devletler ve bağımsızlık mücadelelerinin zorluklarını bildiklerinden dolayı savunma endüstrisine öncelik vermişlerdir. Güneydoğu Asya Bölgesi'nin hızlı bir şekilde toparlanmasına yardımcı olan ASEAN birliği kurulmuş ve bölge ülkelerinin ekonomik, ticari ve güvenlik alanında

kalkınmasına en büyük etken olmuştur. ASEAN bölge ülkelerinin savunma ve güvenlik potansiyeli Türkiye açısından cezbedici bir pazardır.

Endonezya nüfus ve yüzölçümü bakımından Türkiye'nin 2,5 katı büyüklüğünde bir ülkedir ve iki ülke arasında çok geniş bir işbirliği potansiyeli bulunmaktadır. Sağlık, eğitim, ticaret, turizm, sanat, kültür, askeri, güvenlik, teknoloji ve savunma sanayi gibi birçok alanda işbirliği potansiyeli yüksektir. İki ülkeye de baktığımızda, ikisi de kendi bölgesinde bölgesel güç unsuru olarak ön plana çıkmaktadır. Her iki ülke içinde gelişmekte olan ülke statüsüne koymak doğru olmaz, her iki ülke de artık gelişmekte olan ülkeler kategorisinin üstüne çıkmış durumdadır.

Dünyanın çok kutuplu bir düzen kazandığı bu dönemde, savunma diplomasisi de klasik Doğu-Batı bloklaşmasını aşarak, yeni güç unsurlarıyla ikili ve/veya çok taraflı ikili ilişkiler üzerinden yürütülmektedir. Bu durumun en somut örneklerinden biri, Türkiye ve Endonezya arasındaki savunma işbirlikleridir. Her iki ülke de kendi bölgelerinde önemli birer güç unsuru olarak konumlarını korumaktadırlar. Savunma sanayisinin sadece ekonomik açıdan görülebilecek bir sektör olmadığını, aynı zamanda devletlerin güvenliği ve egemenliği ile ilgili özel niteliklere de sahip stratejik bir sektör olduğu anlaşılmalıdır. Devletlerin savunma sanayi açısından her daim politikalarını güçlendirmelidir.

Endonezya, Güney Çin Denizi'nde yumuşak gücünü kullanmaya devam etmektedir. Bu minvalde bölgeyi ve bölgede anlaşmazlık yaşayan ülkeleri uzlaşmacı bir yolla bir araya getirerek arabuluculuk ve çözüm odaklı çalışmasını sürdürmektedir. Fakat bölgede yaşanabilecek her türlü tehlikeye karşı önlemlerini almış bulunmakta. Bu bölgede yaşanabilecek her türlü tehdit ve kötü senaryolara hazırlıklı olan Endonezya Kuvvetleri, diğer bir açıdan sert gücünü de kullanmadan orada hali hazırda bekletmektedir. Kendi ulusal güvenliği için ve ulusal çıkarları için gerekli tüm savunma sistemlerini bölgeye konuşlandırmış durumdadır. Endonezya Savunma Sanayileri ve Türk Savunma Sanayileri arasında yapılan tüm bu savunma işbirlikleri Türkiye ile Endonezya arasındaki savunma diplomasisinin uzun vadeli projeleri olduğunu ve bölgenin güvenliğini koruma anlamında Türkiye'nin de burada doğrudan bir etki alanı içinde olduğunu belirtmeliyiz. Endonezya'nın yerli savunma sanayi teknolojisi üzerindeki Türk savunma sanayisi, orta muharebe tankları, askeri iletişim ekipmanları, savunma havacılığı gibi yeteneklerini geliştirdiğini ve Güneydoğu Asya bölgesinde başta kendi güvenliği olmak üzere ASEAN bölgesinin güvenliği artmıştır.

Endonezya ve Türkiye arasında potansiyel işbirliği alanları çok fazladır. Yalnızca savunma sanayi ürünleri ya da askeri işbirliklerinin yanı sıra kültürel, eğitim, sağlık,

sanat, teknoloji, ulaşım, alt yapı sistemleri gibi konularda potansiyel bir işbirliği alanına sahiptir. Bununla birlikte ASEAN organizasyonu ile savunma işbirliklerinin yanı sıra Erasmus programına benzer bir ASEAN-T(ürkiye) Değişim Programı bursları düzenleyerek eğitim alanındaki işbirliklerinin çoğaltılması, hem iki bölge arasındaki kültürel birleşmeye katkı sağlayacaktır hem de iki bölge arasındaki entegrasyon her alanda gelişmeye açık olacaktır. ASEAN-Türkiye arasında teknoloji, sanat, kültür, sağlık, alt yapı, ulaşım gibi konularda da çok fazla potansiyele sahiptir.

Endonezya'nın savunma sanayisinde birkaç eksiklikler bulunmaktadır, bunlardan biri sınırlı teknolojiye sahip olmasıdır. Askeri teknolojisi açısından hala sınırlamalar yaşayan Endonezya, savunma sanayisindeki yerlilik oranı yaklaşık %50 gibi bir orana sahip olması. Endonezya Cumhuriyeti Devletinin egemenliğini ve istikrarını koruyabilmesi için savunma sanayi teçhizatlarına ihtiyacı vardır, savunma sanayi teçhizat ürünlerini sürekli dışarıdan satın almakla devam ettirilemeyeceğini bilerek, yerli savunma teçhizat ihtiyacını karşılamak için diğer ülkelerle savunma işbirlikleri gerçekleştirmektedir. Bu alanda işbirliği gerçekleştirdiği ülkelere biri de Türkiye'dir. Türkiye ile savunma ürünlerinin geliştirilmesi ve üretilmesi alanında birçok işbirliği içerisindedir. Bununla birlikte Endonezya ve Türkiye arasında savunma sanayi teknolojilerinin aktarımı, savunma teçhizatlarının ortaklaşa geliştirilmesi, askeri eğitimler, teknoloji alanında üniversiteler ile işbirliği gibi alanlarda aktif olarak çalışmaktadırlar. Savunma sanayi sürekli yeni teknolojiler ile gelişen ve güncellenen bir alan olduğu için küresel arenada rekabet içerisinde kalmak adına Endonezya-Türkiye savunma işbirliklerini her zaman güncel tutmak zorundadırlar. Endonezya'nın bu alandaki teknoloji eksikliği için teknoloji transferleri gerçekleştirmek adına Türkiye ile uzun vadeli yüksek teknoloji işbirliklerini sürdürmesi Endonezya'nın savunma sanayi tabanında karşılaştığı engelleri azaltmaktadır.

Endonezya'nın ulusal savunma sistemlerinin geliştirilmesi, takımda ve deniz ülkesi olarak Güneydoğu Asya bölgesinde caydırıcılık kabiliyetlerine sahip güçlü bir savunma sanayisine sahip olması bölgesel ve küresel anlamda önem arz etmektedir. Böylece başta kendi toprak egemenliğini, bütünlüğünü ve ulusunun güvenliğini korumasıyla birlikte, ASEAN ülkeleri içerisinde kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket kabiliyetini genişletecektir. Endonezya Hükümeti'nin savunma sanayi ürünlerinin yabancı tedarikçilerdeki bağımlılığını azaltmak için Türkiye ile uygulanan teknoloji ve savunma sanayi transferleri en iyi şekilde kullanması da beklenmektedir.

Savunma diplomasisi çerçevesinde yumuşak güç kuramı ile incelenen çalışmada, yazara göre, Türkiye ve Endonezya'nın savunma diplomasisi alanında gerçekleştirmiş olduğu savunma sanayi işbirlikleri iki ülke açısından ve ASEAN açısından bölgenin güvenliği ve birlikteliği için önemli bir ülke olan Türkiye, savunma diplomasisi içerisinde Endonezya-Türkiye işbirliklerinin yürütülmeye devam edilmesi, silah, teçhizat, teknoloji transferleri, ortak üretim işbirlikleri ve askeri eğitimler gibi yumuşak güç unsurlarına bu bölge üzerinde artırılması gerektiğini düşünmektedir.

ASEAN ve Türkiye'ye baktığımızda, her iki bölgede gerilimli hat üzerinde yer almaktadır ve aynı zamanda çatışmaların yakınında yer almaları ve potansiyel silah ambargolarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Her iki bölgenin de karşılaştığı sorunlar hemen hemen aynı olması, bizlere savunma diplomasisinin iki bölge arasında uzun vadeli ve etkili bir şekilde kurulabileceği, bununla birlikte savunma teknolojileri, savunma mühendislik eğitimleri, askeri eğitimler gibi daha birçok alanda işbirlikleri çoğaltılıp genişletilebilir.

Savunma sanayisinde gerçekleştirilecek işbirlikleri ile güçlü, modern ve dinamik bir ulusal savunma sistemlerinin gerçekleştirilmesini destekleyecek teknolojiye hakim olmak için hedefleri bu yönde ilerletmek gerekmektedir. Savunma sanayisinde güncel teknolojilere sahip olma savunma sanayi pazarındaki konumu yükseltecektir. Türkiye ve Endonezya arasındaki teknoloji işbirliğini uzun vadede sürdürmek için, Endonezya da yer alan başta Telkom Üniversitesi olmak üzere birçok teknoloji ve mühendislik alanında gelişim gösteren üniversiteler ile Türkiye'deki ilgili üniversiteler ve birimler arasında işbirlikleri ve ortak teknoloji çalışmaları artırılmalıdır.

Türkiye'nin bulunduğu konum itibarıyla Avrupa, Orta Doğu ve Asya-Pasifik arasındaki trafiği karşılamak için stratejik bir konuma sahiptir. Türkiye'nin Endonezya ile savunma diplomasisi alanında gerçekleştirdiği işbirlikleri ASEAN için de doğrudan önem arz etmektedir. Endonezya'nın savunma ve güvenlik alanındaki temel ihtiyaçlarını ve zorluklarını daha iyi anlayarak güvenlik ve savunma politikalarını Türkiye-Endonezya arasında ikili ilişkiler arasında geliştirilebilir ve hayata geçirilmesi için savunma anlaşmaları ihtiyaca göre uygulanabilir.

ARF ve ADIC gibi kuruluşların olmasına rağmen ASEAN ülkelerinin çoğu halen savunma sanayi ürünlerinde ithalatçı konumdadırlar. Bu durum Türkiye'nin savunma sanayi şirketleri için avantaj oluşturmaktadır. ASEAN birliği içerisinde Türkiye'nin yapacağı savunma diplomasisi savunma sanayisi açısından avantajlar sağlamakla birlikte ASEAN için de bölge egemenliğini sağlama açısından iki taraflı kazan kazan

politikası uygulanmış olacaktır. İki ülke arasında savunma anlaşmaları çerçevesinde geliştirilebilecek ortaklaşa savunma ürünlerinin çoğaltılması için iki ülke arasında daha fazla savunma diplomalarının artırılması gerekmektedir ve bu çerçevede oluşturulacak tüm savunma sanayi ürünlerinin iki ülkeye katacağı; daha güçlü bir savunma, daha saygın bir konum ve daha caydırıcı bir yöntem oluşmasına kapı açacaktır.

Türkiye, Güneydoğu Asya bölgesinde dikkat etmesi gereken konuların başında Malakka Boğazı'nın dar olması nedeniyle yaşanan güvenlik sorunları teşkil etmektedir. Bu anlamda bölgede korsancılık ve terör eylemleri yaşanmaktadır. Bölgede ortak siyasi bir yapının sağlanamamasının diğer sebepleri ise bölgedeki komünist rejimle yönetilen ülkelerin varlığıdır. Myanmar'da gerçekleşen askeri darbe, Güney Çin Denizi'ndeki süregelen anlaşmazlıklar öne çıkmaktadır. Bu sorunlar bölgede istikrarı tehdit eden faktörler arasında yer almaktadır. Savunma diplomasisi çerçevesinde yumuşak güç kullanım alanları bu tür sorunlarla başa çıkmadaki en etkili stratejik yöntemdir. Böylece bölgedeki güvenlik ve istikrarın sağlanması için Türkiye'nin de savunma sanayisinin içinde olduğu çok taraflı işbirlikleri ve diyalog mekanizmaları sayesinde bölgede birliğin devamına katkı sağlayabilir.

Türkiye'nin "Yeniden Asya" girişimi bağlamında savunma sanayisini Asya'ya entegre etme stratejisinin temelini, Güneydoğu Asya'da bölgesel bir güç olarak öne çıkan Endonezya ile geliştirilecek savunma sanayi işbirlikleri teşkil etmektedir. Bu işbirlikleri, sadece iki ülkenin savunma kapasitelerini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda bölgesel ve küresel barış ve güvenliğe de önemli katkılar sunacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi'nin ana sorunsalı olan savunma sanayisinin Asya'ya açılması sürecinde, Endonezya'nın Türkiye için bir köprü işlevi görüp göremeyeceği sorgulanmıştır. Bu sorunsalın cevabı, Joseph Nye'nin yumuşak güç kuramı çerçevesinde ele alınmış ve elde edilen bilgiler ışığında, Endonezya'nın Türkiye için savunma sanayi alanında Asya'ya açılmasında bir köprü işlevi görebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

EKLER

22 Eylül 2023 tarihinde, Endonezya'nın Semarang şehrinde bulunan Diponegoro Üniversitesi'nin Sosyal ve Siyasal Bilimler Fakültesi'nin toplantı salonunda gerçekleştirilen konferansta, Sayın Marten Hanura Hocamın ve değerli öğrencilerinin tez konum çerçevesinde gerçekleştirdikleri sunumlar ve soru-cevap bölümleri derlenerek yazar tarafından aşağıdaki sorulara cevap bulunmuştur. Toplantı sonrasında da tez konusu çerçevesinde gerçekleştirilen görüşmeler ve güncel bilgi alışverişleri sayesinde aşağıdaki soruların cevapları güncelleştirilerek genişletilmiştir. Ayrıca, Diponegoro Üniversitesi'nin Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin yerel makalelerden edindikleri bilgiler ile gerçekleştirdikleri sunumlar yazar tarafından derlenerek sunulmuştur. Bununla birlikte, Türkiye'deki Endonezyalı Öğrenciler Birliği Başkanlığını yürüten Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans son sınıf öğrencisi Syafiq'in de katkıları sayesinde aşağıdaki soruların cevapları zenginleştirilmiştir.

1. Endonezya'nın yumuşak ve sert güçleri nelerdir?

Endonezya'nın yumuşak gücü şu üç spesifik konu etrafında şekillenmektedir. Bunlardan birincisi kültürel diplomasi; Endonezya kültürel diplomasi çerçevesinde kültür festivalleri, sanat sergileri, kültürel değişim programları, eğitim bursları, uluslararası üniversiteler arasında gerçekleştirdiği değişim programları gibi girişimler sayesinde Endonezya kültürünü yurtdışında aktif bir şekilde kullanmaktadır. Endonezya Kültür Merkezi (Taman Mini Indonesia Indah) ve Endonezya Sanat Enstitüsü (Institut Indonesia) gibi kurumlar Endonezya'nın kültürünü dünyaya tanıtmada önemli rol oynamaktadır. İkinci yumuşak gücü ise Dini Etkidir. Dünya'nın en kalabalık Müslüman nüfusuna sahip olan Endonezya, küresel Müslüman toplumu için önemli bir etkiye sahiptir. Endonezyalı dini liderler ve örgütler, dinler arası diyalog katılımlarını gerçekleştirerek ılımlı islamı teşvik ederek Endonezya'nın hoşgörü ve ılımlılığın sesi olarak yumuşak gücüne katkıda bulunmaktadır. Üçüncüsü ise yumuşak güç diplomasisidir. Endonezya, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN), Bağlantısızlar Hareketi (NAM) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi uluslararası kuruluşlar aracılığı ile yumuşak diplomasisinden yararlanmaktadır. Bu kuruluşlar içerisinde Endonezya aktif olarak katılım sağlayarak diplomatik etkisini ve yumuşak gücünü bu kuruluşlar aracılığı ile artırmaktadır.

Endonezya'nın sert gücü ise; Askeri gücü, Endonezya Ulusal Ordusu (TNI-AD), Deniz Kuvvetleri (TNI-AL) ve Hava Kuvvetleri (TNI-AU)'nden oluşmakta olup özel

birimler tarafından da desteklenmektedir. TNI modern silahlarla donatılmış, barışı koruma misyonları ve afet yardım çalışmalarına katılarak yeteneklerini göstermiştir. Diğer bir gücü ise jeopolitik açıdan büyük öneme sahip olmasıdır. Endonezya'nın Hint ve Pasifik Okyanuslarının kesiştiği noktadaki stratejik konumu, Endonezya'nın jeopolitik önemini artırmaktadır. Endonezya, küresel ticaretin önemli bir kısmının geçtiği Malakka Boğazı gibi önemli deniz yollarını kontrol etmektedir. Bu denizcilik etkisi Endonezya'nın bölgedeki sert güç projeksiyonuna katkıda bulunmaktadır. Bir diğer ser güç kategorisinde bulunan alan ise ekonomik güçtür. Geleneksel olarak sert güçle ilişkilendirilmese de, Endonezya'nın ekonomik büyümesi ve G20 üyesi olarak statüsü ona uluslararası ilişkilerde etki ve kaldıraç sağlamaktadır. Ekonomik güç askeri gücü tamamlayarak Endonezya'nın stratejik çıkarlarını etkin bir şekilde takip etmesini sağlar.

Endonezya hem yumuşak güç hem de sert güç unsurlarını kullanarak bölgesel ve küresel jeopolitikte kilit bir oyuncu olarak kendini göstermekte, çıkarlarını ve değerlerini dünya sahnesinde korumak için kaynaklarını en iyi şekilde kullanmaktadır.

2. Endonezya'nın uluslararası arenada hangi ülkelere karşı sert ya da yumuşak güç kullanmayı neden ve ne için tercih etmektedir?

Endonezya'nın yumuşak güç ve sert güç kullanma yaklaşımı stratejik hedeflerine, bölgesel dinamiklerine ve diplomatik değerlendirmelere bağlı olarak değişebilir. Endonezya'nın farklı ülke veya bölgelerle ilişkilerinde bu güçleri nasıl kullandığına dair genel bir bakış açısı şöyle açıklanmıştır;

Yumuşak güç:

Bölgesel Ortaklar; Endonezya, Malezya, Singapur ve Filipinler gibi Güneydoğu Asya'daki komşu ülkelerle sık sık yumuşak güç kullanmaktadır. Kültürel değişimler, eğitim programları ve halktan halka diplomasi, daha yakın bağların kurulmasına ve bölgesel işbirliğinin geliştirilmesine yardımcı olur. Küresel Katılım, Endonezya'nın büyük güçler ve uluslararası örgütlerle ilişkilerinde yumuşak güçten yararlanır. Endonezya kültürel diplomasi yoluyla ABD, Çin, Japonya ve Avrupa ülkeleri gibi ülkelerin yanı sıra BM ve ASEAN gibi çok taraflı kuruluşlarla ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. İslam Dünyası; dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusuna sahip ülkesi olan Endonezya, yumuşak gücünü sık sık dünya genelinde Müslüman nüfusunun çoğunlukta olduğu diğer ülke ve topluluklarla ilişki kurmak için kullanmaktadır. Kendisini ılımlı İslam'ın bir modeli olarak tanıtır ve aşırıcılığa karşı koymak ve dini hoşgörüyü teşvik etmek için dinler arası diyaloga aktif olarak katılır. Gelişmekte Olan

Ülkeler; Endonezya yumuşak gücünü, kapasite geliştirme, teknik yardım ve Güney ülkeleri ile yaptığı işbirlikleri gibi girişimler yoluyla başta Afrika olmak üzere diğer gelişmekte olan ülkelere de yaymaktadır. Bu, Endonezya'nın küresel forumlardaki etkisini güçlendirmeye yardımcı olur ve ortak kalkınma hedeflerine dayalı ittifaklar kurar. Küresel ve Eğitimsel Değişimler; Endonezya yumuşak güç stratejisinin temel bileşenleri olarak kültürel ve eğitimsel değişimleri vurgulamaktadır. Yabancı öğrencilere burslar vermekte, kültürel etkinliklere ev sahipliği yapmakta ve Darmasiswa Burs Programı gibi girişimlerle Endonezya dilinin öğretilmesini teşvik ederek insanlar arası bağları güçlendirmekte ve küresel imajını tüm dünyaya yaymaktadır.

Sert güç:

Deniz Güvenliği; Endonezya sert gücünün özellikle de donanma yeteneklerini, deniz çıkarlarını korumaya ve hayati deniz yollarını güvence altına almaya odaklanmaktadır. Avustralya, ABD ve bölgesel ortaklar gibi ülkelerle işbirliği, deniz güvenliği girişimleri ve korsanlık, yasadışı balıkçılık gibi ulus ötesi tehditlerle mücadele için çok önemlidir. Bölgesel Savunma; Endonezya özellikle Papua ve Natuna Adaları gibi zaman zaman gerginlikler ve anlaşmazlıkların yaşandığı bölgelerde toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumak için sert güç unsurlarını kullanabilir. Deniz Anlaşmazlıkları; Endonezya başta Natuna Adaları olmak üzere Güney Çin Denizi'ndeki ihtilafları ile ilgilenmektedir, öncelikle Endonezya donanması ve Deniz Kolluk Kuvvetleri aracılığı ile sert gücünü ortaya koymaktadır. Endonezya genellikle diplomasi kanallarını kullanarak barışçıl çözüm arayışında olsa da deniz egemenliğini ve kaynaklarını koruma konusunda da kararlılık göstermektedir. Terörle Mücadele; Endonezya terörle mücadele çabalarında sert güç unsurlarını kullanmakta, uluslararası ortaklar ile işbirliği yapmakta ve aşırılık yanlısı tehditlerle mücadele etmek için güvenlik güçlerini konuşlandırmaktadır. Terörist gruplarına karşı askeri operasyonlar ve militanların sızmasını önlemek için sınır güvenliğinin güçlendirilmesi de dahildir. İkili Güvenlik İşbirlikleri; Endonezya savunma kabiliyetlerini geliştirmek ve ortak güvenlik endişelerini ele almak için ABD, Avustralya ve Japonya dahil olmak üzere çeşitli ülkelerle ikili güvenlik işbirlikleri yapmaktadır. Bu işbirliği içerisine askeri tatbikatlar, istihbarat paylaşımı ve savunma ekipmanı tedariki de dahildir.

Yumuşak ve Sert Gücü Dengelemek:

Çatışmacı olmayan yaklaşım; Endonezya genel olarak çatışmacı olmayan bir yaklaşım benimsemekte ve dış ilişkilerinde diplomasi kaynaklarına ve diyaloga öncelik vermektedir. Yumuşak güç genellikle güven inşa etmek, çatışmaları çözmek ve karşılıklı

anlayışı teşvik etmek için bir araç olarak tercih etmektedir. Seçici Uygulama; Endonezya, anlaşmazlıkları barışçıl yollarla ve bölgesel işbirliği ile çözmeyi tercih ederek sert gücü seçici bir şekilde uygular. Bununla birlikte, diplomatik çabaların başarısız olması halinde ulusal çıkarlarını ve egemenliğini korumak için güvenilir bir askeri caydırıcılığı kullanmaktadır. Ekonomik Diplomasisi; Endonezya etkisini artırmak ve bölgesel entegrasyonu teşvik etmek için ticaret anlaşmaları, yatırım ortakları ve altyapı projelerini kullanarak ekonomik diplomasi çabalarında hem yumuşak hem de sert güçten yararlanır. Bu, Endonezya'nın uluslararası ilişkilerdeki genel konumunu güçlendiren kültürel ve diplomatik girişimlerini tamamlar. Çok Taraflı Katılım; Endonezya, ASEAN, APEC ve G20 gibi çok taraflı forumlara aktif olarak katılmakta ve burada çıkarlarını ilerletmek, bölgesel ve küresel gündemi şekillendirmek için yumuşak ve sert gücün bir kombinasyonunu kullanmaktadır. Bu çerçeveler içinde diplomasi, ekonomik ve güvenlik işbirlikleri yer almaktadır.

Endonezya yumuşak güç ve sert güç unsurlarını bütünleştiren dengeli bir yaklaşım kullanarak stratejik çıkarlarını ilerletmeyi, bölgesel istikrarı dengelemeyi ve giderek karmaşıklaşan jeopolitik ortamda küresel konumunu güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

3. Endonezya'nın dış politikada yaşadığı zorluklar nelerdir?

Endonezya, bölgesel ve küresel ilişkilerinin karmaşıklığını yansıtan birçok önemli dış politika sorunuyla karşı karşıyadır. En acil zorluklardan bazıları şunlardır:

Deniz Anlaşmazlıkları ve Güvenlik; Endonezya'nın geniş takımda toprakları, özellikle Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları bölgesinde deniz ihtilaflarına yol açmaktadır. Başta Çin olmak üzere komşu ülkelerle toprak iddiaları ve kaynakların sömürülmesi konusunda yaşanan gerilimler Endonezya'nın deniz güvenliği ve egemenliği açısından zorluk teşkil etmektedir. Denizdeki çıkarlarını korumak için atılganlığı diplomasi ile dengelemek kilit bir zorluktur.

Terörle Mücadele ve Aşırıçılık; Endonezya hem ülke içinde hem de bölgesel olarak terörizm ve şiddete varan aşırıçılık tehdidiyle boğuşmaya devam etmektedir. Terörist ağların çökertilmesinde elde edilen başarılarla rağmen, radikalleşme riskinin devam etmesi ve yeni aşırıçılık yanlısı grupların ortaya çıkması Endonezya'nın güvenlik ve istikrarı açısından süregelen zorluklar teşkil etmektedir. Radikalleşmeye katkıda bulunan altta yatan sosyo-ekonomik faktörleri ele alırken terörle mücadele tedbirlerinin güçlendirmesi bir öncelik olmaya devam etmektedir.

Ekonomik Kalkınma ve Ticari İlişkiler; Endonezya, ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve nüfusu içindeki sosyo-ekonomik eşitsizlikleri gidermek gibi ikili bir zorlukla

karşı karşıyadır. Altyapının iyileştirilmesi, yabancı yatırımların çekilmesi ve ekonominin çeşitlendirilmesi sürdürülmelidir. Ayrıca, küresel ekonomik belirsizlikler, korumacı eğilimler ve bölgesel rekabetin ortasında ticari ilişkileri yönlendirmek Endonezya'nın ekonomi diplomasisi için zorluklar teşkil etmektedir.

İklim Değişikliği ve çevresel Sürdürülebilirlik; Endonezya yükselen deniz seviyeleri, aşırı hava olayları ve ormansızlaşma dahil olmak üzere iklim değişikliğinin etkilerine karşı savunmasızdır. Ekonomik kalkınma ile çevrenin korunmasını dengelemek, özellikle tarım, ormancılık ve enerji gibi sektörlerde karmaşık bir zorluktur. Sürdürülebilir kaynak yönetimini teşvik ederken ormansızlaşma, arazi bozulması ve biyolojik çeşitlilik kaybını ele almak, eşgüdümlü yerel politikalar ve uluslararası işbirliği gerektirir.

Bölgesel Diplomasi ve Jeopolitik Dinamikler; Endonezya'nın Güneydoğu Asya'da bölgesel bir lider olarak üstlendiği rol, karmaşık jeopolitik dinamikleri yönetme ve bölgesel işbirliğini teşvik etme sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bir yandan ASEAN'ın birliğini ve merkezliliğini korurken diğer yandan ABD, Çin ve Japonya gibi büyük güçlerle ilişkileri dengelemek diplomatik zorluklar doğurmaktadır. Ayrıca, bölgesel anlaşmazlıklar ve jeopolitik rekabetler gibi bölgesel güvenlik sorunlarının üstesinden gelmek de ustalıklı bir diplomasi ve stratejik angajman gerektirmektedir.

İnsan Hakları ve Demokratik Yönetişim; Demokratikleşmede kaydedilen ilerlemeye rağmen Endonezya'nın insan hakları, yönetim ve hukukun üstünlüğü ile ilgili zorluklarla karşılaşmaya devam etmektedir. İnsan haklarına saygının sağlanması, yolsuzlukla mücadele ve demokratik kurumların güçlendirilmesi süregelen önceliklerdir. Özellikle terörle mücadele tedbirleri bağlamında güvenlik kaygıları ile sivil özgürlükler arasında bir denge kurulması hassas bir konu olmaya devam etmektedir. Bu dış politika zorluklarının diplomatik, ekonomik, güvenlik ve sosyo-kültürel boyutları bütünleştiren kapsamlı ve incelikli bir yaklaşım gerektirmektedir. Endonezya güçlü yanlarını kullanarak, bölgesel ve uluslararası ortaklarıyla ilişki kurarak ve pragmatik ve ilkeli bir diplomasi izleyerek bu zorlukların üstesinden gelebilir ve küresel sahnede çıkarlarını ilerletebilir.

4. Endonezya, Çin Halk Cumhuriyeti'ni tehdit olarak algıladığı ülkelerden biri midir?

Endonezya'nın Çin algısı çok yönlü ve incelikli olup, ekonomik bağlar, jeopolitik değerlendirmeler ve bölgesel dinamikler gibi çeşitli faktörler tarafından şekillendirilmektedir. Endonezya Çin'i yalnızca davranış ve eylemlerinin endişe yaratan ve Endonezya'nın stratejik hesaplamalarını şekillendiren yönleri vardır. Endonezya'nın Çin algısına ilişkin dikkate alınması gereken bazı kilit noktalar şunlardır;

Ekonomik İlişkiler: Endonezya, Çin ile ticaret, yatırım ve altyapı geliştirme dahil olmak üzere önemli ekonomik bağlar sürdürmektedir. Çin, Endonezya'nın en büyük ticaret ortağı ve çeşitli sektörlerde büyük bir yatırımcıdır. Ekonomik işbirliği faydalar getirirse de bağımlılık, eşitsiz ortaklıklar ve yerel endüstriler üzerindeki etki konusunda endişeler bulunmaktadır.

Deniz Anlaşmazlıkları: Endonezya'nın Çin ile özellikle Güney Çin Denizi'ndeki Natuna Adaları ile ilgili toprak anlaşmazlıkları bulunmaktadır. Çin'in Endonezya'nın münhasır ekonomik bölgesine (MEB) girmesi ve Çin gemilerinin yasadışı balıkçılık yapması nedeniyle gerginlikler ortaya çıkmıştır. Endonezya, Natuna Adaları üzerindeki egemenliğini ileri sürmekte ve denizdeki çıkarlarını korumak için diplomatik ve askeri tedbirler almaktadır.

Jeopolitik Kaygılar: Endonezya, Çin'in askeri yığılması, denizcilik alanındaki genişlemesi ve Kuşak-Yol Girişimi (BRI) kapsamındaki altyapı projeleri dahil olmak üzere Asya-Pasifik bölgesinde artan etkisi ve iddiası konusunda ihtiyatlıdır. Endonezya, Çin ile yapıcı ilişkiler sürdürmek isterken, bölgesel meselelerin yönetiminde ASEAN'ın birliğinin ve merkezîyetçiliğinin önemini de vurgulamaktadır.

Güvenlik İşbirliği: Endonezya, ortak devriyeler, askeri değişimler ve güven artırıcı önlemler de dahil olmak üzere Çin ile güvenlik diyalogu ve işbirliği içindedir. Bununla birlikte, Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki askeri faaliyetleri ve bunun bölgesel istikrar üzerindeki etkilerine ilişkin endişeler Endonezya'nın güvenlik politikalarını ve savunma duruşunu etkilemektedir.

Dengeleyici Hareket: Endonezya, Çin ile ilişkilerinde pragmatik bir yaklaşım benimsemekte, egemenliğini, çıkarlarını ve stratejik özerkliğini korurken ekonomik fırsatları azami düzeye çıkarmaya çalışmaktadır. Endonezya, Çin ilişkilerinde egemenlik, müdahale etmeme ve anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ilkelerini vurgulamaktadır.

Genel olarak Endonezya'nın Çin algısı ekonomik fırsatlar, güvenlik kaygıları ve diplomatik ilişkilerin bir kombinasyonu ile karakterize edilmektedir. Çin yalnızca bir tehdit olarak görülmesi de Endonezya, Çin ile ilişkilerini bölgesel dinamikler ve ulusal çıkarları bağlamında yönetme konusunda dikkatli ve temkinli davranmaya devam etmektedir.

5. Endonezya Dünya'nın en fazla takımadalarından oluşan ülkesidir, Endonezya bu adaların güvenliğini nasıl sağlamaktadır?

Endonezya, geniş takımadalarının güvenliğini sağlamak, coğrafi karmaşıklığı ve geniş bir deniz alanına dağılmış çok sayıda ada nedeniyle benzersiz zorluklar ortaya koymaktadır. Endonezya, adalarının güvenliği korumak için bir dizi strateji ve tedbiri bir arada kullanmaktadır;

Deniz Gözetimi ve Devriyeler: Endonezya, deniz sınırlarını izlemek ve izinsiz faaliyetleri tespit etmek için radar tesisleri, kıyı izleme istasyonları ve devriye gemileri de dahil olmak üzere bir deniz gözetim sistemleri ağına sahiptir. Endonezya Deniz Kuvvetleri (TNI-AL) ve Sahil Güvenlik tarafından yapılan düzenli devriyeler, yasadışı balıkçılık, kaçakçılık ve diğer deniz tehditlerinin caydırılmasında yardımcı olmaktadır.

Stratejik Altyapı Geliştirme: Limanlar, deniz üsleri ve hava meydanları gibi stratejik altyapılara yatırım yapmak Endonezya'nın takımadaları boyunca güç yansıtma ve güvenlik sorunlarına yanıt verme kapasitesini artırır. Geliştirilmiş bağlantı ve lojistik altyapı, güvenlik güçlerinin hızlı bir şekilde konuşlandırılmasını kolaylaştırır ve acil müdahale operasyonlarını destekler.

Bölgesel İşbirliği ve Ortaklıklar: Endonezya, deniz güvenliğini artırmak ve ortak güvenlik tehditlerini ele almak için komşu ülkeler ve bölgesel örgütlerle işbirliği yapmaktadır. Asya'da Deniz Haydutluğu ve Gemilere Karşı Silahlı Soygunla Mücadele Bölgesel İşbirliği Anlaşması (ReCAAP) gibi girişimlere katılım ve komşu donanmalarla koordineli devriyeler denizcilikte işbirliğini ve bilgi paylaşım mekanizmalarını güçlendirmektedir.

Toplum Katılımı ve Güçlendirme: Yerel toplulukları deniz güvenliği çabalarına dahil etmek, değerli istihbarat elde etmek, durumsal farkındalığı artırmak ve güvenlik tehditlerini önleme ve ele almada işbirliğini teşvik etmek için gereklidir. Toplum temelli gözetim programları, deniz milisleri ve balıkçı birlikleri resmi güvenlik önlemlerini tamamlayıcı bir rol oynar.

Kapasite Geliştirme ve Teknoloji Benimseme: Endonezya eğitim, modernizasyon ve teknolojinin benimsenmesi yoluyla güvenlik güçlerinin kapasitesini geliştirmeye yatırım yapmaktadır. Endonezya donanması, sahil güvenlik ve deniz kolluk kuvvetlerinin kapasitelerinin artırılması, deniz tehditlerine karşı daha etkili gözetleme, engelleme ve müdahale imkanı sağlamaktadır.

Yasal Çerçeve ve Uygulama: Denizcilik yasalarının, yönetmeliklerinin ve uygulama mekanizmalarının güçlendirilmesi korsanlık, kaçakçılık ve deniz terörizmi gibi yasa dışı faaliyetlerle mücadele için çok önemlidir. Endonezya, suçluları caydırmak ve kavuşturmak için yasal çerçevesini, kovuşturma yeteneklerini ve adli işbirliğini geliştirmek için çalışmaktadır.

Entegre Denizcilik Politikası: Endonezya, deniz güvenliği sorunlarını ele almak için koordineli çabalara birden fazla devlet kurumunu, paydaşı ve yerel toplumu dahil ederek denizcilik yönetimine entegre bir yaklaşım benimsemektedir. Ulusal Denizcilik Politikası (NMP), denizcilik işlerini koordine etmek ve kapsamlı deniz güvenliğini teşvik etmek için stratejik bir çerçeve sağlar.

Endonezya, deniz gözetimi, altyapı geliştirme, bölgesel işbirliği, toplum katılımı, kapasite geliştirme, yasal uygulama ve entegre yönetimi birleştiren bütüncül bir yaklaşım kullanarak, çeşitli ve stratejik açıdan önemli adalarının güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

6. Endonezya savunmaya yılda ne kadar harcıyor?

Endonezya'nın savunma bütçesi ekonomik koşullar, güvenlik tehditleri ve hükümetin öncelikleri gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak yıldan yıla dalgalanmaktadır. Ancak Endonezya genellikle ulusal bütçesinin önemli bir bölümünü savunma harcamalarına ayırır.

Son yıllarda Endonezya'nın savunma bütçesi yıllık yaklaşık 7 milyar ile 10 milyar ABD Doları arasında değişmektedir. Bu bütçe, Kara Kuvvetleri (TNI-AD), Deniz Kuvvetleri (TNI-AL), Hava Kuvvetleri (TNI-AU) ve diğer özel birimleri içeren Endonezya Ulusal Silahlı Kuvvetleri (Tentara Nasional Indonesia veya TNI) için personel maaşları, eğitim, ekipman, tedariki, bakım ve altyapı geliştirme ile ilgili harcamaları kapsamaktadır.

Savunma harcamaları rakamlarının döviz kurlarına, enflasyona ve hükümet politikalarındaki değişikliklere bağlı olarak değişebileceğini unutmamak önemlidir. Endonezya'nın savunma bütçesi hakkında en doğru ve güncel bilgiler için resmi

hükümet kaynaklarına veya Endonezya Maliye Bakanlığı veya Savunma Bakanlığının son bütçe raporlarına başvurmanız tavsiye edilir.

7. Endonezya'nın Savunma Sanayisini kaç şirket oluşturuyor?

Endonezya'nın savunma sanayi askeri teçhizat, silah ve teknoloji üretimi, bakımı ve tedariki ile ilgilenen çeşitli şirketlerden oluşmaktadır. Şirketlerin tam sayısı, savunma sanayinin sınıflandırılmasına ve kapsamına bağlı olarak değişebilirken, Endonezya'nın savunma sektöründeki bazı kilit oyuncular şunlardır;

PT PINDAD: PT PINDAD (Persero), Endonezya'nın devlete ait savunma şirkettir ve küçük silahlar, mühimmat, araçlar ve askeri teçhizat dahil olmak üzere savunma ile ilgili çeşitli ürünlerin tasarımı, geliştirilmesi ve üretiminde uzmanlaşmıştır.

PT PAL Indonesia: PT PAL Indonesia (Persero), gemi inşası ve deniz mühendisliği ile uğraşan hem iç hem de uluslararası pazarları için Deniz gemileri, denizaltılar ve diğer deniz savunma platformları üreten bir başka devlet kuruluşudur.

PT Dirgantara Indonesia (PT DI): Endonezya Havacılık ve Uzay olarak da bilinen PT Dirgantara Indonesia (Persero), uçak üretime, bakımı ve havacılık teknolojisi geliştirme odaklanmış bir devlet şirkettir. PT DI, CN-235 nakliye uçağı ve N-219 hizmet uçağı gibi askeri uçaklar üretmektedir.

PT Dahana: PT Dahana (Persero) Endonezya'nın devlete ait patlayıcı şirkettir ve askeri ve sivil uygulamalar için patlayıcı, itici gaz ve mühimmat üretimi yapmaktadır.

Özel Savunma Müteahhitler: Endonezya'da devlete ait işletmelerin yanı sıra ateşli silahlar, askeri elektronik, iletişim sistemleri ve savunma hizmetleri üretime de dahil olmak üzere savunma ile ilgili faaliyetlerde bulunan özel şirketlerde bulunmaktadır. Bu şirketler hükümetle işbirliği içinde veya bağımsız yükleniciler olarak faaliyet gösterebilirler.

Araştırma ve geliştirme kurumları: Endonezya'da ayrıca savunma teknolojisi, inovasyon ve bilimsel araştırmaya adanmış çeşitli araştırma ve geliştirme kurumları ve laboratuvarları bulunmaktadır. Bu kurumlar savunma kabiliyetlerini ve teknolojilerini geliştirmek için hem kamu hem de özel sektör kuruluşlarıyla işbirliği yapabilir.

8. Türkiye ile Endonezya arasındaki savunma anlaşmaları nelerdir?

Türkiye ve Endonezya, ikili askeri ilişkileri, savunma sanayi işbirliğini ve güvenlik işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan çeşitli anlaşmalar ve girişimler yoluyla savunma işbirliğine girmişlerdir. Spesifik ayrıntılar farklılık gösterse de iki ülke arasında bazı önemli savunma anlaşmalarına ve işbirliği alanları aşağıda verilmiştir:

Savunma İşbirliği Mutabakat Muhtırası: Türkiye ve Endonezya, askeri bağları güçlendirmek ve savunma ile ilgili alanlarda işbirliğini teşvik etmek amacıyla savunma işbirliğine ilişkin bir Mutabakat Muhtırası imzaladı. Bu anlaşma, iki ülkenin silahlı kuvvetleri arasında ikili savunma angajmanları, ortak tatbikatlar, eğitim programları ve bilgi paylaşımı için bir çerçeve sağlamaktadır.

Savunma Sanayi İşbirliği: Türkiye ve Endonezya, ortak projeler, teknoloji transferi ve endüstriyel ortaklıklar da dahil olmak üzere savunma sanayinin geliştirilmesinde işbirliği arayışındadır. Bu işbirliği, her iki ülkedeki yerli savunma yeteneklerini desteklemek için savunma ekipmanı, teknoloji uzmanlık değişimini içerebilir.

Savunma Değişimleri ve Ziyaretleri: Türk ve Endonezyalı Savunma yetkilileri arasında üst düzey askeri değişimler, ziyaretler ve diyaloglar, savunma konularında iletişim, işbirliği ve koordinasyonu kolaylaştırmaktadır. Bu temaslar ikili savunma işbirliğini, bölgesel güvenlik konularını ve karşılıklı ilgi alanlarına görüşmek için fırsatlar sunmaktadır.

Askeri Eğitim ve Değişim Programları: Türkiye ve Endonezya, silahlı kuvvetleri arasında mesleki gelişim, birlikte çalışabilirlik ve kapasite inşasını geliştirmek için askeri eğitim ve değişim programlarına katılmaktadır. Bu kapsamda subay değişim programları, ortak tatbikatlar ve çeşitli askeri disiplin de eğitim kursları düzenlenebilir.

Terörle Mücadele İşbirliği: Hem Türkiye hem de Endonezya terörizm ve aşırıcılıkla ilgili zorluklarla karşı karşıyadır ve istihbarat paylaşımı, kapasite geliştirme ve ortak terörle mücadele operasyonları yoluyla terörle mücadele girişimlerinde işbirliği yapmışlardır. Bu işbirliği ortak güvenlik tehditlerini ele almayı ve bölgesel istikrarı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Bölgesel Güvenlik: Türkiye ve Endonezya, Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi bölgesel örgütler çerçevesinde bölgesel güvenlik konularında işbirliği yapmaktadır. Bölgesel güvenlik sorunları, deniz güvenliği ve barışı koruma çabalarını koordine edebilirler.

Bu anlaşmalar ve işbirliği alanları, Türkiye ve Endonezya arasında savunma alanında artan bağları ve iki ülkenin kendi bölgelerinde ve ötesinde barış, istikrar ve güvenliğin desteklenmesine yönelik ortak ilgilerini ortaya koymaktadır.

9. Endonezya'nın Savunma Diplomasisini açıklar mısınız?

Endonezya'nın savunma diplomasisi, ulusal çıkarlarının desteklenmesinde, bölgesel istikrarın güçlendirilmesi ve savunma-güvenlik konularında uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Endonezya'nın savunma diplomasisinin bazı kilit yönleri şunlardır:

Bölgesel Liderlik ve Katılım: Endonezya, Güneydoğu Asya'da ve daha geniş Hint-Pasifik bölgesinde kilit bir oyuncudur ve Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN), Asya Bölgesel Forumu (ARF) ve Doğu Asya Zirvesi (EAS) gibi bölgesel forumlara ve örgütlere aktif olarak katılmaktadır. Bu platformlar aracılığıyla Endonezya, bölgesel güvenlik sorunlarını ele almak ve komşu ülkeler arasında güven inşa etmek için diyalog, işbirliği ve güven artırıcı önlemleri teşvik etmektedir.

İkili ve Çok Taraflı Ortaklıklar: Endonezya geleneksel müttefikler, stratejik ortaklar ve yükselen güçler de dahil olmak üzere dünyanın çeşitli ülkeleri ile savunma birliği anlaşmaları ve ortaklıklar yürütmektedir. Bu ortaklıklar, ortak tatbikatlar, askeri değişimler, savunma teknolojisi işbirliği ve kapasite geliştirme girişimleri de dahil olmak üzere geniş bir alanı kapsamaktadır.

Barış Koruma ve İnsani Yardım: Endonezya, Birleşmiş Milletler barışı koruma operasyonlarına ve insani yardım misyonlarına aktif olarak katılmakta, çatışmalardan etkilenen bölgelerde barış ve güvenliği korumaya yönelik uluslararası çabalar göstererek, asker, uzmanlık ve lojistik destek sağlamaktadır. Endonezya'nın barışı koruma faaliyetlerine katılımı çok taraflılığa, barışın inşasına ve küresel güvenlik işbirliğine olan bağlılığını yansıtmaktadır.

Bağlantısız ve Tarafsız Duruş: Endonezya, egemenlik, bağımsızlık ve diğer ülkelerin içişlerine karışmamayı vurgulayarak uluslararası ilişkilerde bağlantısızlık ve tarafsızlık politikalarını sürdürmektedir. Bu duruş Endonezya'nın çeşitli ortaklarla ilişki kurmasına ve herhangi bir blok ya da ittifaka bağlı kalmadan ulusal çıkarlarını gözetmesine olanak tanımaktadır.

Savunma Sanayi İşbirliği: Endonezya, savunma diplomasisi yoluyla savunma sanayi işbirliğini ve teknoloji transferlerini teşvik etmekte, yerli savunma kabiliyetlerini artırmak, savunma teknolojiye geliştirmek ve yerli savunma üretimini teşvik etmek için yabancı ülkeler ve savunma şirketleri ile ortaklıklar aramaktadır.

Deniz Diplomasisi: Endonezya'nın geniş deniz topraklarına sahip bir deniz ülkesi olarak statüsü göz önüne alındığında, deniz diplomasisi savunma diplomasisinin kilit bir

bileşenidir. Endonezya deniz güvenliğini, seyrüsefer özgürlüğünü ve deniz anlaşmazlıklarının diyalog, diplomasi ve uluslararası hukuk yoluyla, barışçıl bir şekilde çözülmesini savunmaktadır.

Çatışma Çözümü ve Önleyici Diplomasi: Endonezya, özellikle Güneydoğu Asya ve Asya-Pasifik Bölgesi'nde çatışma çözümü ve önleyici diplomasi çabalarında yapıcı bir rol oynamaktadır. Anlaşmazlıkları, gerilimleri ve çatışmaları ele almak ve bunların daha büyük çatışmalara dönüşmesini önlemek için diplomatik diyalog, arabuluculuk ve çatışma önleme mekanizmalarını desteklemektedir.

Genel olarak, Endonezya'da savunma diplomasisinde güvenlik çıkarlarının ilerletmeyi, istikrarı teşvik etmeyi ve küresel barışı amaçladığı gibi güvenliğe de katkıda bulunmayı amaçlayan çok taraflılığa, bölgesel işbirliğine ve ilkel angajmana bağlılıkla karakterize edilir. Stratejik ortaklıklar, diyalog ve işbirliği yoluyla Endonezya güven inşa etmeye, bölgesel mimari güçlendirmeye ve uluslararası toplumun karşı karşıya olduğu ortak güvenlik sorunlarını ele almaya çalışmaktadır.

10. Endonezya hangi ülkelerle savunma anlaşmaları yürütmektedir?

Endonezya askeri işbirliğini güçlendirmek, savunma sanayi işbirliğini teşvik etmek ve güvenlik bağlarını geliştirmek için çeşitli ülkelerle savunma anlaşmaları imzalamıştır. Spesifik anlaşmalar ve savunma ürünleri farklılık gösterse de Endonezya'nın savunma anlaşmaları imzaladığı bazı ülkeler ve ilgili savunma ürünlerinden örnekler aşağıda verilmiştir;

Amerika Birleşik Devletleri: Endonezya ve Amerika Birleşik Devletleri deniz güvenliği, terörle mücadele ve askeri eğitim de dahil olmak üzere çeşitli alanları kapsayan savunma işbirliği anlaşmalarına imzalamışlardır. İkili iş birliğinde yer alan savunma ürünleri ekipman, teknoloji transferleri ve ortak tatbikatları içermektedir.

Rusya: Endonezya'nın Rusya ile uçak, denizaltı ve zırhlı araçlar gibi Rus yapımı savunma ekipmanlarının tedariki de dahil olmak üzere savunma işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır. Endonezya'nın Rusya'yla savunma bağları, teknoloji transferi, ortak üretim ve askeri donanımın bakımını da kapsamaktadır.

Güney Kore: Endonezya ve Güney Kore, Savunma Sanayi işbirliği, teknoloji transferi ve askeri tesisatın ortak geliştirilmesine odaklanan savunma anlaşmalarına imzaladı. İkili işbirliğine dahil olan savunma ürünleri arasında uçaklar, donanma gemileri ve zırhlı araçlar yer almaktadır.

Fransa: Endonezya'nın Fransa ile savunma tedariki, teknoloji transferi ve ortak tatbikatları kapsayan savunma işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır. İkili işbirliğinde yer alan savunma ürünleri arasında uçaklar, denizaltılar ve savunma elektronik yer almaktadır.

Almanya: Endonezya ve Almanya Savunma sanayi işbirliği, teknoloji transferi ve savunma ekipmanı tedariki ile ilgili savunma anlaşmalarına imzalamıştır. İkili işbirliğine dahil olan savunma ürünleri arasında denizaltılar, zırhlı araçlar ve silah sistemleri yer almaktadır.

Türkiye: Endonezya ve Türkiye, askeri işbirliğini, Savunma Sanayi işbirliğini ve ortak projeleri geliştirmek için savunma anlaşmaları imzaladılar. İkili işbirliğinde yer alan savunma ürünleri arasında uçaklar, donanma gemileri ve savunma elektroniği yer almaktadır.

Avustralya: Endonezya ve Avustralya arasında deniz güvenliği, terörle mücadele ve ortak askeri tatbikatlara odaklanan savunma işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır. İkili işbirliğinde yer alan savunma ürünleri arasında devriye gemileri, uçaklar ve savunma teknolojisi yer almaktadır.

Çin: Endonezya'nın Çin ile uçak, füze ve donanma gemileri gibi Çin yapımı savunma ekipmanlarının tedarikini de içeren savunma işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır. Endonezya ve Çin arasındaki savunma bağları teknoloji transferi ve ortak askeri donanım üretimini de kapsamaktadır.

Bunlar Endonezya'nın bir dizi savunma ürünü ve işbirliği alanını kapsayan savunma anlaşmalarına imzaladığı bazı ülke örnekleridir. Bu anlaşmaların spesifik niteliği ve kapsamı, her iki tarafın stratejik önceliklerine ve çıkarlarına bağlı olarak değişebilir.

11. Endonezya'nın şu anda tehdit algıladığı bir durum var mı? Endonezya bu durumu yaşıyorsa, tehditlere karşı nasıl önlemler alıyor?

Endonezya hem ülke içinde hem de bölgesel olarak tehdit algısını ve ihtiyati tedbirlerini etkileyebilecek çeşitli güvenlik zorlukları ve potansiyel tehditler ile karşı karşıyadır. Belirli tehditler zaman içinde değişiklik gösterse de devam eden ve potansiyel güvenlik endişelerinden bazıları şunlardır:

Terörizm ve Aşırıçılık: Endonezya, yerel ve ulus ötesi aşırı gruplardan kaynaklanan terörizm ve şiddet içeren aşırıçılık tehdidi ile karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Terörist saldırılar, eleman kazanma çabaları ve radikalleşme gibi olaylar Endonezya'nın istikrari için güvenlik riskleri ve zorluklar oluşturmaktadır. Terörizme

karşı alınan önlemler arasında istihbarat toplama, terörle mücadele operasyonları, toplumsal katılım ve radikalleşme önleme programları yer almaktadır.

Deniz Anlaşmazlıkları ve Güvenlik: Endonezya'ya yasa dışı balıkçılık, deniz korsanlığı ve Güney Çin Denizi ve Natuna Adaları bölgesindeki toprak anlaşmazlıklar gibi deniz güvenliği sorunlarıyla karşı karşıyadır. Endonezya'nın deniz çıkarlarını korumaya yönelik ihtiyati tedbirler arasında deniz devriyeleri, kolluk kuvvetleri operasyonları, diplomatik angajman ve deniz alanı farkındalık yeteneklerinin güçlendirilmesi yer almaktadır.

Doğal Afetler: Endonezya depremler, tsunamiler, volkanik patlamalar ve seller gibi kamu güvenliği, altyapı ve geçim kaynakları için önemli riskler oluşturan doğal afetlere açıktır. Doğal afetlere karşı alınan önlemler arasında afete hazırlık ve müdahale planlanması, erken uyarı sistemleri, afet riskini azaltma çabaları ve insani yardım ve afet yardım için uluslararası işbirliği yer almaktadır.

Siber Güvenlik Tehditleri: Endonezya, ulusal güvenliği, kritik altyapıyı ve kişisel bilgileri tehlikeye atabilecek siber saldırılar, veri ihlalleri ve çevrimiçi dolandırıcılık gibi siber güvenlik tehditleri ile karşı karşıya. Siber güvenlik tehditlerine karşı alınan önlemler arasında siber güvenlik kabiliyetleri artırılması, siber güvenlik politika yönetmeliklerinin uygulanması, kamuoyu bilinçlendirme kampanyaları ve siber güvenlik girişimleri konusunda uluslararası ortaklarla işbirliği yer almaktadır.

Sınır Ötesi Suçlar: Endonezya, güvenlik, istikrar ve hukukun üstünlüğüne zarar veren uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti, yasa dışı göç ve organize suçlar gibi sınır aşan suç faaliyetleri ile mücadele etmektedir. Sınır aşan suçlara karşı alınan önlemler arasında kolluk kuvvetleri operasyonları, sınır kontrol önlemleri, uluslararası işbirliği ve organize suç şebekeleri ile mücadele için kapasite geliştirme çabaları yer almaktadır.

Endonezya bu güvenlik sorunlarını ele almak ve potansiyel tehditleri azaltmak için çeşitli devlet kurumlarını, kolluk kuvvetlerini, askeri güçleri ve toplum paydaşlarını içeren kapsamlı bir yaklaşım benimsemektedir. Bu yaklaşım istihbarat toplama, risk değerlendirmesi, önleyici tedbirler, kanun uygulama faaliyetleri, kamuoyu bilinçlendirme kampanyaları, kapasite geliştirme girişimleri ve ortak güvenlik endişelerini ele almak için uluslararası işbirliği çabalarını içerir. Ayrıca Endonezya, bölgede ve bölge ötesinde barış, istikrar ve güvenliği teşvik etmek için diplomatik angajman, bölgesel işbirliği ve çok taraflı girişimlere öncelik vermektedir.

12. Endonezya, sınır komşusu olduğu Papua Yeni Gine ve Doğu Timor ile sınır bölgelerinde sorunlar yaşıyor mu?

Endonezya, Papua Yeni Gine (PNG) veya Timor-Leste (eski adıyla Doğu Timor) doğrudan askeri tehdit olarak algılamamaktadır. Her iki ülke de Endonezya ile genel olarak istikrarlı ve dostane ilişkiler sürdürmektedir ve aralarında önemli bir askeri gerilim veya çatışma yoktur. Ancak zaman zaman sınır anlaşmazlıklar, sınır ötesi faaliyetler ve bölgesel güvenlik kaygılarıyla ilgili dikkat ve yönetim gerektiren sorunlar yaşanmıştır. Genel olarak, Endonezya güvenlik sorunlarını yönetmek ve toprak bütünlüğünü korumak için Papua Yeni Gine ve Doğu Timor ile olan sınırları boyunca askeri varlığını sürdürürken, bu ülkelerin doğrudan askeri tehdit olarak algılanması söz konusu değildir. Endonezya, istikrarı korumak ve sınır ülkeleri ile iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek için diplomasi, iş birliği ve anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümüne öncelik vermektedir.

13. Endonezya adaların güvenliğini sağlamakta zorluklarla karşılaşılıyor mu? Eğer karşılaşılıyor ise bu zorluklar nelerdir?

Endonezya'nın geniş takım Adaları'nın güvenliğini sağlamak, ülkenin coğrafi karmaşıklığı, geniş kıyı şeridi ve deniz alanı nedeniyle birçok önemli zorluk teşkil etmektedir. Endonezya'nın Adaları'nın güvenliğini sağlama da karşılaştığı zorluklardan bazıları şunlardır;

Coğrafi Zorluklar: Endonezya, geniş bir deniz bölgesine 17.000'den fazla adadan oluşmaktadır ve bu da etkili bir şekilde izlenmesini ve devriye gezilmesini zorlaştırmaktadır.

Takımadaların büyüklüğü ve çeşitliliği, güvenlik güçlerinin sonuçlandırılması, devriye gezilmesi ve durumsal farkındalığın sürdürülmesi için lojistik zorluklar ortaya çıkmaktadır.

Denizcilik Tehditleri: Endonezya yasa dışı balıkçılık, korsanlık, deniz terörizmi ve sınır aşan suçlar dahil olmak üzere çeşitli deniz güvenliği tehditleriyle karşı karşıyadır. Deniz sınırlarının güvence altına alınması ve hayati önem taşıyan deniz yollarının korunması için güçlü deniz gözetimi, kanun uygulama kabiliyetleri ve birden fazla kurum arasında koordinasyon gerekmektedir.

Kaynak Kısıtları: Endonezya'nın savunma ve deniz kolluk kuvvetleri sınırlı finansman, personel, ekipman ve altyapı gibi kaynak kısıtlamaları ile karşı karşıya kalabilir. Deniz varlıklarına, gözetleme sistemlerine ve personel eğitimine yeterli yatırım yapılması, deniz güvenliği kabiliyetlerinin geliştirilmesi için elzemdir.

Uzak ve Hassas Bölgeler: Endonezya'nın dış bölgelerindeki uzak ve seyrek nüfuslu adalar, yasa dışı faaliyetler, kaçakçılık ve devlet dışı aktörlerin saldırıları gibi güvenlik tehditlerine karşı daha savunmasız olabilir. Bu ücra bölgelerin güvenliğini sağlamak için özel yetenekler, hızlı müdahale kabiliyetleri ve toplum katılımı gerektirir.

Bölgesel anlaşmazlıklar: Endonezya, özellikle Natuna Adaları bölgesi ve Güney Çin Denizi'nde gerilimi tırmandırabilecek ve deniz güvenliği açısından zorluklar yaratabilecek bölgesel anlaşmazlıklarla karşı karşıyadır. Endonezya'nın egemenliğini korurken bölgesel anlaşmazlıklar yönetmek diplomasi, caydırıcılık ve güven artırıcı önlemler gerektirir.

Koordinasyon ve kurumlar arası işbirliği: Endonezya'da etkili deniz güvenliği, Endonezya Deniz Kuvvetleri, Sahil Güvenlik, Deniz Polisi ve diğer kolluk kuvvetleri dahil olmak üzere çok sayıda devlet kurumu arasında koordinasyon ve işbirliği gerektirir. Kesintisiz koordinasyon, bilgi paylaşımı ve ortak operasyonların sağlanması zor olabilir ancak kapsamlı deniz güvenliği için gereklidir.

Çevresel ve İnsani Zorluklar: Endonezya'nın deniz güvenliği çabaları yasa dışı balıkçılık, deniz kirliliği ve doğal afetler gibi çevresel zorluklarla da kesişebilir. Bu çevresel ve insani zorlukların ele alınması, güvenliği çevrenin korunması ve insani yardım ile dengeleyen entegre yaklaşımlar gerektirir.

Endonezya Adaları'nın güvenliğinin sağlanmasındaki bu zorlukların aşılması deniz gözetimi, kolluk kuvvetleri, savunma kabiliyetleri, toplumsal katılım ve uluslararası işbirliğini bir araya getiren kapsamlı bir yaklaşım gerektirmektedir. Endonezya, ortak deniz güvenliği sorunlarını etkin bir şekilde ele almak için deniz güvenliği kabiliyetlerini geliştirmeye ve bölgesel işbirliğini güçlendirmeye yatırım yapmaya devam etmektedir.

14. Endonezya'da hangi yabancı askeri üsleri bulunmaktadır?

Endonezya kendi toprakları üzerinde herhangi bir yabancı askeri üst barındırmamaktadır. Endonezya, sınırları içerisinde yabancı askeri üslerin kurulmasına izin vermeme tutumunu da içeren bir bağlantısızlık ve egemenlik politikasını sürdürmektedir.

Endonezya'nın dış ve savunma politikaları, ulusal egemenliğini ve bağımsızlığını korurken diğer ülkelerle dostane ilişkiler sürdürmeye öncelik vermektedir. Endonezya, ABD, Avustralya ve bölgesel ortaklar dahil olmak üzere çeşitli ülkelerle savunma işbirliği ve ortak askeri tatbikatlar gerçekleştirirken, bu faaliyetler genellikle kalıcı yabancı

askerilerin kurulmasından ziyade ikili anlaşmalar, eğitim programları ve liman ziyaretleri yoluyla gerçekleşmektedir.

Endonezya nasıl stratejik konumu ve denizcilikteki öneminin onu bölgesel güvenlik işbirliği ve askeri angajman için bir ortak noktası haline getirdiğini belirtmek gerekir. Bununla birlikte, yabancı askerilerin bulunmaması Endonezya'nın toprak bütünlüğünü, tarafsızlığını ve uluslararası ilişkilerdeki bağlantısı statüsünü korumaya olan bağlılığını yansıtmaktadır.

15. ASEAN'da NATO'ya benzer bir askeri birlik söz konusu olabilir mi?

Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) içinde bir askeri birlik kurulması, çeşitli faktörler nedeniyle pek olası değildir, çünkü;

Üye Devletlerin Çeşitliliği: ASEAN farklı siyasi sistemlere, güvenlik önceliklerine ve tarihi deneyimlere sahip on üye ülkeden oluşmaktadır. Üye devletlerin farklı bakış açıları ve çıkarları göz önüne alındığında, egemenliğin önemli ölçüde paylaşılmasını ve savunma politikalarının entegrasyonunu içerecek bir askeri birliğin kurulması konusunda fikir birliğine varmak zor olacaktır.

Müdahale Etmeme ve Egemenlik İlkeleri: ASEAN, içişlerine karışmama ve ulusal egemenliğe saygı ilkeleri üzerine kurulmuştur. Üye ülkeler, özellikle savunma ve güvenlik gibi hassas alanlarda, egemenliklerini ihlal ettiği veya özerkliklerinden ödün verdiği şekilde algılanabilecek girişimler konusunda temkinlidir.

Tarihsel Emsaller ve Hassasiyetler: ASEAN birlik fikri Güneydoğu Asya'da geçmişte yaşanan çatışmalara, rekabetleri ve güç mücadelelerini çağrıştırmalıdır. ASEAN üyesi devletler arasında toprak anlaşmazlıkları, tarihi düşmanlıklar ve farklı güvenlik hizalanmalarından kaynaklanan tarihi gerimler ve hassasiyetler askeri birlik kurma çabalarını engelleyebilir.

ASEAN'ın Ekonomik Entegrasyon ve Diplomasiye Odaklanması: ASEAN'ın öncelikle odak noktası askeri entegrasyondan ziyade ekonomik entegrasyon, siyasi işbirliği ve diplomatik diyalog olmuştur. ASEAN yolu, çatışmaların önlenmesi, güven artırıcı tedbirler ve güvenliğe yönelik askeri olmayan yaklaşımlara vurgu yaparak, bölgesel zorlukların ele alınması için fikir birliği oluşturma, diyalog ve işbirliğini vurgulamaktadır.

Dış Baskılar ve İttifaklar: Büyük güçlerin etkisi ve mevcut güvenlik ittifakları gibi dış faktörler de ASEAN içinde bir askeri birlik kurma çabalarının zorlaştırabilir. Üye

devletler bölge dışındaki ülkelerle çeşitli güvenlik ortaklıkları sürdürmektedir ve bu da ASEAN içinde birleşik bir askeri yapıya bağlı kalma isteklerini etkileyebilir.

ASEAN içinde bir askeri birlik kavramı bazı gözlemciler tarafından tartışılıp önerilse de, önemli pratik, siyasi ve tarihi engellerle karşı karşıyadır. ASEAN üyesi devletlerin resmi bir askeri birlik arayışında ziyade ASEAN Bölgesel Forumu (ARF) ve ASEAN Savunma Bakanları Toplantısı (ADMM) gibi mevcut mekanizmalar aracılığıyla işbirliğine öncelik verme olasılığı daha yüksektir.

16. Endonezya'nın savunma sanayisindeki yerlilik oranı nedir?

Endonezya'nın savunma sanayisindeki yerlilik oranı %50'dir. Savunma sektöründeki teknolojiyi yabancı ülkelere karşıladığı için teknoloji alanında yabancı tedarikçilere bağımlılık söz konusudur. Endonezya'nın ulusal güvenliği artırma, ekonomik kalkınmayı teşvik etme ve yabancı tedarikçilere bağımlılığı azaltma çabalarının bir parçası olarak savunma sanayinde yerlileştirme oranını artırmaya yönelik girişimleri aktif olarak sürdürmektedir. Bu girişimler şunları içermektedir:

Yerli Üretim ve Tedarik: Yerli savunma şirketlerinin ve kamu iktisadi teşebbüslerinin savunma ürünlerinin daha büyük bir bölümünü ithal etmek yerine yurt içinde üretmeye teşvik edilmesi.

Teknoloji Transferi ve Endüstriyel Ortaklıklar: Yerli savunma yeteneklerini geliştirmek ve yerli üretim kapasitesini artırmak için özellikle teknoloji transferi anlaşmaları ve ortak girişimler yoluyla yabancı ortaklarla işbirliği yapmak.

Devlet Desteği ve Teşvikler: Yerli savunma şirketlerine vergi indirimleri, araştırma ve geliştirme için finansman ve savunma tedarik sözleşmelerinde tercihli muamele dahil olmak üzere teşvikler, sübvansiyonlar ve destek programları sağlanması.

Kapasite Oluşturma ve beceri Geliştirme: Nitelikli bir iş gücü oluşturmak ve savunma sanayinin teknik yeteneklerini güçlendirmek için insan sermayesine, beceri eğitimine ve teknoloji inovasyonuna yatırım yapmak.

Düzenleyici Çerçeve ve Politika Desteği: Yerli savunma üretimini teşvik etmek, kalite kontrolünü sağlamak ve savunma sanayinin büyümesini desteklemek için açık düzenlemeler, standartlar ve sertifikasyon süreçleri oluşturmak.

Spesifik yerleştirme oranı Savunma sanayinin farklı segmentlerinde ve zaman içinde değişiklik gösterse de Endonezya'nın yerli üretimi ve kendini yeterliliği artırma çabaları daha yüksek bir yerleştirme oranına ulaşmayı ve ülkenin genel savunma yeteneklerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Yerli iyileştirme çabalarının düzenli olarak

izlenmesi ve değerlendirilmesi, ilerlemenin değerlendirilmesi ve Endonezya'nın savunma sanayi tabanında daha fazla gelişme için alanların belirlenmesi için gereklidir.

KAYNAKÇA

- Abiç, F., & Demirtepe, M. T. (2023, 12 30). ASEAN'ın Myanmar açmazı: ideallerin gerçeklerle yüzleşmesi. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-dergi*, 12(2), s. 229-248.
- Achmad Dirwan, M. (2011). *Laporan Akhir Tim Pengkajian Hukum Tentang Pengembangan Dan Pemanfaatan Industri Strategis Untuk Pertahanan*. Badan Pembinaan Hukum Nasional: <https://bphn.go.id/data/documents/pkj-2011-18.pdf> adresinden alındı (Erişim tarihi 5.01.2024)
- ADAS. (2020). *About Organizer*. ADAS: <https://www.adas.ph/about-us/about-organizer/> adresinden alındı (Erişim tarihi: 7.03.2024)
- ADIC. (2010, 05 11). *The ASEAN Defence Ministers' Meeting*. ASEAN: <https://admm.asean.org/dmdocuments/12.%20ANNEX%2010-%20Concept%20Paper%20on%20Establishing%20ADIC.pdf> adresinden alındı (Erişim tarihi 11.02.2024)
- ADMM. (2024, 01 11). *About Us-ADMM*. ADMM ASEAN Defence Ministers' Meeting: <https://admm.asean.org/index.php/about-admm/about-admm.html> adresinden alındı (Erişim tarihi 12.02.2024)
- Akıncı, E. (2007). *Türk Savunma Sanayiinde Teknoloji ve Strateji*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Altun, F. (2020). *Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye-Libya Mutabakatı*. Türkiye Cumhuriyeti İletişim Bakanlığı: https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/1DOGU_AKDENIZ_DENKLEMINDE_STRATEJIK_ADIM.pdf adresinden alındı (Erişim tarihi 11.03.2024)
- Anwar, D. F. (1994). Indonesia's Foreign Policy After The Cold War. *Southeast Asia Affairs*, 1994, 146-163.
- APDR. (2023, 10 16). *Indonesia defense expenditure to reach \$9.7 billion by 2028*. APDR: <https://asiapacificdefencereporter.com/indonesia-defense-expenditure-to-reach-9-7-billion-by-2028/#> adresinden alındı (Erişim tarihi 3.04.2024)
- ASEAN. (2012, 06 14). *ASEAN Security Community Plan of Action*. ASEAN: <https://asean.org/asean-security-community-plan-of-action/> adresinden alındı (Erişim tarihi 12.08.2023)
- ASEAN. (2020). *ASEAN*. The Association of Southeast Asian Nations: <https://asean.org> adresinden alındı (Erişim tarihi 17.09.2023)
- ASEAN. (2022). *ASEAN Leaders' Statement on the Application of Timor-Leste for ASEAN Membership*. 10 6, 2023 tarihinde ASEAN: <https://asean.org/wp-content/uploads/2022/11/05-ASEAN-Leaders-Statement-on-the-Application-of-Timor-Leste-for-ASEAN-Membership.pdf> adresinden alındı (Erişim tarihi 6.10.2023)
- ASEAN. (2023, 07). *Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia (TAC)*. ASEAN: <https://asean.org/our-communities/asean-political-security-community/outward-looking-community/treaty-of-amity-and-cooperation-in-southeast-asia-tac/> adresinden alındı (Erişim tarihi 27.10.2023)
- ASEAN. (2024, 05 3). *Non-ASEAN Member States Ambassadors to ASEAN (NAAAs)*. ASEAN: <https://asean.org/our-communities/asean-political-security-community/outward-looking-community/external-relations/non-asean-member-states-ambassadors-to-asean-naaas/> adresinden alındı (Erişim tarihi 10.05.2024)
- ASEAN, A. (1967, 08 8). *The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration)*. ASEAN Main Portal:

<https://agreement.asean.org/media/download/20140117154159.pdf> adresinden alındı (Erişim tarihi 4.11.2023)

Aselsan. (2013, 07 05). IDEF'13. *Aselsan-Ulusal Savunma Sanayiinin Güvencesi*(88), 1-9. ASELSAN: https://wwwcdn.aselsan.com/api/file/22013_6674.pdf adresinden alındı

Aselsan. (2023, 02 28). *2022 Yılı Bilgilendirme Notu*. Aselsan: https://wwwcdn.aselsan.com/api/file/Bilgilendirme_Notu_2022-12.pdf adresinden alındı (Erişim tarihi 14.02.2024)

Aselsan. (2023). *Aselsan*. Aselsan: <https://www.aselsan.com/tr> adresinden alındı (Erişim tarihi 15.02.2024)

Asfat. (2022). *2022 Faaliyet Raporu*. T.C. Millî Savunma Bakanlığı Askerî Fabrika ve Tersane İşletme A.Ş.: <https://cdn.asfat.com.tr/catalogs/2022%20Faaliyet%20Raporu.pdf> adresinden alındı (Erişim tarihi 4.05.2024)

Aslan, A. (2019). *Türk Savunma Sanayi*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı. <https://www.yuzuncuyil.gov.tr/files/projeler/Kitaplar/Türk%20Savunma%20Sanayii'nin%20Stratejik%20Dönüşüm%20Hikayesinin%20Anlatımı.pdf> (Erişim tarihi 27.04.2024)

Atabey, F. (2023, 10 29). Cumhuriyet Donanması'nın Oluşum ve Gelişim Süreci (1923-1938). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(59), s. 317-340.

Aurora, N. (2023, 02). ASEAN Defense Industry Collaboration (ADIC): An Assessment of Potential Strategic Benefits for Indonesia Defense Industry. *International Journal of Social Science Research and Review*, 6(2), s. 90-95.

Balcı, A. (2018, 06 01). Savunma Diplomasisi Kavramı, Özellikleri Ve Uygulamaları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), s. 45-58.

Bürçeler, D. (2024, 02 7). Türk savunma sanayiinin yükselişi sürüyor. TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turk-savunma-sanayiinin-yukselisi-suruyor-835204.html#:~:text=Türk%20Savunma%20Sanayii%202020%20yılına,milyar%20500%20milyon%20dolara%20yükseltti> adresinden alındı (Erişim tarihi 23.04.2024)

BRIDEX. (2011). *BRIDEX*. BRIDEX: <https://web.archive.org/web/20101221030626/http://www.bridex2011.com/01abtEvo.html> adresinden alındı (Erişim tarihi 28.09.2023)

Brown, C. (2003). *A Short History Of Indonesia :The Unlikely Nation?* Allen&Unwin, 29(2), s. 181-184. <https://doi.org/10.1017/S0165115300024062>

C4Defence. (2023, 10 05). *CANiK, Endonezya Ulusal Polis Teşkilatı'nın İhalesini Kazandı*. C4defence: <https://www.c4defence.com/canik-endonezya-ulusal-polis-teskilatinin-ihalesini-kazandi/> adresinden alındı (Erişim tarihi 5.03.2024)

CIA. (2023). *Military equipment inventories and acquisitions*. The World Factbook: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2023/field/military-equipment-inventories-and-acquisitions/> adresinden alındı (Erişim tarihi 6.02.2024)

CIA. (2023, 10). *The Connected World*. World Factbook: https://www.cia.gov/the-world-factbook/static/3d0781a57c44cd3065292ffbc5709650/The_Connected_World_2023.pdf adresinden alındı (Erişim tarihi 6.02.2024)

Cottey, A., & Forster, A. (2004). *Reshaping Defence Diplomacy: New Roles for Military Cooperation and Assistance*. The International Institute for Strategic Studies.

[https://www.defence.lk/upload/ebooks/Reshaping%20Defence%20Diplomacy_%20New%20Roles%20for%20Military%20Cooperation%20and%20Assistance%20\(%20PDFDrive.com%20\).pdf](https://www.defence.lk/upload/ebooks/Reshaping%20Defence%20Diplomacy_%20New%20Roles%20for%20Military%20Cooperation%20and%20Assistance%20(%20PDFDrive.com%20).pdf) (Erişim tarihi 21.04.2024)

Dündar, A. M. (2021, 07 21). Yeniden Asya Projesi-Dünya ve Biz. (T. Daloğlu, Röportaj Yapan) <https://www.youtube.com/watch?v=Eo6ynf-sow8&t=1s> (Erişim tarihi 10.03.2024)

Dündar, A. M. (2022). *Türkiye'de Malezya Çalışmaları I* (Yayın No 728). (A. Harper) Ankara, Türkiye: Merthan Dündar, Mehmet Özay.

Darama, N. (2023, 10). Yeniden Asya Girişimi. (İ. Ersoy, Röportaj Yapan) <https://www.youtube.com/watch?v=Of0WEUKOSA&t=89s> (Erişim tarihi 3.01.2024)

DataBase. (2024). *World Population by Country in 2024*. database.earth: <https://database.earth/population/by-country/2024#:~:text=In%202024%2C%20the%20world%20reached,of%201%2C425%2C178%2C782%20people%20in%20total.> adresinden alındı (Erişim tarihi 02.01.2024)

DefendID. (2022). *Defence Industry Indonesia also known as DEFEND ID is a holding of 5 defence companies in Indonesia*. DEFEND ID: <https://defend.id> adresinden alındı (Erişim tarihi 7.11.2023)

DefenseHere. (2023, 11 06). *Tayland'daki fuarda 19 Türk savunma sanayii firması ürünlerini sergiliyor*. Defense Here: <https://www.defensehere.com/tr/taylanddaki-fuarda-19-turk-savunma-sanayii-firmasi-urunlerini-sergiliyor> adresinden alındı (Erişim tarihi 26.04.2024)

DefenseNews. (2023). *Top 100 for 2023*. Defense News: <https://people.defensenews.com/top-100/> adresinden alındı (Erişim tarihi 25.05.2024)

Demir, K. A., Caymaz, E., & Erenel, F. (2016, 04). Defense Industry Clusters in Turkey. *Published in Journal of Defense Resources Management* 1(12), s. 7-20.

Detik. (2024, 02 02). *Populasi Muslim Dunia Capai 2 Miliar Orang, Ini 25 Negara Terbesar*. detikhikmah: <https://www.detik.com/hikmah/khazanah/d-7173581/populasi-muslim-dunia-capai-2-miliar-orang-ini-25-negara-terbesar> adresinden alındı (Erişim tarihi 13.05.2024)

Doğaner, S. (2014, 10 29). İstanbul'da gemi inşa sanayi. *Türk Coğrafya Dergisi*(28), s. 65-114.

DSA. (2024). *about dsa*. DSA Exhibition: <https://www.dsaexhibition.com/about-dsa-2024> adresinden alındı (Erişim tarihi 1.01.2024)

DSA. (2024). *Defense&Security*. Asian Defense: <https://www.asiandefense.com/2025/en/index.asp> adresinden alındı (Erişim tarihi 1.01.2024)

Ekwandono, D. P. (2022). Pembangunan Industri Pertahanan Di Indonesia. *Jurnal Academia Praja* 5(2), s. 177-189. <https://doi.org/10.36859/jap.v5i2.951>

Erarslan, F., & Özdemir, F. N. (2021, 12). Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 129(255), s. 315 – 334.

Ermiş, U., & Canbolat, İ. (2022). Truman Doktrininden SaGeB'e Türk Dış Politikası Ekseninde Modern Türk Savunma Sanayiinin Kuruluşu. *International*

Journal of Social Inquiry, 15(2), s. 557-574.
<https://doi.org/10.37093/ijisi.1160782>

Europarl. (2009). *Association of Southeast Asian Nations*. European Parliament: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/fd/04_asean-generalin/04_asean-generalinfo.pdf adresinden alındı (Erişim tarihi 1.02.2024)

Eygün, M. E. (2024). *12 adet Anka satın alan Endonezya, İha filosunu genişletiyor*. SavunmaTR: <https://www.savunmatr.com/endonezya-iha-filosunu-genisletiyor/> adresinden alındı (Erişim tarihi 1.05.2024)

Fnss. (2024). FNSS: <https://www.fnss.com.tr/tr> adresinden alındı (Erişim tarihi 5.05.2024)

GlobalFirepower. (2024). *2024 Military Strength Ranking*. Global Firepower 2024: https://www.globalfirepower.com/#google_vignette adresinden alındı (Erişim tarihi 1.05.2024)

Gumilang, P. (2016). *Industri Pertahanan Akan Teken Kerja Sama di Indo Defence*. Cnn Indonesia: <https://www.cnnindonesia.com/nasional/20161101144434-20-169386/industri-pertahanan-akan-teken-kerja-sama-di-indo-defence> adresinden alındı (Erişim tarihi 12.09.2023)

Hanura, M. (2023, 10). Endonezya'nın savunma diplomasisi. (T. Akosmanoğlu, Röportaj Yapan)

HistoryMaps. (2024). <https://history-maps.com/tr> adresinden alındı (Erişim tarihi 21.03.2024)

IDEF'23. (2023). *Uluslararası Savunma Sanayii Fuarı*. IDEF: <https://www.idef.com.tr> adresinden alındı (Erişim tarihi 13.09.2023)

IMDEX. (2024). *About Imdex*. IMDEX ASIA: <https://www.imdexasia.com/the-show/about-the-show> adresinden alındı (Erişim tarihi 6.04.2024)

Indo-Defence. (2004). *About Indo Defence Expo & Forum*. Indo Defence Expo & Forum: <https://indodefence.com> adresinden alındı (Erişim tarihi 5.01.2024)

Indo-Defence. (2024). *IndoDefence 2024*. IndoDefence 2024: <https://indodefence.com/unduh/ep-idr.pdf> adresinden alındı (Erişim tarihi 5.01.2024)

Indonesia.Baik.id. (2022, 02 09). *5 Alasan Pindah Ibu Kota Negara*. Indonesia.Baik.id: <https://indonesiabaik.id/infografis/5-alasan-pindah-ibu-kota-negara> adresinden alındı (Erişim tarihi 27.02.2024)

ITA. (2024). *Country Commercial Guide*. International Trade Administration: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/thailand-defense-and-security> adresinden alındı (Erişim tarihi 7.04.2024)

ITA. (2024). *Leading Sectors for US Exports & Investments*. International Trade Administration: <https://www.trade.gov> adresinden alındı (Erişim tarihi 7.04.2024)

İzgi, A. R. (2007). *Kıbrıs Barış Harekatı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli.

Jaehyon, L. (2021,07). Diplomatic and Security Implications of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP). *Asan Institute for Policy Studies*. 2021(01), s.1-6.

Janes. (2024). *News*. JANES: <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/indonesia-awards-contract-for-45-atmaca-anti-ship-missile-rounds> adresinden alındı (Erişim tarihi 11.05.2024)

- KBRI. (2018). *Hubungan Bilateral Republik Indonesia dengan Republik Turki*. Konsulat Jenderal Republik Indonesia İstanbul: [https://kemlu.go.id/istanbul/id/read/endonezya-trkiye-ikili-ilkiler/3231/etc-menu](https://kemlu.go.id/istanbul/id/read/endonezya-trkiye-ikili-ilkiler/3231/etc-menu adresinden alındı) adresinden alındı (Erişim tarihi 8.02.2024)
- Kementerian Pertahanan. (2012). *Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 16 Tahun 2012 Tentang Industri Pertahanan*. Kementerian Pertahanan: <https://www.kemhan.go.id/itjen/wp-content/uploads/migrasi/peraturan/UU0162012.pdf> adresinden alındı (Erişim tarihi: 19.04.2024)
- Kementerian Pertahanan. (2023). Kementerian Pertahanan Republik Indonesia: <https://opendata.kemhan.go.id> adresinden alındı (Erişim tarihi: 13.02.2024)
- Kimura, F., Urata, S., Thangavelu, S. M., & Narjoko, D. (2022). The Regional Comprehensive Economic Partnership: Challenges and Opportunities for ASEAN and East Asia. ERIA içinde, *Dynamism of East Asia and RCEP*. Jakarta: ERIA, https://www.eria.org/uploads/5_ch_1-RCEP-Challenges-and-Opportunities1.pdf (Erişim tarihi: 13.02.2024)
- Kompas. (2023). *Infografik: Cek Fakta Pernyataan Mahfud MD soal Jumlah Pulau di Indonesia* Artikel ini telah tayang di Kompas.com dengan judul "Infografik: Cek Fakta Pernyataan Mahfud MD soal Jumlah Pulau di Indonesia", *Klik untuk baca: <https://www.kompas.com/cekfakta/re>*. Kompas com: <https://www.kompas.com/cekfakta/read/2023/12/04/100500282/infografik--cek-fakta-pernyataan-mahfud-md-soal-jumlah-pulau-di> adresinden alındı (Erişim tarihi: 13.01.2024)
- KPRI. (2015, 11). *Buku Putih Pertahanan Indonesia*. Kementerian Pertahanan Republik Indonesia: <https://www.kemhan.go.id/wp-content/uploads/2022/08/BUKU-PUTIH.pdf> adresinden alındı (Erişim tarihi: 13.03.2024)
- KPRI. (2019). *Menteri Pertahanan RI*. Retrieved 2024, from Kementerian Pertahanan Republik Indonesia: <https://www.kemhan.go.id/menhan> (Erişim tarihi: 13.03.2024)
- KPU. (2024). Retrieved from Komisi Pemilihan Umum: <https://www.kpu.go.id> (Erişim tarihi: 27.05.2024)
- Kroef, J. M. (1960). Indonesia in the Cold War. *Current History*, s. 88-94.
- Laksmiana, E. A. (2011). *Defence Diplomacy in Southeast Asia: Trends, Prospects and Challenges*. S. Rajaratnam School of International Studies. 1, 71-89.
- Luerdi, L. (2019). Civil Participation in Military Innovation: Cooperation Between the Defense Industry of Indonesia and Turkey 2010-2018 . *Global Strategis*. 13(2), 17-34. <https://doi.org/10.20473/jgs>.
- Mahayana, M. S. (2013). Japanese Occupation Government Policy in Indonesia on Culture and Literature: a Case Study of Asia Raja Newspaper (1942-1945). *Humaniora*. 25(2), 129-142. <https://doi.org/10.22146/jh.2356>
- Malumatfurusorg. (2022). *Türkiye'deki ABD Üslerini Kapatan Hükümet ve Başbakan*. Malumatfuruş: <https://www.malumatfurus.org/abd-uslerini-kim-kapatti/> adresinden alındı (Erişim tarihi: 24.10.2023)
- Maulida, Y. P. (2017). The History of Terrorism in Indonesia and Efforts to Prevent Terrorism in Indonesia. *Jurnal Scientia Indonesia*. 3(2), 85-104. <https://doi.org/10.15294/jsi.v3i2.36016>

Mevka. (2019). *Konya Savunma Sanayi Araştırma Raporu*. Mevlana Kalkınma Ajansı, Türkiye SŞS İhracat Analizi. Konya: Abigem Konya.

Midas. (2023, 08 29). *Türkiye'nin Savunma Sanayii Şirketleri*. GetMidas: <https://www.getmidas.com/blog/turkiyenin-savunma-sanayii-sirketleri/> adresinden alındı (Erişim tarihi: 24.01.2024)

MFASingapore. (2024). *About Singapore*. Ministry of Foreign Affairs Singapore: <https://www.mfa.gov.sg/Overseas-Mission/Ankara/About-Singapore> adresinden alındı (Erişim tarihi: 7.04.2024)

Muniruzzaman, A. (2020). Defence Diplomacy: A Powerful Tool of Stratecraft. *CLAWS Journal*, 13(2), 63-80.

Novith, D. C., & Purwana, A. S. (2023, 12). Impact of RCEP on Trade Balance and Indonesia's Potential Export. *Jurnal Perspektif Bea dan Cukai*, 7(2), 260-280. <https://doi.org/10.31092/jpbc.v7i2.2242>

Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: PublicAffairs.

Ömerci, O. (2020). Türk-Amerikan İlişkilerinde 8 Büyük Kriz. *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*, 3(2), 63-84.

Özel, C. (2018, 05 10). Yumuşak Güce Bütünsel Bakış. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(1), s. 1-27. <https://doi.org/10.28956/gbd.422722>

Özlu, H. (2021). *Atatürk Döneminde Türk Savunma Sanayii*. Atatürk Ansiklopedisi: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-turk-savunma-sanayii/> adresinden alındı (Erişim tarihi: 6.02.2024)

Öztürk, H. T. (2022). Türk Savunma Sanayisinde Ar-Ge ve Yenilik Sistemleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi* 20(1), 129-137.

Paralı, Z. (2020). Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında İmzalanan Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Uluslararası Politikaya Etkileri. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 49-64.

Pollard, V. K. (1970). ASA and ASEAN, 1961-1967: Southeast Asian Regionalism. *Asian Survey*, 10(3), 244-255.

PT.Dahana. (2023). *Profile*. Dahana: <https://dahana.id/profile/#> adresinden alındı (Erişim tarihi: 17.02.2024)

PT.Dirgantara. (2023). *About Us- History*. PT. Dirgantara Indonesia (Persero): <https://www.indonesian-aerospace.com/about/history> adresinden alındı (Erişim tarihi: 19.03.2024)

PT.Len. (2016). *Indo Defense 2016 Len Signs International Cooperation*. PT.LEN: <https://www.len.co.id/indo-defence-2016-len-tanda-tangani-kerjasama-internasional/> adresinden alındı (Erişim tarihi: 9.05.2024)

PT.Len. (2017). *Len-Aselsan Teken Joint Production Radio Militer HF dan V/UHF SDR*. PT Len-Holding of Defend ID: <https://www.len.co.id/len-aselsan-teken-joint-production-radio-militer-dan-vuhf-sdr/#> adresinden alındı (Erişim tarihi: 27.02.2024)

PT.Len. (2024). *Sejarah Singkat*. PT Len Industri: <https://www.len.co.id/len/sejarah/> adresinden alındı (Erişim tarihi: 3.01.2024)

PT.Pal. (2017, 07 31). *Tentang PT. Pal Indonesia (Persero)*. Website Resmi PT Pal Indonesia: <https://www.pal.co.id/about-company/> adresinden alındı (Erişim tarihi: 25.02.2024)

PT.Pindad. (2024). *Home*. PT.Pindad: <https://pindad.com/> adresinden alındı (Erişim tarihi: 27.01.2024)

PT.Tai. (2023). *Turkish Aerospace Indonesia*. Turkish Aerospace Indonesia: <https://tusas.co.id> adresinden alındı (Erişim tarihi: 17.04.2024)

Republika NG Pilipinas. (2024). *About the Philippines*. gov.ph: <https://www.gov.ph/the-philippines-3/> adresinden alındı (Erişim tarihi: 12.04.2024)

Savunma SanayiST. (2024). *BAYKAR'ın 2023 yılı ihracatı açıklandı*. Savunma SanayiST: <https://www.savunmasanayist.com/baykarin-2023-yili-ihracati-aciklandi/> adresinden alındı (Erişim tarihi: 27.05.2024)

Sayasenh, A., & Leebouapao, L. (2017). *Lao PDR. ASEAN and Member States: Transformation and Integration*: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/laos/summaries/> adresinden alındı (Erişim tarihi: 7.04.2024)

Setiawan, A. (2018). *Atlas Sejarah Indonesia Berita Proklamasi Kemerdekaan*. Direktorat Sejarah Direktorat Jenderal Kebudayaan Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan Republik Indonesia.

Singapore Academy. (2014). *History of Singapore*. Sigapore Academy of Corporate Management: <https://singapore-academy.org/index.php/en/education/library-media-center/singapore-presentation/item/224-history-of-singapore> adresinden alındı (Erişim tarihi: 7.03.2024)

Singh, D., & Fook, L. L. (2021). *30 Years on a Reflection on Southeast Asia's Fight Against Communism During the Cold War Years*. Singapore: ISEAS - Yusof Ishak Institute.

Sipri. (2023). *SIPRI Military Expenditure Database*. SIPRI: <https://milex.sipri.org/sipri> adresinden alındı (Erişim tarihi: 9.04.2024)

Sobirzhanov, T. (2019). Rusya'nın Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya'da Kültür Politikaları Üzerinden Hegemonya Kurma Çabaları. *Social Sciences Studies Journal (SSSJ)*, 5(47), 5749-5763.

SSB. (2023). *Savunma ve Havacılık İhracatı*. Türkiye Cumhuriyeti Savunma Sanayii Başkanlığı: <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=48&LangID=1> adresinden alındı (Erişim tarihi: 20.03.2024)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Asya-Pasifik Ülkeleri İle İlişkiler*. T.C. Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/dogu-asya-ve-pasifik-ulkeleri-ile-iliskiler.tr.mfa> adresinden alındı (Erişim tarihi: 7.04.2024)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2020). *Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*. T.C. Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2021-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf (Erişim tarihi: 7.04.2024)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Asya-Pasifik*. T.C. Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?91fb4f69-d0e3-4823-9494-3ad93ce3fcd7> adresinden alındı (Erişim tarihi 16.03.2024)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Kamboçya'yla Siyasi ve Ekonomik İlişkilerimiz*. T.C.Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-kambocya-siyasi-ekonomik-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı (Erişim tarihi 16.03.2024)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Türkiye - Brunei Darussalam İlişkileri*. T.C.Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-brunei-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı (Erişim tarihi 16.03.2024)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2022). *Türkiye - Myanmar Siyasi İlişkileri*. T.C.Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-myanmar-siyasi-iliskileri.tr.mfa#:~:text=Diplomatik%20iliskilerimizin%201958'de%20kuruldu%20>

u,Kahire%20Büyükelçiliği%20Türkiye'ye%20akreditedir. adresinden alındı (Erişim tarihi 16.03.2024)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2023). *Türkiye Yüzyılında Türk Dış Politikası*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/turkiye-yuzyili-nda-turk-dis-politikasi-2024-kitapcik.pdf (Erişim tarihi 16.03.2024)

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2024). *Türkiye Asya İlişkileri*. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <https://cse.google.com/cse?cx=008394624914148611446%3Aqiqaes1jvgs&q=asya> adresinden alındı (Erişim tarihi 18.03.2024)

T.C. Hanoi Büyükelçiliği. (2017). *Türkiye-Vietnam İkili İlişkileri*. T.C. Hanoi Büyükelçiliği: <https://hanoi-be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/337984> adresinden alındı (Erişim tarihi 14.03.2024)

T.C. İletişim Bakanlığı. (2023). *Endonezya Savunma Bakanlığı Türkiye'den 12 adet SİHA satın aldı*. T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Bakanlığı: https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/endonezya-savunma-bakanligi-turkiyeden-12-adet-siha-satin-aldi adresinden alındı (Erişim tarihi 10.08.2023)

T.C. Nato Daimi Temsilciliği. (2024). NATO Daimi Temsilciliği: <https://nato-dt.mfa.gov.tr/Mission> adresinden alındı (Erişim tarihi 12.05.2024)

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024, 04 24). Endonezya Ülke Sunumu. *Cakata Ticaret Müşavirliği*. Cakarta, Endonezya: T.C.Ticaret Bakanlığı.

TBMM. (2023). 16 Kasım 2023 Perşembe 20'nci Toplantı. *Tutanak Dergisi*, 1-142.

TCCB. (2017). *Endonezya Cumhurbaşkanı Sayın Joko Widodo'nun Ülkemizi Ziyareti*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı: <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/78750/endonezya-cumhurbaskani-sayin-joko-widodonun-ulkemizi-ziyareti> adresinden alındı (Erişim tarihi 12.03.2024)

Temiz, S. (2019). Maphilindo: Malezya, Filipinler ve Endonezya Arasında Pan-Malayizm Temelli Güneydoğu Asya Teşkilatı ve Güneydoğu Asya Bölgeselciliğine Etkisi. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 227-252.

Thailand's Ministry of Defence. (2024). *Royal Thai Armed Forces Headquarters*. Ministry of Defence: <https://www.mod.go.th/Home.aspx?lang=en> adresinden alındı (Erişim tarihi 17.02.2024)

Thangavelu, S. M., Urata, S., & Narjoko, D. A. (2021). Impacts of the Regional Comprehensive Economic Partnership on ASEAN and ASEAN Least Developed Countries in the Post-pandemic Recovery. *Economic Research Institute for ASEAN and East Asia (ERIA)*(1), 1-5.

The World Factbook. (2024). <https://www.cia.gov/the-world-factbook/> adresinden alındı (Erişim tarihi 10.05.2024)

TSK. (2024). *TSK Görevi*. Türk Silahlı Kuvvetleri: <https://www.tsk.tr> adresinden alındı (Erişim tarihi 2.01.2024)

TUIK. (2024). *Dış Ticaret İstatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Subat-2024-53527> adresinden alındı (Erişim tarihi 4.06.2024)

TUSAŞ. (1984). *Hakkımızda*. Türk Havacılık Uzay Sanayii: <https://www.tusas.com> adresinden alındı (Erişim tarihi 19.01.2024)

TUSAŞ. (2017). *Türkiye ve Endonezya'nın Havacılık Şirketlerinden Büyük İşbirliği*. TUSAŞ: <https://www.tusas.com/medya-merkezi/haberler/turkiye-ve->

endonezya-nin-havacilik-sirketlerinden-buyuk-isbirligi adresinden alındı (Erişim tarihi 22.02.2024)

TUSAŞ. (2019). *About/Who We Are*. Turkish Aerospace Malaysia: <https://tusas.my> adresinden alındı (Erişim tarihi 9.03.2024)

TUSAŞ. (2022). *Turkish Aerospace Indonesia*. 2024 tarihinde PT Turkish Aerospace Indonesia: <https://tusas.co.id> adresinden alındı (Erişim tarihi 18.08.2023)

Usnews. (2024). *The 10 NATO Countries With the Largest Active Militaries*. US NEWS: <https://www.usnews.com/news/best-countries/slideshows/these-nato-countries-have-the-largest-militaries?onpage> adresinden alındı (Erişim tarihi 1.05.2024)

Vietnam Defence Expo. (2024). *About Vietnam Defence Expo*. Vietnam Defence: http://vietnamdefence.vdi.org.vn/overview/-/cd_en/1.html adresinden alındı (Erişim tarihi 22.05.2024)

Visi-Indonesia-2045. (2019). *Visi Indonesia 2045*. Perpustakaan Bappenas: https://perpustakaan.bappenas.go.id/e-library/file_upload/koleksi/migrasi-data-publikasi/file/Policy_Paper/Ringkasan%20Eksekutif%20Visi%20Indonesia%202045_Final.pdf adresinden alındı (Erişim tarihi 9.02.2024)

Weatherbee, D. E. (2005). Indonesian Foreign Policy: A Wounded Phoenix. *Southeast Asian Affairs*, 2005, 150-170. <https://doi.org/10.1355/9789812306951-011>

Xinhua. (2020). *Cambodia, China launch joint military exercise on anti-terrorism, humanitarian rescue*. Asia&Pasific: http://www.xinhuanet.com/english/2020-03/15/c_138880705.htm adresinden alındı (Erişim tarihi 9.02.2024)

Yücel, U. T. (2019). *Türkiye'nin Yeniden Asya Açılımı Stratejisi*. Sahipkiran Stratejik ve Araştırmalar Merkezi: <https://sahipkiran.org/2019/10/06/yeniden-asya-acilimi/#prettyphoto/0/> adresinden alındı (Erişim tarihi 5.01.2024)

Yıldırım, G. (2021). *Savunma ve havacılık sanayisi ihracat rekorunu tazeledi*. Anadolu Ajansı: [https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/savunma-ve-havacilik-sanayisi-ihracat-rekorunu-tazeledi/2437444#:~:text=Türkiye%20İhracatçılar%20Meclisi%20\(TİM\)%20verilerine,ihracat%20rekoru%20olarak%20kayıtlara%20geçti.](https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/savunma-ve-havacilik-sanayisi-ihracat-rekorunu-tazeledi/2437444#:~:text=Türkiye%20İhracatçılar%20Meclisi%20(TİM)%20verilerine,ihracat%20rekoru%20olarak%20kayıtlara%20geçti.) adresinden alındı (Erişim tarihi 13.04.2024)

Yıldırım, G. (2024). *Savunma sanayisinde 2023 ihracat şampiyonu Baykar*. AA: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/savunma-sanayisinde-2023-ihracat-sampiyonu-baykar/3100667> adresinden alındı (Erişim tarihi 2.05.2024)

Yığın, A. A. (2021). *Kamboçya ABD'nin askerî ekipmanları yerine Çin'e yöneliyor*. Defence Turk Net: <https://www.defenceturk.net/kamboçya-abd-merkezli-askeri-ekipman-yerine-cine-yoneliyor> adresinden alındı (Erişim tarihi 27.01.2024)

Yalçın, O. (2010). Türk Devleti'nin Uçak Fabrikası Kurma Mücadelesinde İlk Girişim: Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) ve Kayseri Uçak Fabrikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26(78), 561-588.

Yiğitoğlu, E. (2023). *ASELSAN'ın uzaktan komutalı top sistemi Endonezya'da test edildi*. DefenceTurk: <https://www.defenceturk.net/aselsanin-uzaktan-komutali-top-sistemi-endonezyada-test-edildi> adresinden alındı (Erişim tarihi 12.03.2024)

Yumuşak, T. (2023, 05 29). Türkiye'nin Rusya - Ukrayna Savaşı'ndaki Arabuluculuk Rolünün Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(1), 165 - 194.

Zhanaltay, Z. (2021). Türkiye'nin Yeniden Asya Girişimi. *Eurasian Research Institute*, (293), 2.

ZOPFAN. (1971). *Zone of Peace, Freedom and Neutrality Declaration*. Zopfan: <https://www.pmo.gov.my/wp-content/uploads/2019/07/ZOPFAN.pdf> adresinden alındı (Erişim tarihi 23.03.2024)

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı : TUĞÇE AKOSMANOĞLU

Eğitim Geçmişi:

- 2012-2016, Bahçeşehir Anadolu Lisesi
- 2016-2021, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret

Yayınlar:

- Akosmanoğlu, T. (2024). Geopolitical Containment of China and Türkiye. Diplomasi ve Strateji Dergisi, (1), 49-103.
<https://doi.org/10.58685/dsd.1477490>.

Yabancı Dil Bilgisi: İngilizce, Bahasa Indonesia

